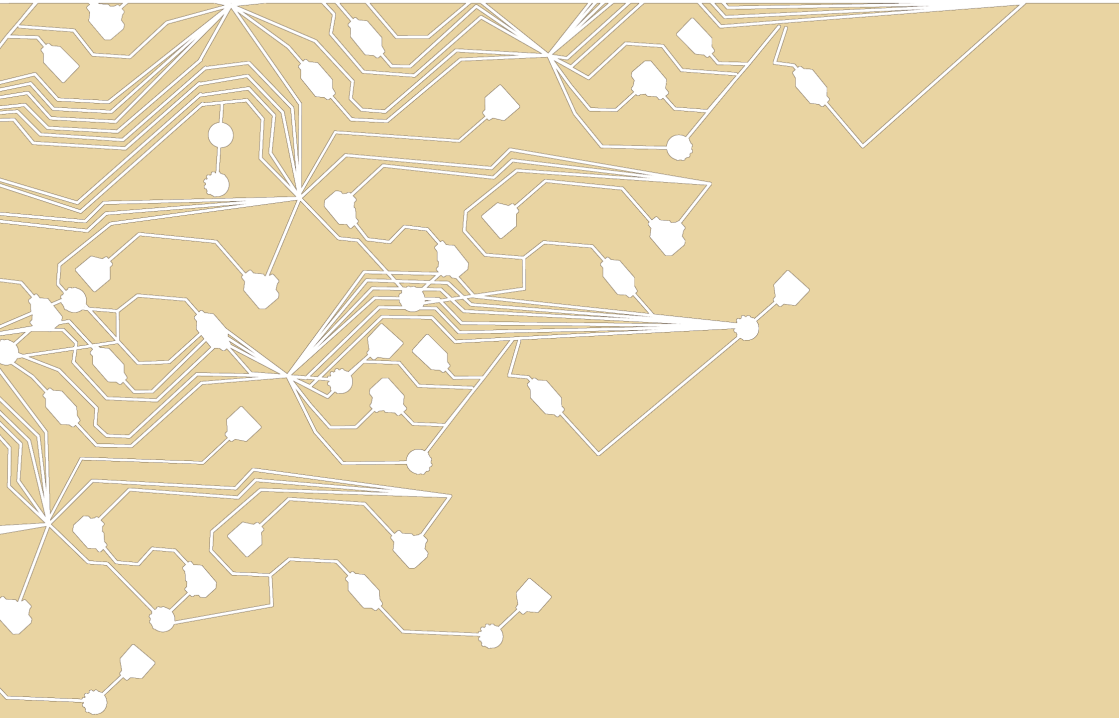

Sanna Pylkkänen ja Reijo Viitanen (toim.)

VIRITTÄVÄÄ VERKOSTOITUMISTA PREVENTIIMISSÄ – 10 VUOTTA EHKÄISEVÄN PÄIHDETYÖN KEHITTÄMISTÄ NUORISOALALLA

**VIRITTÄVÄÄ VERKOSTOITUMISTA
PREVENTIIMISSÄ –
10 VUOTTA EHKÄISEVÄN
PÄIHDETYÖN KEHITTÄMISTÄ
NUORISOALALLA**

Sanna Pylkkänen ja Reijo Viitanen (toim.)

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

© tekijät, Preventiimi ja Humanistinen ammattikorkeakoulu

VIRITTÄVÄÄ VERKOSTOITUMISTA PREVENTIIMISSÄ – 10 VUOTTA
EHKÄISEVÄN PÄIHDETYÖN KEHITTÄMISTÄ NUORISOALALLA

Sanna Pylkkänen ja Reijo Viitanen (toim.)

Sarja F. Katsauksia ja aineistoja 6, 2012.

ISBN 978-952-456-125-9

ISSN 1799-5655

L 1799-5655

Preventiimi – nuorisoalan ehkäisevän päihdetyön osaamiskeskus

Humanistinen ammattikorkeakoulu – HUMAK

Annankatu 12 A 17

00120 Helsinki

Painopaikka: Bookwell Oy Jyväskylä, 2012

SISÄLLYS

IMMO PARVIAINEN Alkusanat	6
SANNA PYLKKÄNEN & REIJO VIITANEN Nuorisotalon ehkäisevä päihdetyö ja verkostoituminen	10
1. LUKU: ASiantuntijuuden jakaminen Preventiimiverkossa	
KATRI LAHTINEN & MINNA PARTANEN Verkostoituminen työkaluna - Preventiimi arjen työssä	22
VIRPI KOIVISTO Preventiimi kesällä Suomessa	30
NINA KONTTINEN Nuorisotalon ehkäisevän päihdetyön kehittäminen on yhteisen näkemyksen etsimistä ja sen toteuttamista	41
TUOMAS TENKANEN Ehkäisevä päihdetyö on yhteistoimintaa	50

KATI BLOMQVIST Kasvua ja kasvatusta - Omin jaloin	57
ELSI VUOHELAINEN Jumppasaleista kulmasohville – nuorisoalan ehkäisevän päihdetyön uudet lähtökohdat	73
2. LUKU: VAIKUTTAVA VIESTINTÄ EHKÄISEVÄSSÄ PÄIHDETYÖSSÄ	
RIITTA PAKASLAHTI Huumeet ja maailma – kehitysnäkökulma huumeviestinnässä	86
PETRA POHJONEN ”Vaikutusmahdollisuuksia, parempaa ja ei-niin-huumemyönteistä maailmaa”	94
ANKI PULLIAINEN Alkoholivalistuksen punainen lanka löydettävä uudelleen	104
LAURA NURMINEN Vapaa pudotus ehkäisevän päihdetyön maailmaan	114
SANNA PYLKKÄNEN Ainemaatio – animaatioita päihhteistä, tarinoita tosielämästä	122
HEIDI ODELL Selvästi HOT - Ehkäisevää päihdetyötä Espoossa	129

3. LUKU: EHKÄISEVÄN PÄIHDETYÖN RAJAPINNOILLA

TIMO PURJO

Nuoren kasvatusta väkivallattomuuteen ja päihitteettömyyteen 142

ELISA KORSOFF

Yhteisenä tavoitteena hyvinvointi: ehkäisevän
mielenterveys- ja päihdetyön, aktiivisen kansalaistoiminnan
ja vertaistuen merkityksestä yksilöiden pahoinvointia
lieventävänä vastavoimana 151

SUSANNA LEIMIO-REIJONEN

Hyppää jo seuraavan bussin kyytiin! 168

HANNU PENTTINEN

Ehkäisevän päihdetyön haasteet tulevaisuudessa 179

KIRJOITTAJAT

189

Alkusanat

Nuorisotyön asema, samoin kuin ehkäisevän työn rooli, muuttuu ajan kuluessa. Ehkäisevän päihdetyön tulevaisuutta silmälläpitäen voidaan pohtia puhutaanko ennaltaehkäisevästä vai esimerkiksi ennakoivasta nuorisotyöstä? Termeistä huolimatta ehkäisevää työtä tehdään, mutta käytetyt käsitteet muokkaavat myös ajattelua ja käytäntöä. Kysymys on myös nuorisotyön kohdentamisesta ja suhteesta muihin nuoria koskeviin työmuotoihin, kuten sosiaalityöhön, koulutukseen, liikuntaan, kulttuuriinkin. On pyrittävä vastaamaan kysymykseen onko nuorisotyö vain ongelmakeskeistä vai sisältääkö se ensisijaisesti kasvun aktiiviseen kansalaisuuteen ja miten nämä tasapainottelevat nuorten hyvinvoinnin kentällä. Eurooppalaisen nuorisotyön historiassa ja nykyisyydessä nuorisotyön todellisuuksia on monia: josakin kaikki nuorten asiat, koulutusta ja sosiaalityötä myöden, on luettu nuorisotyöhön, jossakin ei koko nuorisotyön käsitettä edes tunneta.

Varmaa joka tapauksessa on, että jokainen nuorisosukupolvi tutustuu aikanaan päihteisiin ja vieläpä kokeilee niitä. Yhtä todennäköistä on se, että joillekin päihteistä, niin laillisista kuin laittomista, tulee ongelma. Toisaalta on yhtä varmaa, että ns. kohtuukäyttäjillekin aiheutuu haittoja: suuri osa humalassa tapahtuneista tapaturmista sattuu heille. Toisin sanoen päihde-ehkäisy koskee kaikkia ja pohja asenteille sekä käytölle, luodaan hyvin nuorena. Tämä tarkoittaa sitä, ettei päihde-ehkäisyn tarve lopu koskaan.

Tärkeä kysymys on, miten ehkäisevä päihdetyön sisällöt ja menetelmät kehittyvät. Tarvitaan laajaa tieteiden kirjoa, jotta voidaan ymmärtää nuorten tekemisiä ja ajankohtaista nuorisokulttuuria. On hyvä tietää, millaisia myrskyjä kasvavan lapsen ja nuoren aivoissa käy. On pohdittava sosiaalisten suhteiden merkitystä, mediakasvatuksen tehoja, kasvatuksen vaikutuksia, monien muiden tekijöiden rinnalla. Tutkitun tiedon pohjalta voidaan kehittää työmuotoja, päihdekasvatusta ja hakea pitkäkestoisia ratkaisuja. Nämä ovat aineksia joita tulisi käyttää hyväksi, kun mietitään tehokkaita keinoja nuorten päihteiden kokeilun ja käytön ehkäisemiseksi.

Merkittävä tekijä tulee edelleen olemaan media ja mainonta. Näiden avulla luodaan yleistä ilmapiiriä ja muokataan maaperää, joko päihdemyönteiselle tai kielteiselle maailmalle. Viime vuosina on puhuttu paljon alkoholin mielikuvamainonnasta: aihe tulee olemaan pinnalla tulevaisuudessakin. Kuvassa on myös toinen laillinen nautintoaine, josta ei löydy mitään myönteistä eli tupakka. Tupakkateollisuus yrittää edelleen muokata nuoria nikotiinimyönteisiksi, vaikka väestön tupakanvastainen asenne on vahva ja edelleen voimistumassa. Television viihdeohjelmiakin on valjastettu viemään päihdemyönteistä sanomaan nuorisolle. Tehokeinona on leimata rajoitukset ja maltillinen päihhteiden käyttö ”nyhveröiden” touhuksi, josta menestyvien ja muodikkaiden ihmisten ei tarvitse välittää. On syytä kuitenkin pohtia mikä oikeasti on muodikasta ja hienoa. Kaikkea mukavaa ei pidä kieltää, mutta samalla on kysyttävä, mitä se mukava on?

Suomessa on toteutettu kahden toimintalinjan huumausainepolitiikkaa. Huumeet ovat ja tulevat pysymään kiellettyinä, mutta myös käytöstä aiheutuvia terveydellisiä haittoja halutaan pienentää ja käyttäjien elämäntilannetta parantaa. Suomessa tuskin suuria mullistuksia tulee tapahtumaan huumausainepolitiikan suhteen. Maailmalla on merkkejä tietyn asteisesti luovuttamisesta, kun esimerkiksi kannabiksen käyttöä on katsottu läpi sormien. Toisaalta maailmalla käydään huumeiden vastaista sota, usein kirjaimellisestikin. Tämä sota tuntuu ikuiselta; sen taustalla on muita yhteiskunnallisia epäkohtia ja valtapyyteitä. Tämä tarkoittaa sitä, että ennaltaehkäisevän työn pitäisi tarttua maailmanmitassa perustavanlaatuisiin ongelmiin, kuten epätasaiseen tulonjakoon ja sortoon sekä keinoja kaihtamattomaan voiton tavoitteluun. Suomessa onneksi eletään toisenlaisessa huumetilanteessa, mutta emme voi ummistaa silmiämme muun maailman tilanteelta nyt, vielä vähemmän tulevaisuudessa. Suomessakin pitää olla koko ajan valveilla, vaikka huumeiden käyttö on pysynyt kohtuullisessa hallinnassa. Nuorille pitää kertoa huumeista ja kannustaa huumeekriittisiin asenteisiin.

Tulevaisuuden maailmassa internetiin liittyvä noususuhdanne jatkuu. Tämän myötä helposti kuvitellaan, että kaikki nuoret viettävät aikaansa sosiaalisessa mediassa ja ovat kaikkivoipia ”nettivelhoja”. Asiantuntijoiden mukaan todellisuus on kuitenkin toisenlainen: yllättävän suuri osa nuoris-

ta on yksityksissä sähköisen viestinnän maailmassa tai havainnoi vain pienen siivun sosiaalista mediaa. Usein internetin käyttö rajoittuukin ystäviensä liikkeiden, todellisten- tai kuviteltujen, seuraamiseen. Myös tässä todellisuudessa pitää ehkäisevän päihdetyön näkyä, löytää vastaanottajat ja pystyä torjumaan esimerkiksi päihteitä ja päihdeilmiöitä kokonaisuudessaan koskeva virheellinen tieto. Edelleen voi sanoa, että nuorten halu olla yhdessä on yhtä vahva kuin ennenkin. Tässä yhdessä olossa punnitaan myös ehkäisevän päihdetyön ulottuvuus: vietetäänkö aikaa päihteiden parissa vai ilman.

Päihteiden käyttöön liittyy tulevaisuudessakin uusia ilmiöitä, joiden laajuutta ei voida vielä ennustaa. Tällaisesta esimerkkinä on lisääntynyt kannabiksen kotikasvatus, jota ei kukaan osannut ennustaa muutama vuosi sitten. Kannabiksen kotikasvatus on osoittautunut monitahoiseksi ilmiöksi, johon liittyy nuorten kokeilua, ammattimaista tehtailua ja uudenlaisia lähiyhteisöön kohdistuvia turvallisuusriskejä, kuten palo- ja sähköturvallisuuden vaarat. Erilaiset muuntohuumeet ja niiden kaltaiset ilmiöt ovat ajankohtaisia tulevaisuudessakin; näennäisen viaton aine voi muunnettuna muuttua tappavaksi huumeeksi.

Edellä on pohdittu, millaisessa ympäristössä nuorten ehkäisevää päihdetyötä tehdään tulevaisuudessa. Näihin ympäristön asettamiin kysymyksiin on pystyttävä vastaamaan sopivilla keinoilla. Mitään ihmeratkaisua tuskin tulee näköpiiriin: tulevaisuudessakin arkinen työ on avain tuloksiin. Tämän arkisen työn kehittämiseen tarvitaan tutkimusta ja kehittämistä joka etsii tietoa nuorista, nuorten käyttäytymisestä, tietoa erilaisten ehkäisykeinojen toimivuudesta ja sopivuudesta, tietoa yhteiskunnan toiminnasta – kaiken kaikkiaan siis laajaa näkemystä syistä, teoista ja tuloksista. Tarvitaan toimijoita: kehittäjiä – kuten Preventiimi – ja kentän osajia kuten Preventiimiverkosto. Tarvitaan tehokasta hallintoa ja resursointia, jotta kehittäjä ja osajat pystyisivät tekemään oman osansa. Tarvitaan myös politiikan tekijöitä, jotka luovat edellytykset hallinnolle ja resursoinnille. Nuorisotalon ehkäisevän päihdetyön kivijalkana tulee olla ymmärrys, että jokainen nuorisosukupolvi tarvitsee tukea elämänsä rakentamiseen ja sen myötä tarve myös ehkäisevälle päihdetyölle on olemassa myös tulevaisuudessa.

Preventiimin toiminta on jatkunut opetus- ja kulttuuriministeriön tuella nyt kymmenen vuotta ja on hyvä esimerkki pitkäjänteisestä nuorisoalan kehittämisestä. Tästä kehittämistyöstä kiitos kuuluu sen tekijöille, joista monet kirjoittavat tässä julkaisussa. Nuorisoalan ehkäisevä päihdetyö voi siis suunnata katseensa tulevaisuuteen.

Helsingissä 19.11.2011

Immo Parviainen
Ylitarkastaja
Opetus ja kulttuuriministeriö

Sanna Pykkänen ja Reijo Viitanen

Nuorisoalan ehkäisevä päihdetyö ja verkostoituminen

Preventiimiverkoston suunnittelu aloitettiin tammikuussa 2002 Aseman Lapset ry:n ja Humanistisen ammattikorkeakoulun Lohjan koulutusyksikön yhteistyönä. Tällöin oli käytännön kokemusten perusteella todettu, että nuorisotyöntekijät tarvitsevat vertaistuellista ammatillista yhteistyötä ja sitä varten ei ole olemassa toimivaa verkostoa. Preventiimiverkosto syntyi alusta lähtien ammatillisen työn tietoperustan ja pedagogiikan yhteen liittäväksi kokonaisuudeksi, jossa olennaisinta on löytää keinoja ammatillisen vertaistukiverkoston rakentamiseksi. Näiden ajatusten varassa lähdettiin asettamaan tavoitteita uudelle projektille ja kutsumaan avainhenkilöitä mukaan verkostoon. Alusta asti Preventiimiverkostoon on kuulunut toimintaperiaateiltaan erilaisia organisaatioita, joten sen käytäntöön on vaikiintunut käsite monialainen verkostotyö.

Moni ehkäisevän päihdetyön parissa työskentelevä tunnistaa verkosto-ähkyn. Kaikissa verkostoissa ei muisteta varsinaisia tavoitteita, vaan verkostoon voi kohdistus ajan myötä ylikorostuneita odotuksia. Unohtuu että verkosto ei voi tehdä sen enempää kuin sen käytössä olevat resurssit mahdollistavat. Usein verkostoilla ei ole muita resursseja kuin siihen kuuluvien eri organisaatioiden työntekijöiden käyttämä työpanos. Verkosto-ähky voi johtua osaltaan myös lukuisista päällekkäisistä verkostoista sekä työryhmistä. Puutteellisesti jäsentyneet niin verkostot kuin työryhmätkin muuttuvat helposti rasiitteeksi.

Suurimpia haasteita monialaisten verkostojen rakentamisessa ovat verkostoon sitoutumisen ja osallistumisen muodot. Sitoutuminen on kannanotto niin osallistujalle kuin hänen taustaorganisaatiolleen. Sen myötä keskustellaan edunvalvonnasta sekä siitä, minkälaisia ehkäisevän päihdetyön teesejä verkosto ylläpitää. Toinen ehkäisevän päihdetyön monialais-

ten verkostojen keskeinen kysymys on osallistuminen. Lähtökohtaisesti jokaisen osallistujan tulisi tietää osallistuessaan, ketä hän verkostossa edustaa. Vaihtoehtoja on useita; itseään ammattiryhmän edustajana (nuorisotyöntekijä), itseään yksityishenkilönä (kokemuskouluttaja), työyksikköään (kunnan hallintokunta tai palvelupiste) vai organisaatiotaan. Eri vaihtoehdot tuovat mukanaan lukusia uusia ulottuvuuksia kuten arvot, työn teoreettisen lähestymiskulman, ehkäisevän päihdetyön vaikuttamiskohteet ja toteutustasot sekä organisaatioiden perustehtävät.

Ehkäisevän päihdetyön alalla on tunnettu jo vuosia ajatus yhteisestä tavoitteen asettelusta luopumisesta. Tämä aiheuttaa hämmennystä, sillä eikö hyvän verkoston tai työryhmän lähtökohta ole yhteinen tavoite. Ei suinkaan, vaan toisistaan on eroteltava tarkoitus ja tavoite. Tarkoitus on syytä olla selvillä ehkäisevän päihdetyön verkostoa perusteltaessa. Tavoitteet ovat väistämättä erilaisia erilaisilla osallistujilla. Näin myös päästään lähemmäs ajatusta, että kaikkien ei tarvitse verkostossa tehdä samoja asioita, vaan niitä joiden vuoksi organisaatio verkostoituu juuri tämän ryhmän osalta. Verkostolla on siis syytä olla selkeä tarkoitus, mutta se ei edellytä yhteistä tavoitteenasettelua kaikilta mukanaolijoilta.

Preventiimiverkoston tarkoitus onnistuttiin määrittelemään osuvasti jo kymmenen vuotta sitten: osaamisen lisääminen ja vastuullinen verkostoituminen. Nämä ovatkin olleet keskeinen tekijä, jonka varassa Preventiimi on kehittynyt ja laajentunut tällä hetkellä koko valtakunnan laajuiseksi. Eri organisaatioissa ja erilaisissa tehtävissä työskentelevät ammattilaiset tarvitsevat tuekseen ammatillista vertaistukiverkostoa, joka mahdollistaa avoimen vuorovaikutuksen ja joka auttaa ajankohtaisen tiedon löytämisessä ja ammatillisen työn tietoperustan vankistamisessa. Tämän monimutkaisemmin Preventiimin tarkoitusta ei tarvitse määritellä, vaikka käytännössä se sisältääkin paljon muitakin vivahteita.

Preventiimiverkosto tulee laajentumaan vuoden 2012 aikana kohti 150:tä kumppanuusorganisaatiota käsittäväksi verkostoksi. Avainhenkilöitä näistä organisaatioista osallistuu kehittämistyöhön yli 300. Tämän lisäksi yhteistyötä tehdään muiden nuorisotyön palvelu- ja kehittämiskeskusrakenteeseen kuuluvien tahojen kanssa. Myös yhteistyö valtakunnallisen alkoholiohjelman, Aluehallintoviraston ja Elinkeino-, liikenne- ja ym-

päristökeskuksen sekä ministeriöiden (OKM ja STM) kanssa jatkuu. Hyvin erilaisten yhteistyökumppaneiden ja heidän kehittämistarpeiden ristitulella Preventiimin tehtävänä on koordinoida ja kehittää nuorisoalan ehkäisevän päihdetyön tietoperustaa, mutta ei puuttua käytännön tason toimintaan. Vuosia sitten luotu kivijalka tietoperustan ja pedagogiikan varaan kantaa yhteiskunnan muutosten ylitse myös tulevana vuosina.

Menetelmistä prosesseihin

Kehittämisen, suunnittelun ja koordinaation tasolla monialainen verkostotyö edellyttää arjen työn ja todellisuuden auki kirjoittamista. Esimerkiksi tukimateriaalin tuottaminen ammatilliseen käyttöön on tarpeellista, mutta vasta osana suurempaa kokonaisuutta se konkretisoituu ja alkaa elämään omaa elämäänsä. Menetelmiä, joita tässä ymmärrämme toiminnan tason työmenetelminä, vaivaa ”sanoittamisen” eli yhteisen käsitteistön puuttuminen. Vaikka ehkäisevän päihdetyön laatuksiteerit rakentavatkin pohjaa ehkäisevän päihdetyön yhteiselle käsitteistölle, ei sen katsottu riittävän kuvamaan nuorten parissa tehtävän työn ominaispiirteitä. Tämän takia Preventiimi on tarkentanut juuri nuorten parissa tehtävän ehkäisevän päihdetyön käsitteistöä julkaisussa *Mitä on nuorisoalan ehkäisevä päihdetyö?* (2009). Kyseinen ”sanakirja” on rakentanut perustaa yhteiselle käsitteistölle ja auttaa entistä syvemmän keskustelun käymiselle laajassa yhteistyöverkostossa.

Preventiimissä nuorisoalan ehkäisevän päihdetyön ”sanoittaminen” ja käytäntöjen luominen on aloitettu perusrakenteista. Preventiimiverkostossa on avainhenkilöitä, ei jäseniä. Preventiimi koordinoi tietoa, ei ihmisiä tai organisaatioita. Se ei anna lausuntoja toisten nimissä, vaan kunnioittaa kumppanuusorganisaatioidensa itsemääräämisoikeutta. Tämä edellyttää erilaisten näkökulmien hyväksymistä ja luottamusta siihen, että substanssin laatu ja sisäinen kontrolli syntyvät verkostoon sitoutumisen avulla, ei Preventiimin johtamisrakenteista tai määräyksestä. Siksi Preventiimiverkostoon valikoituu ammattilaisia, joilla on halua kehittyä ja kehittää nuorten ehkäisevää päihdetyötä.

Avainhenkilöt kuuluvat kumppanuusorganisaatioihin, joiden kanssa on tehty kumppanuussopimus. Näin taataan, että seuraava organisaation taso on selvillä, millaisiin verkostoihin osallistutaan ja miten se vastaavoitteisiin. Kumppanuussopimusten tarkoitus on olla sitouttava, mutta vain sillä tasolla, jonka organisaatio itse haluaa määrittellä. Kehittämishalusiis lähtee organisaatioiden halusta osallistua toimialan kehittämiseen. Samalla tavoin avainhenkilöiden sitoutuminen lähtee tietoisuudesta, miksi osallistun tällaiseen kehittämiseen ja mitä annettavaa minulla on tähän kehittämistoimintaan.

Vapaaehtoisuuteen perustuva Preventiimiverkosto on kehittäjänä aktiivinen. Jokaiseen Preventiimin toimintasuunnitelmassa esille nostettuun sisällön kehittämisen ideaan on tähän asti tartuttu ja yhteinen kehittämissyö on muodostunut prosessiksi. Tunnetuimpia prosesseja on jo viisi vuotta toiminut Ainemaatio-kilpailu. Tässä prosessissa neljä erilaista yhteistyökumppania oppilaitos, osaamiskeskus, järjestö ja yritys, (HUMAK, Preventiimi, Elämän On Parasta Huumetta ry ja MTV3) luovat uudenlaista ehkäisevän päihdetyön prosessia. Lisäksi HUMAKin opiskelijat ovat tehneet Ainemaatiosta lukuisia opinnäytetöitä, joissa kilpailua on eritelty ja arvioitu. Ainemaatio-kilpailun aineistoa ja prosessia on esitelty USA:ssa, Venäjällä ja Suomessa, jossa se on yksi tunnetuista ehkäisevän päihdetyön menetelmistä. Sen rinnalle on syntynyt sivuinnovaatioina päihdekasvatus aineistoja DVD muodossa, jotka ovat saatavilla molemmilla kotimaisilla kielillä. DVD aineistot ovat maksutta jaettu Preventiimiverkostolle, jonka myötä niitä käytetään päihdevalistuksessa eri puolilla Suomea. Voidaan siis ajatella Ainemaation prosessina liittäneen yhteen monenlaisia eri toimijoita, kehittäneen toimialaa ja myös tuoneen käytännöntason vuorovaikutukseen päihdekasvatusmenetelmän.

Myös Preventiimin julkaisut tuotetaan prosessimaisesti. Yhteisöllisiä näkökulmia nuorten ehkäisevään päihdetyöhön (Kylmäkoski, Pylkkänen & Viitanen 2010) julkaisuun osallistui lähes 20 Preventiimiverkoston ammattilaista. Taustalla kuitenkin vaikutti yli vuoden toiminut osaprojekti nimeltä Yhteisöllisyys ehkäisevän päihdetyön välineenä. Tässä osaprojektissa mukana olivat Espoon kaupungin nuorisovaltuusto, Helsingin NMKY, Youth Against Drugs YAD ry ja Keski-Uudenmaan koulutuskun-

tahtymä Keuda. Osaprojektien toteutusorganisaatioissa harjoittelua tekivät HUMAK opiskelijat selvittäen erilaisissa toimintaympäristöissä yhteisöllisyyden vaikutuksia nuorten suhtautumiseen päihteistä. Kirjan julkaisuutilaisuus pidettiin Allianssi risteilyllä vuonna 2010 ja siitä lähtien julkaisu on ollut maksutta saatavilla painettuna ja verkossa.

Kaikki tämä on vasta pintaraapaisua Preventiimiverkoston kehittämis- halukkuudesta. Vuosien mittaan on tehty osallistavaa draamaa, järjestetty kehittämisverstaita ja päiviä, matkustettu vuosittain ulkomaille sekä tuotettu lukuisia prosesseja, joissa moninaisesti on rintarinnan tehty kehittä- mistyötä. Samanaikaisesti mukana on kulkenut satoja opiskelijoita omak- sumassa hiljaista tietoa ja tuomassa nuorten aikuisten näkökulmaa nuori- soalan ehkäisevään päihdetyöhön. Kehittämistyöhön saattaa jäädä kouk- kuun, joka positiivisesti turvaa sen jatkumisen

Miten nuorisoalan ehkäisevää päihdetyötä kehitetään?

Yhteisten käsitteiden määrittely ja toiminnan ”sanoittaminen” tapahtuu usein yhdistelemällä ja uudelleen muotoilemalla olemassa olevia lähesty- mistapoja, jaotteluja ja jäsenyyksiä. Innovaatioissa ei aina ole kyse koko- naan uusien lähestymistapojen löytämisestä, vaan olemassa olevien tarkas- telemisesta uudesta näkökulmasta. Tältä pohjalta rakennettiin julkaisussa Mitä on nuorisoalan ehkäisevä päihdetyö? (2009) käsitteistöä, joka aiem- paa paremmin pyrkii kuvamaan nuorten parissa tehtävää työtä ja sen mo- ninaisuutta.

Kehittämistoiminta vaatii aina myös vankkaan tietoperustaan nojaavaa asioiden teoreettista tarkastelua. Nuorisoalan pulmana usein on, että työ- menetelmille tai ratkaisuille ei vaivauduta hakemaan teoreettisia perusteita. Käytännön perusteet riittävät usein yksittäisten pulmakohtien ratkaise- misessa, mutta näin kehitetty ammattitaito ei laajene eikä leviä, koska yh- teinen ja käytäntöä syvällisempi käsitteistö puuttuu. Ilman sitä tehtyjen ratkaisujen perusteet eivät avaudu ulkopuolisille lukijoille tai tarkkailijoil- le ja hyvätkin innovaatiot jäävät turhan usein kertaluonteisesti toteutetuik- si hankkeiksi.

Samalla kun tässä julkaisussa kuvataan ja eritellään Preventiimiverkoston piirissä tähän mennessä toteutettuja kehittämistoimia, niin haastamme verkostoamme syventämään ymmärrystä nuorisoalan ehkäisevästä päihdetyöstä. Yhden syventävän lähestymistavan voi tarjota Juha Niemisen (2007) kehittämien nuorisotyön funktioiden tarkastelu rinnakkain nuorisoalan ehkäisevän päihdetyön peruskäsitteistön kanssa. Tällöin voidaan päästä syvemmin kiinni niiden perusprosessien luoteen tarkasteluun, joita erilaiset nuorisotyön ja ehkäisevän työn menetelmät sisältävät.

Kuva1: Nuorisotyön funktiot Niemistä (2007) mukailten ja Mitä on nuorisoalan ehkäisevä päihdetyö? (2009).

Ehkäisevässä päihdetyössä nuorisotyön socialisaatiofunktiolla voidaan tarkoittaa esimerkiksi päihteiden käyttöön ja käyttötilanteisiin liittyvien toimintatapojen, arvojen sekä muiden sosiaalisen kanssakäymisen ja kontrollin kannalta olennaisten asioiden välittämistä nuorille. Socialisaation tukeminen edellyttää kasvattajilta itseltään vastuullista suhtautumista niihin asioihin, joissa he toimivat nuorten kasvattajina ja ohjaajina. Socialisaatioissa tulee muistaa myös sen kaksinainen luonne sekä säilyttävänä että uudistavana toimintana. Samalla kun nuoremmille sukupolville välitetään vanhempien sukupolvien sosiaalista kokemusta ja viisautta, tulee hyväksyä myös nuorten omaehtoisuus ja aktiivisuus toimintatapojen ja arvojen muokkaajina. Socialisaatioon on sisärakennettuna samankaltainen kasvatuksen ja sivistyksen välinen jännite, joka Siljanderin (2001) mukaan kuuluu aina sivistykselliseen sukupolvien väliseen suhteeseen (ks. myös Viitanen 2010). Nuoret sukupolvet tekevät myös omia ratkaisujaan, jotka vanhemmista voivat tuntua vierailta tai jopa virheellisiltä. Tämän jännitteen kautta yhteisö kuitenkin uudistaa arvojaan ja toimintatapojaan vastaamaan uusia yhteiskunnallisia olosuhteita.

Personalisaatiofunktio nuorisolan ehkäisevässä päihdetyössä voi tarkoittaa erilaisia yksilöön ja hänen kehittymiseensä liittyviä kasvatuksellisia ja valistavia toimia. Esimerkiksi erilaiset yksilöllisiä valintoja vahvistavat lähestymistavat pyrkivät rakentamaan nuoren persoonallisuutta ja itsenäisyyttä suhteessa päihdemyönteiseen sosiaaliseen ympäristöön. Tällöin käytetään hyväksi nuoressa ihmisessä itsessään olevaa kasvupotentiaalia ohjaamalla ja vahvistamalla siihen kuuluvia toivottuja ja tavoiteltavia piirteitä. Nuorisotyö ja ehkäisevä päihdetyö eivät kuitenkaan ole ainoita nuoren persoonallista kasvua ohjaavia instituutioita. Esimerkiksi median ja internetin voimistuvasta merkityksestä on usein puhuttu huolestuneessa äänensävyssä ja joskus niiden vaikutukselle halutaan löytää vastavoimia. Taitava nuorisokasvattaja osaa kuitenkin uhkakuvien sijaan käyttää hyväkseen esimerkiksi internetiä ja sen yhteisöllisiä tiloja. Tällöin esimerkiksi vertaistukeen nojaavien toimintatapojen kehittämiseksi löytyy useita mahdollisuuksia (ks. Kupiainen 2010).

Riskiehkäisyssä on monia niitä piirteitä, joita Nieminen (2007) liittää nuorisotyön kompensatiofunktioon. Tavoitteena on niiden ongelmien ja

puutteiden korjaaminen tai tasoittaminen, joihin nuori on saattanut joutua omassa socialisaatiossaan ja personalisaatiossaan. Näkökulma lähestyy interventiopohjaista työskentelytapaa ja aktiivista ja kohdennettua puuttumista nuoren elämäntilanteeseen ja elämönhallintaan. Mukana on monia niitä piirteitä, joita perinteisesti on yhdistetty erityisnuorisotyöhön tai korjaavaan nuorisotyöhön. Nuorityön kokonaisuuden kannalta on olennaista, että kompensatiotuntio mielletään omaksi kokonaisuudekseen ja sen erot nuorisotyön muihin funktioihin ovat selvillä. Kokonaisuutena nuorisotyötä tai ehkäisevää päihdetyötä ei tule pitää ongelmaperusteisena työnä, koska silloin koko toimialan saa tarpeettoman ongelmakeskeisen leiman.

Niemisen (2007) esittämä nuorisotyön resursointi- ja allokointifunktio voi sisällöltään ja toimintamuodoiltaan olla hyvinkin laaja, mutta yhtenä sen osa-alueena voidaan tarkastella resurssien kohdentamista nuorten päihdehoitoon. Tämä resurssien kohdentuminen ei tapahdu yksinomaan nuorisotyön ja sen organisaatioiden kautta, vaan esimerkiksi päihdehoitoa voidaan tarkastella yhtenä nuorille suunnattavien palvelukokonaisuuksien osana, jonka toteutuksesta vastaavat kyseisiin tehtäviin erikoituneet ammattilaiset ja heidän organisaationsa. Nuorisotyön ja ehkäisevän päihdetyön rooli rajoittuu tällöin lähinnä palveluohjaukseen. Kyse on yhdestä nuorten elinolojen ja niiden kehittämisen kokonaisuuteen kuuluvasta yhteiskunnallisesta palvelusta ja sen resursoinnista. Tästä näkökulmasta sitä ei voida sivuuttaa nuorten elinolojen parantamiseksi tehtävässä työssä, vaikka sen järjestämistä vastuu ei nuorisotyölle sinänsä kuulukaan.

Edellä esiteltyt yhtymäkohdat ja leikkauspinnat nuorisotyön perusfunktioiden ja nuorisotalan ehkäisevän päihdetyön eri työmuotojen välillä toivottavasti herättävät ajatuksia, joiden kautta erilaisten työmuotojen jäsentäminen ja ymmärtäminen syventyvät. Nuorten parissa tehtävässä työssä on kyettävä tarkastelemaan riittävän perustellusti erilaisten työmuotojen käyttötarkoitusta, funktiota ja soveltuvuutta. Pelkkä nuoren kohtaaminen ja luottamuksen rakentaminen eivät riitä ehkäisevässä päihdetyössä, vaan työllä tulee olla jäsentyneempi ja perustellumpi tarkoitus. Näiden tarkoitusten määrittelemiseksi ja ymmärrettäväksi tekemiseksi tarvitaan edelleen sellaista ammatillista vuorovaikutusta ja vertaiskeskustelua, jota Preventiimi parhaimmillaan pystyy edesauttamaan.

Tämän julkaisun sisältö

Luvun yksi artikkeleissa kuvataan Preventiimiverkoston osallistumista, sen laajentumista sekä sen myötävaikutuksella tehtyjä paikallisia tai alueellisia kehittämishankkeita. Artikkelien teksteistä on aistittavissa verkostoitumisen virittämä positiivinen merkitys erilaisille innovatiivisille pyrki- myksille tai hankkeille paikallisesti ja alueellisesti. Ammatillinen vertaistuki ja asiantuntijuuden jakaminen luottamuksellisessa yhteistyöverkoston rakentavat pohjaa tuloksia tuottavalle ammatilliselle työlle.

Luvun kaksi artikkeleissa kuvataan ja analysoidaan erilaisia ehkäisevän päihdetyön lähestymistapojen ja työmenetelmiä kehittämistä Preventiimiverkoston piirissä. Verkostoitumisessa olennaista on, että eri toimijoiden tekemää työtä ei pyritä sisällöllisesti koordinoimaan, rajoittamaan tai so- vittamaan samaan muottiin. Päihdekysymysten moninainen kenttä kaippaa erilaisia lähestymistapoja ja työmenetelmiä; kirjon tuleekin olla moninai- nen ja laaja, sillä eri lähestymistavat ja menetelmät tavoittavat aina jonkun kohderyhmän. Liian pitkälle menevä koordinaatio rajoittaisi ajan myötä näkökulmien rikkautta ja köyhdyttäisi menetelmällistä rikkautta.

Luvun kolme artikkeleissa liikutaan ehkäisevän päihdetyön rajapin- noilla. Ehkäisevää päihdetyötä ei voida tarkastella itsenäisenä ja muista lä- hestymistavoista riippumattomana työkenttänä. Ehkäisevän päihdetyön ammattilaisen tulee tunnistaa rajapinnat niin nuorten mielenterveystyön, väkivallan ja rikollisuuden ehkäisyn kuin seksuaaliterveydenkin yhtymä- kohdissa. Näille rajapinnoille ei saa rakentaa raja-aitoja, vaan luonteva siir- tyminen toimialalta toiselle tulee nähdä mahdollisuutena ja lähtökohtana tulee olla asiakaskeskeisyys. Asiakkaiden arkielämän vaikeudet eivät vält- tämättä jäsenny perinteisten ammatti- tai tieteenalarajojen mukaisesti. Ammatillinen yhteistyö näiden rajapintojen yli on välttämätöntä tuloksia tuottavassa ennakoivassa työssä.

Tämän julkaisun tarkoituksena on tehdä näkyväksi sitä työtä, jota ku- lunut vuosikymmen on tehty lähellä ruohonjuuritasoa ehkäisevässä työssä. Uuden vuosikymmenen alussa kaivataan edelleen rohkeita avauksia nuor- ten parissa tehtävässä työssä. Perinteisen ehkäisevän työn pohjalle raken-

nettu ennakoiva työ saattaa olla se suunta, josta jatkossa on löydettävissä avaimia nuorten parissa tehtävän työn esille nostamiin kysymyksiin.

Lähteet

Kupiainen, Reijo 2010. Internetin yhteistoiminnalliset tilat. . Teoksessa Merja Kylmäkoski, Sanna Pylkkänen & Reijo Viitanen (toim.) Yhteisöllisiä näkökulmia nuorten ehkäisevään päihdetyöhön. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu. Sarja C. Oppimateriaaleja 21, 2010. 189–199.

Mitä on nuorisoalan ehkäisevä päihdetyö? 2009. Laadukkaan päihdekasvatuksen tukimateriaali. Sanna Pylkkänen, Reijo Viitanen & Elsi Vuohelainen (toim.) Helsinki: Preventiimi ja Humanistinen ammattikorkeakoulu. Sarja C. Oppimateriaaleja.

Nieminen, Juha 2007. Vastavoiman hahmo – nuorisotyön yleiset tehtävät, oppimisympäristöt ja eetos. Teoksessa Tommi Hoikkala & Anna Sell (toim.) Nuorisotyötä on tehtävä. Helsinki: Nuorisotutkimusseura julkaisu 76. 21–43.

Siljander, Pauli 2002. Systemaattinen johdatus kasvatustieteeseen. Helsinki: Otava.

Viitanen, Reijo 2010. Nuorten päihdevalistuksen sokeat pisteet ja päihdekasvatuksen mahdollisuudet. Teoksessa Merja Kylmäkoski, Sanna Pylkkänen & Reijo Viitanen (toim.) Yhteisöllisiä näkökulmia nuorten ehkäisevään päihdetyöhön. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu. Sarja C. Oppimateriaaleja 21, 2010. 45–66.

1. LUKU

ASiantuntijuuden jakaminen preventiimiverkossa

Katri Lahtinen ja Minna Partanen

Verkostoituminen työkaluna - Preventiimi arjen työssä

Kirkkonummen kunnassa erityisnuorisotyöntekijän ja raittiusshihterin toimenkuvaan kuuluu Preventiimiverkostoon ja koulutustilaisuuksiin osallistuminen. Aluksi nimikkeenä oli Läntisen Preventiimin ehkäisevän huume-työn projekti, jonka osallistujina oli eri kuntien tai järjestöjen työntekijöitä. Vuosien myötä nimike muuttui ja ammattilaisten määrä kasvoi huomasti; oli pysyviä ja vaihtuvia osajia elämänkulun heittelemänä. Preventiimiin on alusta asti liittynyt osajia, jotka ovat eri tavoin nuorten ehkäisevästä päihdetyöstä kiinnostuneita. Ihmisiä, joilla on mielipiteitä. Rautaisia oman alansa ammattilaisia, jotka eivät ole koskaan ujoselleet sanoa mielipiteitään tai heittää niitä likoon yhteisen asian hyväksi.

Ihmisiä on yhdistänyt kuitenkin päihteet ja niiden ennaltaehkäistävyys nuorten ihmisten ja lasten elämässä. Sama innostus ja intuitio ovat seuranneet myös vaihtuvia Preventiimin koordinaattoreita ja väitämme, että osittain heidän intuiotensa ja ammattilaisuutensa kautta Preventiimi on löytänyt paikkansa kehittäjänä.

Tietoperustassa toiminnan kivijalka

Preventiimin parasta antia vuosien varrella ovat olleet koulutuspäivät, kuukausitiedotteet, ajan tasalla pysyvät julkaisut ja ehdottomasti vertais- tuki sekä ammattilaisten kohtaamisen tuomat hedelmät. Mieleen nousee muutama käänteentekevä koulutus vuosien varrelta.

Jotakin peruuttamatonta tapahtui 26.2.2004 Preventiimin koulutuksessa Tuusulan nuorisotalo Mestassa, jossa pohdittiin päihdeilmiötä. Kouluttajana oli Lauri Larne Etelä-Suomen lääninhallituksesta. Koulutuksen pääkohtina oli päihdeilmiö, päihdeilmiön aiheuttamat ongelmat sekä

päihdeilmiöön ja haittoihin vaikuttaminen. Larne käytti 3map-koulutusmallia, mikä toi konkreettisesti esiin sen miten monisyisesti ja laajasti päihdeilmiö on vaikuttanut ja vaikuttaa yksilöihin ja yhteiskuntaan. Aihepiirin tarkastelu kaikessa laajuudessaan auttoi ymmärtämään miten suuresta asiasta loppujen viimeksi oli kysymys ja keitä kaikkia se kosketti. Oli aika myös katsoa myös peiliin. Millaista ehkäisevää päihdetyötä me itse tekisimme osana omaa työtämme?

Samana vuoden huhtikuussa järjestettiin Kallahden nuorisotalolla Preventiimin asiantuntijaseminaari ”Päihdeaddiktio – miten se syntyy”. Seminaarissa oli useita puhujia, mutta kaksi heistä jäi erityisesti mieleen, sillä heidän tutkimuksensa ovat siitä lähtien olleet käytössä omassa työssämme. Juha Kempainen puhui otsikolla ”Nuorten aivot ja addiktiomuisti”, jossa aivotutkimukset osoittavat kiistatta, että alkoholi on vahingollista lasten ja nuorten aivoille. Iltapäivällä Tuuli Pitkänen puhui otsikolla ”Perheen merkitys ja alkoholin varhaisen aloittamisien vaikutus päihdeaddiktion syntyyn” (esim. Pitkänen & Pulkkinen 2003). Tuuli Pitkäsen puheenvuorossa viitattiin ”Lapsesta aikuiseksi” -tutkimukseen (Persoonallisuuden ja sosiaalisen käyttäytymisen kehitys lapsesta aikuiseksi -tutkimus), jota on luennon jälkeen luettu useasti. Jo seminaarissa tuli sellainen olo, että tämä tieto pitäisi saada laajemmin kuuluviin – varsinkin nuorten vanhemmille, jotka joutuvat miettimään omaa suhtautumista lastensa mahdollisiin päihdekokeiluihin. Tämä kuvaa miten monenlaisista näkökulmista nuorisotalon ehkäisevää päihdetyötä voidaan tarkastella.

Vielä samana syksynä koottiin neljän eri teeman pohjalta ”Preventiimin Ehkäisevän päihdetyön keittokirja nuorisotyöhön”. Osallistuminen työryhmään, jonka aiheena oli ”Päihteet nuorisotiedotuksessa” vahvisti entuudestaan tunnetta, että on osallisena ryhmässä, jossa ammattilaiset ovat sekä hakemassa, että jakamassa tietoa ehkäisevästä päihdetyöstä. Lopputuloksena muistamme vilkkaat keskustelut aiheesta – ja edelleenkin olemme ylpeitä aikaansaannoksestamme, vaikka se ei tarjoakaan mitään uutta ja mullistavaa. Itse asiassa paperille koottiin ryhmämme tietämys aiheesta ja vaikka lopputuloksen esittely muille jännitti, olimme tyytyväisiä siihen mitä olimme saaneet aikaan.

Preventiimi nuorten ehkäisevän päihdetyön arjessa

Erityisnuorisotyöntekijän työhön POSE – tiimissä (poliisi, sosiaalityöntekijä, erityisnuorisotyöntekijä) kuuluu vanhempien ja lasten tapaamiset poliisiasemalla lasten edesottamusten merkeissä. Preventiimin, aivotutkimusten sekä koulutuksissa esiteltyt muut uudet tutkimukset ja menetelmät ovat olleet suorassa käytössä ja keskustelunherättäjinä myös näissä tapaamisissa. Tavallaan se, että pystyy ja on rohkeutta keskustella myös erilaisissa foorumeissa päihteistä ilmiönä ja päihteiden käytöstä, on myös osaltaan kiittäminen Preventiimitapaamisissa käytäviä keskusteluja ajatusten herättäjinä. Vaikka kaikki pyörivät saman aiheen ympärillä, katsovat he myös aihetta eri kantilta ja toistensa erilaiset kannat huomioon ottaen.

Raittiussihteeri sai kutsun kunnan päihdestrategiatyöryhmään ja edusti koulukuraattorin kanssa ehkäisevää päihdetyötä muiden ollessa lähinnä korjaavan päihdetyön tekijöitä. Kirkkonummen kunnan päihdestrategian (2006–2015) painopisteiksi valittiin 1) lasten ja perheiden hyvinvoinnille aiheutuvien haittojen vähentäminen, 2) riskikäytön ja siitä aiheutuvien haittojen vähentäminen ja 3) kokonaiskulutuksen kääntäminen laskuun. Työryhmän puheenjohtaja vaihtui, kun päihdestrategia oli jo melkein valmis ja viimeisiin kokouksiin ennaltaehkäisevän päihdetyön edustajia ei enää kutsuttu, joten osuutemme jäi haluttua pienemmäksi.

Työkaluna päihdekyselytunnit

Pidämme päihdekyselytunteja kaikille kuntamme suomenkielisille 6. -luokkalaisille ja tarvittaessa myös yläkoululaisille. Totesimme, että 5. -luokkalaiset ovat vielä liian nuoria siihen tietoon mitä meillä on tarjota ja jota pidämme tärkeänä. Yläluokille menovaihe on taas tiedon ja asenteisiin vaikuttamisen kannalta hedelmällistä aikaa pohdiskella yhdessä lasten kanssa päihteisiin liittyviä kysymyksiä. Tähän työhön käytämme Preventiimin resurssipankista päihdetietopakettia, josta löytyvät perustiedot eri päihteistä ja niiden vaikutuksista.

Näemme nuoret omien yhteisöjensä tai ryhmiensä tärkeinä toimijoina niin perheessä, koulussa kuin harrastuksissaan, joiden arvot he omak-

suvat. Yhteisöillä on omat käyttäytymissääntönsä, joista yksi on se kuinka alkoholiin suhtaudutaan. Käytetäänkö perheessä alkoholia, miten koulussa suhtaudutaan oppilaiden mahdollisiin viikonlopun kännikertomuksiin ja juhliitaanko vaikkapa urheiluseurassa turnausten jälkeen alkoholin voimin. Lasten kanssa keskustelut ovat hyvin avoimia ja ilmi tulee huoli vanhempien, isovanhempien, sukulaisten tai tuttujen alkoholin käytöstä. Aikuisiin vaikuttaminen on erittäin tärkeää, sillä lapset ja nuoret oppivat sen mikä on hyväksyttävä ja normaalia seuraamalla läheisten mallia ja asenteita. Keskeisenä haasteena on tukea lapsia terveisiin elämäntapoihin humalahakuisessa ja alkoholimyönteisessä yhteiskunnassa, missä aikuiset toimivat lainvastaisesti ostamalla alaikäisille alkoholia ja tupakkaa. Miten saada lapset ymmärtämään, että aikuiset tekevät väärin, kun aikuiset itse eivät ymmärrä tekevänsä väärin?

Päihdekyselytunteihin liittyen mukaan ovat tulleet myös vanhempainillat vuodesta 2009 alkaen, missä kerromme oman lapsen luokassa heränneistä kysymyksistä ja käytämme tarinaa, jossa pohditaan onko päihteiden käyttö jokaisen oma asia. Puhumme myös miksi alaikäisten ei tulisi käyttää alkoholia kertomalla Juha Kemppisen (2004) ja Tuuli Pitkäsen (Persoonallisuuden ja sosiaalisen käyttäytymisen kehitys lapsesta aikuiseksi) tutkimuksista sekä lopuksi haastamme vanhemmat mukaan Alkon Viisas vanhemmuus -ohjelmaan (Alko 2011 a). Alkon vastuullisuusohjelma katsoo alkoholin käyttöä lasten silmin ja siinä ovat mukana Alkon lisäksi Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, A-klinikkasäätiö ja Mannerheimin lastensuojeluliitto. Ohjelman nettisivuista ”Lasten seurassa”, tiedotamme vanhemmille (Alko 2011 b). Vanhempien mukaan saaminen on ollut haastavaa ja vasta viime vuonna saimme vanhemmat runsaslukuisemmin mukaan, kun illoissa on mukana nuorisolääkäri. Hän puhuu omassa osuudessaan nuoruusiästä konkreettisella tavalla ottaen huomioon vanhemmuuden haasteet.

Riskiehkäisy on myös ehkäisevää päihdetyötä

Pientä osaa ehkäisevää päihdetyötä pääsemme tekemään syksyisin ammatitoppilaitoksessa uusien opiskelijoiden Audit -kyselyiden parissa. Tämä

yhteistyö sai alkunsa vuoden 2007 oppilaitoksen päihdetempauksesta, jossa oli mukana myös VAMP -projekti. VAMP on valtakunnallinen mini-interventiohanke, joka on otettu käyttöön monissa kunnissa ympäri Suomen. Mini-interventio tarkoittaa potilaan alkoholin käytön kysymistä erilaisissa terveydenhuollon kontakteissa, riskikäyttäjille annettavaa henkilökohtaista tietoa oman kulutuksensa merkityksestä terveyteensä, motivointia muutokseen ja tarvittaessa muutamaa lyhyttä kontrollikäyntiä. Kirkonummella päihdetempaus vakiintui osaksi oppilaitosten ja nuorisotoimen joka syksyistä yhteistyötä, kuten tempauksen yhtenä tavoitteena olikin (Seppä 2008, 42).

Opiskelijat täyttivät Audit -kyselyn tietokoneella, jonka jälkeen he tulivat keskustelemaan saamistaan pistemääristä meidän kanssamme. Keskustelut ovat hyvin hedelmällisiä ja vaikka tuskin kukaan heti omia alkoholitottumuksiaan muuttaa, näkee selvästi, että opiskelijat miettivät määriä ja jopa ihmettelevät niitä. Ammattioppilaitoksissa on myös paljon opiskelijoita, jotka eivät käytä alkoholia ja heidän kanssaan jutellaan kaveriporukoista tai mahdollisista oman perheen juomatavoista. Olemme oppilaitoksen ulkopuolisia ihmisiä vaikkakin osalle tuttuja esim. nuorisotalolta ja palkitsevaa on ollut huomata nuorten kypsä suhtautuminen ja kiinnostus, kun joku aikuinen antaa heille aikaa.

Pari kertaa kuussa pääasiassa perjantai-iltaisain tapahtuvien katupartiointien aikana olemme nuorten alueella nuorten ehdoilla ja heitä varten. Partiointi-illat ovat vuosien myötä osoittautuneet tarpeellisiksi, sillä kadulla tapaa nuoria joita osallistuminen ohjattuun toimintaan ei kiinnosta tai jotka eivät ole löytäneet sopivaa toimintaa. Nuoret käyttävät tietokoneita ja sosiaalista mediaa taitavasti, mutta siitä huolimatta tuntuu siltä, että sosiaaliset taidot ovat hukassa ja aikuisen tarve on kova. Nuoret kaipaavat henkilökohtaista tukea ja kannustusta; muistutusta siitä, että he ovat tärkeitä ja hyviä juuri sellaisina kuin ovat. Kadulla sitä uskaltaa myös antautua nuorten päihteenkäyttäjien kanssa erilaisiin ”käyttö”-keskusteluihin vaikka asiassa itsellä saattaisi olla hyvinkin toisenlainen ja faktoihin perustuva mielipide aineen terveydellisistä haitoista. Asioita voi katsella monelta eri kantilta ja nähdä paljon erilaisia värejä sen tylsän mustavalkoisen tai harmaan sijaan.

Työn tuloksellisuus näkyy laatukriteerien avulla

Työnantajan mittareina tuloksellisuudessa ovat kävijä- ja oppilasmäärät mitkä taas eivät käy yksiin ehkäisevän päihdetyön tai syrjäytymisen ehkäisyn kanssa. Näissä tulokset näkyvät vasta pitkällä aikavälillä. Ehkäisevän päihdetyön tuloksia on vaikea mitata ja siksi onkin hienoa, että omaa työtä voi arvioida paitsi palautteiden myös ehkäisevän päihdetyön laatukriteerien (Jokinen 2006) avulla. Sisältötekijöistä tietoperusta, arvot ja etiikka sekä tavoitteellinen yhteistyö nivoutuvat selkeästi yhteen. Työtä tehdään siten, että laatukriteereissä esiteltyt laatutähden kuusi sakaraa (tietoperusta, resurssit, tavoite, tavoitteellinen yhteistyö, toteutusprosessit, arvot ja etiikka) sekä seuranta ja arviointi toteutuvat. Laatukriteereihin tutustumisen jälkeen on itse tullut tiedostavammaksi työssään siitä mitä tekee ja miten tekee. Tilastotietojen, kuten koulujen terveystapatutkimusten, katurpartioinnin, nuorisotalotyön sekä koulujen päihdekselytuntien kautta on oman alueen nuorten päihteidenkäytön tila hyvin tiedossa. Pitkäjänteisen työn mahdollistaa jo olemassa olevat hyvät yhteistyöverkostot. Vaikka työntekijät vaihtuvat, yhteistyö jatkuu, kun toimintamalli on kaikille selkeä.

Lopuksi

On hyvin vaikea kuvata sitä miten paljon Preventiimin toiminta on omaan työhömmö vaikuttanut. Preventiimi ei ole ainoa koulutuskanava, mutta se on paras ja mielestämme asiantuntevin. On helppo kehua sitä mikä on oikeasti hyvää ja toimivaa. Vastaavanlaiseen yhtenäiseen omaa työtä ja sanomaa tukevaan koulutus- ja yhteistyöverkostoon emme ole törmänneet. Ehkäisevän päihdetyön laatukriteereitä selaillessa tuntee aina hienoista ylpeyttä omasta työstään. Samaa ylpeyttä tuntee Preventiimin koulutuksissa ja saa tukea omalle tärkeälle työlleen olemalla osa verkostoa.

Lähteet:

Alko 2011a. Viisas vanhemmuus vastuullisuusohjelma. Mediatiedote 2008. Luettavissa osoitteesta <http://www.alko.fi/fi/5F561CBCAAE46920C225751A002EA2F2?opendocument&src=9,1&expand=1>.

Alko 2011b. Lasten seurassa. Viitattu 2.11.2011. <http://www.lastenseurassa.fi/>.

Jokinen, Heikki 2006. Laatutähteä tavoittelemassa. Ehkäisevän päihdetyön laatukriteerit. Stakes, Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus, Päihdetyö-ryhmä Suomen graafiset palvelut Oy Ltd Kuopio ja Helsinki 2006

Kempainen, Juha 2004. Nuoren aivot ja addiktiomuusti. Etelä-Suomen lääninhallituksen sosiaali- ja terveystieteiden julkaisuja 1/2004.

Kirkkonummen kunnan päihdestrategia 2006–2015. Viitattu 31.10.2011. http://www.kirkkonummi.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/kirkkonummi/embeds/kirkkonummiwwwstructure/7037_Ikaihminen_palvelujen_strategia_virallinen_121205.pdf.

Persoonallisuuden ja sosiaalisen käyttäytymisen kehitys lapsesta aikuiseksi tutkimus. Jyväskylän yliopisto, psykologian laitos. Viitattu 3.11.2011. <https://www.jyu.fi/ytk/laitokset/psykologia/tutkimus/laku>.

Pitkänen, Tuuli & Pulkkinen, Lea 2003. Onko alkoholin käytön alaikäraja tuulesta temmattu? Teoksessa J. Heinonen, H. Alho, J. Lindeman, K. Raitasalo & R. Roine (toim.) Tommi 2003. Alkoholi- ja huumeututkimuksen vuosikirja. Helsinki: Alkoholi- ja huumeututkijain seura ry.

Pyllkkänen, Sanna, Viitanen, Reijo ja Vuohelainen, Elsi 2010. Mitä on nuorisovalvontaan ehkäisevä päihdetyö? Laadukkaan päihdekasvatuksen tukima-

teriaali. Preventiimi – nuorisoalan ehkäisevän päihdetyön osaamiskeskus. Humanistinen ammattikorkeakoulu sarja C. Oppimateriaaleja.

Seppä, Kaija-Liisa 2008. Teoriasta toimivaksi käytännöksi. Mini-intervention jalkauttaminen terveyskeskuksiin ja työterveyshuoltoon. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2008:10.

Virpi Koivisto

Preventiimi keskellä Suomea

Preventiimiverkosto on laaja ja ainutlaatuinen. Tämä nuorisotalon ehkäisevän päihdetyön osaamiskeskus on toiminut valtakunnallisesti jo vuodesta 2008. Vuonna 2009 marraskuussa Preventiimin nelihenkisestä tiimistä yksi kehittäjä asetui Jyväskylään. Preventiimin fyysinen toimipiste sijoittui Preventiimin hallinnoijan Humanistisen ammattikorkeakoulun järjestö- ja nuorisotyön tutkimus-, kehitys- ja innovaatiokeskus Akseliin Jyväskylään. Artikkelini kuvaa Keski-Suomen alueen verkoston ja ehkäisevän päihdetyön tilaa tuolloin sekä niitä polkuja, joista Preventiimin tunnetuus lähti hakemaan muotoja Keski-Suomen alueella.

Ehkäisevän päihdetyön tila

Alkoholiohjelman 2008 - 2011 toimesta lähetettiin kysely Länsi- ja Sisä-Suomen alueen kuntien ehkäisevästä päihdetyöstä vastaaville yhdyshenkilöille joulukuussa 2009. Kysely lähetettiin nimellä Länsi-Suomen ehkäisevän päihdetyön kuntatietopäivitys. Kyselyssä avattiin kuntien tilannetta ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilön, päihdetyöryhmän, yhteistyön rakentumisen sekä ehkäisevän päihdetyön toteutumisen kannalta. Kysymys ”Tehdäänkö kunnassa seudullista ehkäisevää päihdetyötä” oli piirrynyt kuntatoimijoiden mieleen, kun pian kyselyn jälkeen päihdetyön yhteistyötoiminta Preventiimistä nuorisotalon ehkäisevän päihdetyön valtakunnallisesta osaamiskeskuksesta. Tarjoaisiko Preventiimi mahdollisuuden seudulliseen yhteistyöhön?

Yhteisöt ja ehkäisevä päihdetyö -raportissa todettiin, että ehkäisevälle päihdetyölle tyypillisiä piirteitä ovat rakenteettomuus, hankeluontoisuus ja näkymättömyys. Ehkäisevälle työlle ei ole luotu tarkkoja sääntöjä työnkuvista, joten sen toteuttaminen jää paikallistason ratkaistavaksi ja saattaa näyttäytyä hyvin erilaisena eri alueilla. (Mieskolainen & Kesänen

2010, 9.) Ehkäisevän päihdetyön tarkoitus on hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen. Ehkäisevä päihdetyö keskittyy tukemaan päihteettömiä elintapoja ja vähentämään päihdeidenkäyttöä sekä käytöstä aiheutuvia haittoja. Tämä tehtävä on lakisääteinen ja työn juuret ovat raittiustyölaissa. Ehkäisevän päihdetyön näkökulman mukaisesti valtio turvaa työn edellytykset, mutta päävastuu on kunnilla ja järjestöillä. Ehkäisevä päihdetyö kunnissa nähdään osana kuntien laaja-alaista yhteistä eri sektorirajoja ylittävää hyvinvointityötä. Tämä edellyttää kunnilta koordinoitua yhteistyötä ehkäisevässä päihdetyössä kunnan sisällä sivistys-, vapaa-aika-, kulttuuri-, nuoriso-, terveys- ja sosiaalitoimen kesken sekä järjestöjen kanssa. (Pylkkänen, Viitanen, Vuohelainen 2009, 4-5, 8.)

Jyväskylän kaupungissa toteutettiin vuosina 2004–2007 ehkäisevän päihdetyön hanke eli Pakka-hanke (Paikallinen alkoholipolitiikka). Hankkeen seurauksena kaupungin ehkäisevään päihdetyöhön resursoitiin perustamalla ehkäisevän päihdetyön toimi kaupungin lasten ja perheiden erityispalveluiden yhteyteen. Pakka-hankkeen tavoite on vähentää alkoholihaittoja paikallisen tason toimenpiteillä. Hankkeen kohteena ovat koko yhteisö, ja keskeisenä kohderyhmänä ovat alkoholijuomien saatavuuden kontrolliin painotuksen vuoksi alle 29-vuotiaat. (Holmila, Warpenius, Warsell, Kesänen & Tamminen 2009.) Preventiimin toiminta käynnistyi vaivattomasti Jyväskylän kaupungin erityispalvelujen yhteistyön avulla. Preventiimiverkostoon jo kuuluva Koulutus Elämään -säätiön kehitysohjohtaja innostui Preventiimin toimipisteen sijoittumisesta samalle alueelle Keski-Suomeen. Preventiimin ja Koulutus Elämään -säätiön yhteistyössä alkoi uusi vaihe.

Virroista syntyi yksittäisiä kohtaamisia. Kohtaamisissa tarkasteltiin Preventiimin tarjoamia toimintamuotoja. Osa toimijoista tuntui jäävän odotamaan syntykö verkostosta vain hetkellinen kupla. Toisaalla Preventiimi tuntui herättävän välittömän kiinnostuksen – saisiko siitä ainakin väliaikaisen käsiparin? Pureksiminen alkoi ja niistä syntyi kohtaamisia. Kohtaamisista nousi upeita ajatustenvaihdon paikkoja, yhteistyön mahdollisuuksia ja uusia kumppanuuksia. Ensimmäiset Preventiimin kumppanuussopimukset solmittiin Jyväskylän kaupungin lasten- ja nuorten erityispalvelujen kanssa sekä Hankasalmen kunnan kanssa. Jämsän nuorisotoimi ja Työ-

valmennussäätiö Avitus sekä Jyväskylän Katulähetys ry liittyivät Preventiimin toimintaan mukaan aktiivisina toimijoina heti 2010 vuoden alusta. Preventiimiverkosto oli todella syntynyt Jyväskylän seudulle ja se alkoi tiivistyä vauhdilla.

Keski-Suomen alueen toimijat näkivät ehkäisevän päihdetyön toimialan kehittämisen tärkeänä. Alueella oli toiminut vuosina 2002–2008 Humanistisen ammattikorkeakoulun hallinnoima Kannuste-hanke, jossa keskiössä olivat nuorisotyön kehittäminen sekä osaamisen vahvistaminen. Humanistisen ammattikorkeakoulun hallinnoima nuorisoalan ehkäisevän päihdetyön osaamiskeskus Preventiimi yhdistettiin usein myös eräänlaisena jatkumona Kannuste-hankkeeseen. Preventiimin lähestymisnäkökulma on nuorisolan ehkäisevässä päihdetyössä, joka kokoaa yhteen monialaisen ja monitoimijaisen verkoston, kun taas Kannuste puolestaan keskittyi nuorisoalan kehittämiseen ja koostui lähinnä nuorisoalan ammattilaisista (Ks. Soanjärvi 2008). Historiaa, taustatietoa ja kokemusta osaamisverkoston toiminnasta alueella jo oli, ja tämä edesauttoi myös Preventiimiverkoston laajenemista. Kuntasektorilta tarkasteltuna ehkäisevästä päihdetyöstä vastaava yhdyshenkilö yleensä kyllä löytyi, mutta esim. lakisääteiset monialaiset päihdetyöryhmät saattoivat olla perustamatta. Lisäksi usein esiin nousivat resursointikysymykset.

Kehittäjä ja puoli valtakuntaa

Vuoden 2010 alusta aluehallintovirastot ja elinkeino-, liikenne-, ja ympäristökeskukset toteuttivat aluehallintouudistuksen. Kuntarajoja värjittivät tuoreet Keski-Suomen alueen kuntaliitokset. Preventiimi puolestaan on toiminut valtakunnallisesti vuodesta 2008 lähtien. Valtakunnallisuus katetaan alueellisilla postituslistoilla, koulutuksilla ja tilaisuuksilla. Alueet on jaettu vanhan läänin jaon mukaan neljään alueeseen: Pohjois-, Etelä-, Itä- sekä Länsi- ja Sisä-Suomen alueeseen. Jyväskylän toimipisteen kautta kehittäjä koordinoi Itä- sekä Länsi- ja Sisä-Suomen postituslistoja. Postituslistat antavat tietoa alueellisesta ehkäisevästä päihdetyöstä ja Preventiimin omasta toiminnasta. Alueellisuus Preventiimissä on yhtä kuin alueellisesti toimivat verkoston toimijat. Preventiimi koordinoi ensisijaisesti ehkäise-

vän päihdetyön tietoa, joka jaetaan valtakunnallisesti Preventiimin omien Internet – sivujen kautta.

Keski-Suomen alueella toimijoiden ensimmäinen yhteys Preventiimiin syntyy usein kuukausitiedotteen ja postituslistoille liittymisen kautta. Kuukausitiedote on kaikille avointa toimintaa, joten postituslistalle voivat ilmoittautua kaikki ehkäisevästä päihdetyöstä kiinnostuneet toimijat. Keski-Suomen alueella kiinnostuneita on tullut jokaisen kohtaamisen myötä lisää ja postituslistat ovat kasvaneet. Toimijoilla on mahdollisuus tiedottaa kuukausitiedotteessa oman organisaationsa ehkäisevän päihdetyön alueellisista tapahtumista, tilaisuuksista ja koulutuksista sekä ajankohtaisista uusista materiaaleista ja työmenetelmistä. Kuukausitiedotteeseen tulee enenevässä määrin alueellisia tiedotteita toimijoilta itseltään.

Ehkäisevän päihdetyön toimijakenttä Keski-Suomessa

Preventiimiverkosto on yhtä kuin verkostossa olevat toimijat. Preventiimiverkosto antaa mahdollisuuden yhteistyökumppaneiden tapaamiseen ja uusien yhteistyösuhteiden solmimiseen. Verkostossa yhteistyö syntyy toimijoiden tarpeista. Keski-Suomen toimijoiden kartoittamiseksi toteutettiin alueen ensimmäinen Preventiimitapaaminen Jyväskylässä maaliskuussa 2010. Tapaaminen toteutettiin teemalla ”Ehkäisevän päihdetyön verkostotapaaminen – päivitys keskisuomalaiseen toimijakenttään”. Tapaaminen järjestettiin yhteistyössä Jyväskylän lasten ja nuorten erityispalvelujen kanssa. Tapaaminen toi paikalle runsaat parikymmentä ehkäisevän päihdetyön ammattilaista.

Preventiimitapaamiset ovat voimaannuttavia vertaistuellisia tapaamisia, jotka on suunnattu verkoston avainhenkilöille sekä mukaan kutsuille yhteistyökumppaneille. Tavoitteena on kohdata muita aiheen parissa työskenteleviä ja jakaa erilaisia näkökulmia. Tapaamisilla on tietty teema ja niitä järjestetään vuorovaikutuksellisinä kohtaamisina valtakunnallisesti yhteensä noin 4-6 kertaa vuodessa. Preventiimitapaamiset ovat maksuttomia. Toukokuusta 2011 lähtien myös Keski-Suomen alueella järjestettävät tapaamiset suunnattiin vain avainhenkilöille ja heidän kutsumilleen

yhteistyökumppaneille. Tapaamisten järjestäminen toteutetaan yhteistyössä kumppanuusorganisaatioiden kanssa.

Vuonna 2010 Preventiimitapaamisia järjestettiin kaksi: maaliskuussa ja marraskuussa. Marraskuun tapaamisen teema oli ”luottamus nuorisoalan ehkäisevän päihdetyön osana”. Tapaaminen järjestettiin jälleen yhteistyössä Jyväskylän kaupungin kanssa ja tapaamiseen osallistui 30 alan ammattilaista. Vuonna 2011 helmikuussa järjestettiin tapaaminen teemalla ”varoitusmerkistä valomerkkiin”. Tapaaminen järjestettiin yhteistyössä Jyväskylän ammattiopiston sekä Pohjanmaan elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen kanssa. Tapaamiseen saapui 40 osallistujaa. Vuoden 2011 kevät päätettiin toukokuussa Jyväskylän seurakunnan kanssa yhteistyössä järjestettyyn Preventiimitapaamiseen ”Pilvilinnoista paikalliseen ehkäisevään päihdetyöhön”. Tapaaminen herätti laajasti kiinnostusta ja toi paikalle 60 aiheesta kiinnostunutta osallistujaa. Keskeistä ja arvokasta tapaamisissa on niissä syntynyt kohtaaminen, vuorovaikutus ja verkostoituminen, ei osallistujamäärä. Yhteistyökumppaneina tapaamisten järjestämisessä ja niiden mahdollistamisessa ovat olleet alueen aktiiviset toimijat, jotka ovat tahtoillaan osallistuneet markkinointiin ja tapaamisiin. Niissä on tuotettu ja koostettu tietoa esimerkiksi Learning cafe -tyyppisillä menetelmillä.

Preventiimitapaamisiin on osallistunut Keski-Suomen alueelta kunta-toimijoiden lisäksi seurakunnan, järjestöjen, säätiöiden, oppilaitosten sekä yritysten työntekijöitä. Preventiimitapaamisten järjestelyihin, markkinointiin ja tapaamisten sisällön suunnitteluun sekä toteuttamiseen on osallistunut mm. seuraavia aktiivisia yhteistyökumppaneita: Jyväskylän kaupungin lasten ja perheiden erityispalvelut, Jyväskylän ammattiopisto, Jyväskylän seurakunnan erityisnuorisotyö sekä Pohjanmaan elinkeino-, ympäristö- ja liikennekeskus, poliisi, Humanistisen ammattikorkeakoulun Nuorisoihmio-hanke, Hankasalmen kunnan etsivä nuorisotyö, Irti Huumeista ry, YAD ry sekä Alkoholiohjelma 2008–2011. Preventiimitapaamiset jatkuvat tulevana vuosina. Tapaamiset mahdollistavat ehkäisevän päihdetyön ammattilaisten keskinäisen ajatustenvaihdon ja yhteistyön sekä hyvien käytänteiden jakamisen että uusien kehityskulkujen suunnittelun.

Korkeakoulutiedosta konkreettista osaamista toimialalle

Osahankkeet ovat merkittävä osa Humanistisen ammattikorkeakoulun (HUMAK) opetuksen ja tutkimus, kehitys ja innovaatio - toiminnan integraatiota. Opiskelijayhteistyön avulla kehitetään nuorisovalan ehkäisevän päihdetyön eri osa-alueita. Preventiimi toimii osahankkeissa käynnistäjänä. Muita yhteistyökumppaneita ovat HUMAKin kampukset sekä kumppanuusorganisaatiot. Kumppanuusorganisaatiot toimivat kehittämisenalustana ja kampusten opiskelijat pääsevät harjoittelun kautta osaksi työelämää ja sen kehittämistä. Osahankkeiden kautta mahdollistetaan uusia oppimisympäristöjä ja moniulotteisia oppimistilanteita. Opettajien, opiskelijoiden ja työelämän asiantuntijoiden monitieteinen tieto ja osaaminen kohtaavat vuoropuhelussa, josta on mahdollista syntyä uusia innovaatioita (Nurminen 2008, 176).

Keski-Suomen alueella yhteistyö käynnistyi Äänekosken kampuksen kanssa erilaisten harjoittelujen ja opintokokonaisuuksien kautta. Äänekosken kampuksella on tehty jo pitkään tiivistä yhteistyötä sekä osaamiskeskus Preventiimin että ennen kaikkea toimialan kanssa. Toimialana ehkäisevä päihdetyö oli myös Äänekosken kampuksen yhteisöpedagogiopiskelijoille tuttua, sillä yhteisöpedagogit ovat mm. toteuttaneet vuosittain yhden ehkäisevän päihdetyön menetelmän Preventiimiverkostoon kuuluvan Terveys ry:n kanssa Keski-Suomen alueella.

Yhteisöpedagogiopiskelijat ovat luoneet ja toteuttaneet yhteistyössä eri kuntien koulujen ja nuorisotoimien kanssa ehkäisevän päihdetyön kasvatusta eri menetelmillä. On kehitetty Jyväskylän kaupungin vanhemmille suunnattu päihdekyselymalli sekä koostettu tietoa nuorten asenteista suhteessa aikuisten alkoholinkäyttöön Jyväskylän seudulla. Preventiimin rooli osaamiskeskuksena on ollut varmistaa ehkäisevän päihdetyön ajankohtainen tietoperusta sekä ohjata laadukkaan päihdekasvatuksen äärelle. Opiskelijat tuovat tärkeää tietoa toimijoille. Preventiimi puolestaan saa tietoa toimijakentän päihdekasvatuksen tilasta. Parhaimmillaan tämä yhteistyö on niin sanottua kolmikantayhteistyötä, jossa kohtaavat sekä työelämän organisaatio, opiskelija ja nuorisovalan ehkäisevän päihdetyön osaamiskeskus. Jokainen osapuoli hyötyy yhteistyöstä, jossa synnytetään laadukkaita

uuden sukupolven kohtaamiseen tarkoitettuja ehkäisevän päihdetyön innovaatiota.

Yhteisöllistä tietoperustaa muuraamassa

Preventiimi toteuttaa työelämän täydennyskoulutusta yhteistyössä Alkoholihojelman, aluehallintovirastojen sekä kuntatoimijoiden kanssa. Täydennyskoulutuspaketteja Preventiimillä on kaksi: Ehkäisevän päihdetyön perusteet -koulutus (3 op) sekä Ehkäisevän päihdetyön laatu -koulutus (4 op). Jyväseudulla on järjestetty kaksi Ehkäisevän päihdetyön perusteet -koulutusta sekä Jyväskylässä että Äänekoskella.

Preventiimin koulutukset perustuvat tutkivan oppimisen prosessiin ja jaettuun asiantuntijuuteen. Jaettu asiantuntijuus on Preventiimiverkoston ydin ja liima. Asiantuntijuuden jakaminen perustuu siihen, että toisen ihmisen erilainen näkökulma rikastuttaa ja jalostaa keskiössä tarkasteltavaa haastetta. Toisen asiantuntijan tuoman näkökulman avulla jaetaan asiantuntijuutta, jossa syntyy yhteinen ymmärrys haasteesta ja sen ratkaisemisesta. Näin ollen toisen asiantuntijan tuoma näkökulma täydentää omaa osaamista. Yksilön oppimista tärkeämpää kuitenkin on yhteisön työskentely yhdessä eli jaetussa asiantuntijuudessa hyödynnetään koko yhteisön oppimispotentiaalia sekä yhteisiä älyllisiä voimavaroja. (Hakkarainen, Lonka, Lipponen 2000, 145–146; Nurminen 2008, 178–179.)

Asiantuntijuutta jaettaessa on tärkeää, että löydetään yhteinen kieli, jotta voidaan lähteä rakentamaan yhteistä ymmärrystä asiasta. Preventiimi tuottaa menetelmällisiä aineistoja ja julkaisuja, jotka ovat jaossa internetissä www.preventiimi.fi – sivustoilla resurssipankissa materiaalit -osiossa. Keski-Suomen alueella on laajasti levitetty Preventiimin ”Mitä on nuorisoalan ehkäisevä päihdetyö?” laadukkaan päihdekasvatuksen tukimateriaalia (2009). Julkaisussa kuvataan nuorisoalan ehkäisevän päihdetyön sisältölliset rakenteet, jotka toimivat alan ammattilaisten pohjana määriteltäessä nuorisoalan ehkäisevää päihdetyötä. Tämä julkaisu luo pohjaa yhteiselle kielelle ja toimii pohjana keskustelulle ehkäisevässä päihdetyössä, jonka monialainen ja -toimijainen kenttä on hyvin pirstaleinen.

Kumppanuudesta vastuulliseen verkostoitumiseen

Kumppanuusorganisaatioita ovat tahot, joiden kanssa Preventiimi on tehnyt kirjallisen sopimuksen kumppanuudesta. Kumppanuusorganisaatiot ovat ehkäisevää päihdetyötä tekeviä ammattilaisia, jotka edustavat kuntien nuoriso- ja vapaa-aikatoimia, järjestöjä, säätiöitä, yrityksiä, seurakuntia ja toisen asteen oppilaitoksia. Organisaation solmiessa kumppanuus-sopimuksen Preventiimiverkoston kuulumisesta, toimija sitoutuu ehkäisevän päihdetyön kehittämiseen. Sopimuksessa määritellään organisaation avainhenkilöt ja toimintatavat, joilla organisaatio osallistuu verkoston toimintaan ja koko toimialan kehittämiseen. Tieto ehkäisevästä päihdetyöstä kulkee avainhenkilöiden kautta organisaatioon sekä kentän tilanteet ja kehittämishaasteet puolestaan verkoston tietoisuuteen. Kumppanuusorganisaatioiden määrä on kaksinkertaistunut vuodesta 2009.

Keski-Suomessa alueyhteistyö on juuri vahvistumassa eli verkostoituminen on ajankohtaista. Tavoitteena on, että Keski-Suomen alueella ehkäisevän päihdetyön tieto kasaantuu tietyille avainhenkilöille. Näin vahvistetaan ehkäisevän päihdetyön yhteistä käsitystä myös alueellisesti. Alueella olevat toimijat ovat aktivoituneet ja sitoutuneet toimintaan. Tämä näkyy mm. Preventiimitapaamisiin osallistumisessa. Preventiimi ei rajaa kumppanuusorganisaatioita taustayhteisön mukaan, vaan kannustaa yhä erilaisempia organisaatioita mukaan kehittämään nuorisoalan ehkäisevää päihdetyötä. Näiden toimijoiden erilaisuudesta syntyy monipuolisia näkökulmia, jotka rakentavat toinen toistensa ehkäisevän päihdetyön tietoperustaa. Preventiimi tekee yhteistyötä myös erilaisten valtakunnallisten kehittämiskeskusten sekä ohjelmien kanssa. Syntynyttä tietoa sekä kunnallisen nuorisotyön ja järjestöjen piirissä kehiteltyjä toimintamalleja ja menetelmiä viedään eteenpäin osaksi ammattilaisten jokapäiväistä työtä.

Vuonna 2010 haasteeksi toimijat kokivat oman ajan priorisoinnin suhteessa Preventiimin toimintoihin (Koivisto 2010). Verkostossa toimijan on itse tunnistettava, onko verkostoitumassa yksilö- vai organisaatiotasolla. Avainhenkilöiden ja eri toimijoiden kohtaaminen tapahtuu luonteissa ympäristöissä sekä yleensä myös yksilötasolla. Preventiimiverkostossa pohdittiin verkostoitumista siitä näkökulmasta, että yhteistyö syntyy aina en-

sin yksilöiden kohtaamisesta. Henkilökemia ei kuitenkaan saa olla este yhteistyön syntymiselle. Voiko verkostoitumista tapahtua sekä inhimillisellä yksilö- että organisaatiotasolla? Ovatko ne toisiaan pois sulkevia tasoja vai yhdistettynä omaa ja organisaation osaamista eteenpäin vieviä voimia? (Koivisto 2010.)

Preventiimiverkostolle suunnatussa tyytyväisyyskartoituksessa 2010 mainittiin osaamisen kehittäminen syntyvän parhaiten tilassa, jossa on avoin vuorovaikutus ja luottamuksellinen ilmapiiri. Preventiimiverkoston asetelma on tasavertainen toimivuus, jossa kaikki toimijat ovat oman substanssinsa asiantuntijoita, ja he voivat jakaa asiantuntijuutensa toisten ammattilaisten kanssa. Asiantuntija on henkilö, joka toimii kentällä ja on opinut tiedon sekä kokemuksen kautta erityisen ymmärryksen aiheesta, toimialasta ja/tai menetelmästä.

Oleellista asiantuntijuudessa on, että jakamalla tätä asiantuntijuutta saadaan pohdittua ja peilattua, miten verkostossa jaettu tieto saadaan viettyä ja siirrettyä uuteen toimintaympäristöön. Verkostotyöskentelyn keskiössä ovat työympäristössä havaitut ehkäisevän päihdetyön haasteet, jotka nähdään yhteisen osaamisen kehittämisen paikkana. (Eteläpelto, Collin ja Saarinen 2007, 291–294.)

Verkoston asiantuntijat voivat vapaasti tuoda esiin mielipiteitään ja luoda yhteisen tarkastelun tuloksena arvokkaan yhteisymmärryksen asiasta. Preventiimi on verkoston ohjauskeskus, joka saattaa asiantuntijat substanssin kehittämisen äärelle, ja luo osaamisen kehittämisen tilan. Toimijan on vain uskallettava astua sisälle osaamisen kehittämisen tilaan ja annettava oma tietotaito verkoston käyttöön. Jaettuun asiantuntijuuteen voidaan päästä antamalla oma osaaminen verkoston käyttöön. Vastavuoroisesti toimija saa verkostolta uusia näkökulmia, jotka avaavat mahdollisuudet itsensä, organisaation sekä koko nuorisolan ehkäisevän päihdetyön osaamisen kehittämiseksi. (Koivisto 2010.)

Ensimmäisessä Keski-Suomen Preventiimitapaamisessa (25.3.2010) toimijat listasivat asioita, joita voisivat antaa Preventiimiverkoston käyttöön. Toimijat olivat valmiita laittamaan verkoston yhteiseen käyttöön oman ammattitaitonsa, hyvät käytännöt sekä omat kokemukset - niin hyvät kuin huonotkin. Tapaamisessa myös pohdittiin, miten toimijoilla on

mahdollisuus sitoutua verkoston toimintaan. Toimijat vastasivat voivansa sitoutua Preventiimitapaamisiin, rajattuihin kehittämistyöryhmien koostumisiin ja projekteihin sekä tiedottamaan ehkäisevästä päihdetyöstä omissa verkostoissaan. Keski-Suomessa asenne verkostotyöhön on ollut verkoston ensimmäisestä kokoontumisesta asti rakentava. Toimijan asiantuntijuuden tuominen oman osaamisen, verkoston ja koko toimialan kehittämisen hyödyksi, on todella suuri verkostoon sijoitettava panos. Osallistumalla ja pukemalla oma asiantuntemus/kokemus ääneksi, mielipiteeksi, ajatuksiksi, näkökulmaksi, käytännön kokemukseksi, menetelmäksi ja/tai vertaistueksi, kehitetään toimialalle uusia innovaatioita.

Lähteet

Eteläpelto, Anneli & Collin, Kaija & Saarinen, Jaana (toim.) 2007. Työ, identiteetti ja oppiminen. Helsinki: WSOY oppimateriaali Oy.

Hakkarainen, Kai & Lonka, Kirsti & Lipponen, Lasse 2000. Tutkiva oppiminen. Porvoo: WSOY kirjapaino Oy.

Holmila, Marja & Warpenius, Katariina & Warsell, Leena & Kesänen, Minna & Tamminen, Irmeli 2009. Paikallinen alkoholipolitiikka, Pakka - hankkeen loppuraportti. THL, Raportti5/2009. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Koivisto, Virpi 2010 Preventiimiverkoston tyytyväisyyskartoitus. Luettavissa osoitteessa <http://www.preventiimi.fi/sites/preventiimi.juhaniemide-sign.com/files/resurssipankki/Raportti-webropolkysely-2010.pdf>.

Mieskolainen, Juha & Kesänen, Minna 2010. Yhteisöt ja ehkäisevä päihdetyö. Kehittämishankeraportti. Vaasa: Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintoviraston julkaisuja 2/2010.

Nurminen, Raija 2008. Erilaisia näkökulmia moniammatilliseen yhteistyöhön. Teoksessa Enemmän yhdessä – moniammatillinen yhteistyö. Iso-

herranen, Kaarina & Rekola, Leena & Nurminen, Raija. Helsinki: WSOY oppimateriaalit Oy. s.178–179.

Pyökkänen, Sanna & Viitanen, Reijo & Vuohelainen, Elsi 2009. Mitä on nuorisoalan ehkäisevä päihdetyö? Laadukkaan päihdekasvatuksen tukimateriaali. Sarja C. Oppimateriaaleja. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu

Soanjärvi, Katariina (toim.) 2008. KANNUSTE – Keski-Suomessa tehty. Sarja B. Projektiraportit ja selvitykset 6. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu.

Nina Konttinen

Nuorisoalan ehkäisevän päihdetyön kehittäminen on yhteisen näkemyksen etsimistä ja sen toteuttamista

Kehittäminen on tullut osaksi perustyötä ja verkostoissa tehtävää yhteistyötä. Yksittäisen työntekijän, samoin kuin verkoston jäsenten kesken tapahtuva toiminnan tai palvelun kehittäminen, onnistuu parhaiten silloin kun kehittämistyö on tavoitteellista, sille on varattu riittävästi aikaa ja oikeat työvälineet. Yhteiskunnassa ja arjessa tapahtuvat muutokset vaikuttavat myös lapsille ja nuorille suunnattujen palveluiden tuottamiseen. Nopeasti kehittyvät uudet ilmiöt nuorisokulttuurissa edellyttävät nuorille suunnatuilta palveluilta nopeaa ja joustavaa muuntautumiskykyä. Ehkäisevän päihdetyön osalta voidaankin todeta, että siltä on aina odotettu nopeaa reagointia ja ajan hermolla oloa. Mielestäni tämä on yksi keskeinen syy siihen miksi kehittämistyö on niin merkittävässä roolissa lasten ja nuorten ehkäisevässä päihdetyössä.

Artikkeli pohjautuu kokemuksiin, joita olen saanut lasten ja nuorten ehkäisevän päihdetyön kehittämisestä oman työni kautta Klaari Helsingissä ja tarkastelussani korostuu kuntatoimijan näkökulma.

Klaari Helsinki ja ehkäisevän päihdetyön eri tasot

Klaari Helsingin toiminta perustuu poikkihallinnolliseen ja monitoimijaiseen verkostojen asiantuntijuutta hyväksikäyttävään alueelliseen yhteistyöhön. Klaari -toiminnan tavoitteena on vähentää nuorten päihdeiden käyttöä ja siihen liittyviä haittoja verkostoitumalla erilaisten yhteistyökumppaneiden kanssa. Erityisesti lasten ja nuorten kohdalla kiinnitetään huomiota päihdehaitoilta suojaaviin tekijöihin ja niiden riskitekijöihin. Ehkäisevällä päih-

detyöllä halutaan vaikuttaa asenteisiin niin, että sillä on vähentävä vaikutus päihteiden käyttöön ja käyttötapoihin. (Klaari Helsinki 2008; THL 2011.) Nuorten ehkäisevän päihdetyön tehtävänä on tukea nuorten kasvua ja osallisuutta sekä edistää päihteettömyyttä nuorten elinympäristössä.

Lakien ja asetusten lisäksi Suomessa nuorten ehkäisevän päihdetyön tavoitteita on linjattu erilaisissa valtakunnallisissa kehittämissuunnitelmissa sekä kuntakohtaisissa ohjelmissa ja strategioissa. Näiden ohjelmien avulla voidaan linjata ja ohjata nuorten ehkäisevän päihdetyön toteutumista paikallisella tasolla ja samalla vahvistaa yhteistyötä seudullisella ja valtakunnallisella tasolla. Jokaisen toimijan on omien toiminnallisten tavoitteiden asettelussa kuitenkin aina huomioitava erikseen paikalliset tarpeet. Näiden tarpeiden kartoittamisessa alueelliset toimijat voivat hyödyntää toistensa asiantuntijuutta ja kokemusperäistä tietoa sekä kerätä tiedon suoraan nuorilta itseltään.

Valtakunnallinen taso

- Alkoholiohjelma 2008-2011
- Kaste 2008-2011 (Kansallinen sosiaali- ja terveydenhuollon kehittämissuunnitelma)
- Terveys 2015 -kansanterveysohjelma
- Mieli - kansallinen mielenterveys- ja päihdesuunnitelma 2015
- Terveystieteiden tutkimuskeskuksen politiikkaohjelma
- Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämissuunnitelma
- Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelma

Kunnallinen taso (Helsinki)

- Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma
- Savuton Helsinki -ohjelma
- Vastuullisen alkoholinkäytön ohjelma
- Turvallisuusohjelma
- Pääkaupunkiseudun päihdetyön toimintaohjelma
- Virastotasoiset strategiat ja tulokortit

Paikallinen taso (kaupunginosat)

- Nuorisotalo- ja koulukohtaiset toimintasuunnitelmat
- Kaupunginosakohtaiset yhteistyöverkostojen laatimat toimintasuunnitelmat

Kuva 1. Esimerkkejä eri toiminnantasoilla olevista ohjelmista ja suunnitelmista jotka ohjaavat ja linjaavat nuorten ehkäisevää päihdetyötä.

Ohjelmien lisäksi valtakunnalliset toimijaverkostot ja osaamiskeskukset ovat keskeisessä roolissa lasten ja nuorten ehkäisevän päihdetyön kehittämisessä. Preventiimi joka toimii valtakunnallisena nuorisotalan ehkäisevän päihdetyön osaamiskeskuksena, on yksi hyvä esimerkki siitä miten voidaan tukea ja vahvistaa ehkäisevän työn osaamista niin kunnissa kuin järjestöissä. Osallistamalla Preventiimin toimintaan nuorten ehkäisevän päihdetyön toimijat voivat tavata toisiaan ja käydä omaan toimialaansa liittyvää ammatillista vuoropuhelua. Kohtaamiset johtavat usein uusien yhteistyökumppanuuksien syntymiseen ja erilaisten hyvien käytäntöjen leviämiseen.

Kehittämistyön päämäärän kirkastuminen

Kehittämistyö näyttäytyy moninaisissa muodoissa aina politiikkaohjelmista työyhteisöjen ja yksittäisten työntekijöiden toimintaan. Sosiaalisten yhteisöjen ja organisaatioiden toiminnan kehittäminen on avainasemassa, kun pyrimme ymmärtämään ja hallitsemaan modernisoituvaa yhteiskuntaa. (Seppänen-Järvelä & Karjalainen 2006.)

Kehittämistyön tavoitteena on aikaansaada sellainen palvelu tai toimintatapa joka parhaiten vastaa sen kohderyhmän ja käyttäjien tarpeita. Toiminnan tuottajan näkökulmasta tavoitteena on yleensä myös tuottavuuden parantaminen ja sen omien sisäisten toimintatapojen tehostaminen. Tavoitteellinen kehittämistyö onnistuu parhaiten silloin kun kehittämistyöllä on selkeä päämäärä sekä tarve, ja ne ovat kaikkien kehittämisprosessiin osallistuvien toimijoiden tiedossa.

Kehittämistyön tavoitteena on parantaa ehkäisevän päihdetyön laatua ja muuttaa toimintatapaa niin, että sillä saavutetaan paremmin toiminnalle asetetut tavoitteet. THL (2011) mukaan ehkäisevän päihdetyön laatu koostuu työn sisältöön, toteutukseen sekä seurantaan ja arviointiin liittyvistä tekijöistä. Laadukas työ on pitkäjänteistä ja se koostuu monesta eri toimenpiteestä jotka muodostavat yhteisen prosessin. On tärkeää, että toimijat tiedostavat ja tuntevat nuorten ehkäisevään päihdetyöhön liittyvät sisältötekijät.

Projektityöskentelystä aktiiviseen vuoropuheluun

Nuorten ehkäisevän päihdetyön kehittämisessä käytettävät menetelmät perustuvat yleisesti käytössä oleviin menetelmiin ja toimintatapoihin. Kehittämistyön erityispiirteinä voidaan pitää sitä, että kehittämistyötä tehdään monen eri toimijan yhteistyönä ja nuorten osallistumista pidetään tärkeänä. 1990-luvun puolivälistä alkaen ehkäisevän päihdetyön kehittäminen on pääsääntöisesti tapahtunut erilaisten hankkeiden avulla. Tämä on johtunut siitä, että kunnilla ei ole ollut käytössään ehkäisevään päihdetyöhön kohdennettuja resursseja. Tämä on näkynyt niin että, irrallisten ehkäisevän päihdetyön projektien on ollut vaikea kiinnittyä riittävän tukevasti toimintansa aikana kunnan olemassa oleviin palveluihin. Sen jälkeen kun projektityöntekijä on poistunut paikalta, ei ehkäisevän työn esiintäjä ole enää ollut. Näin ehkäisevä työ on helposti jäänyt ja unohtunut vain sanoiksi kunnan omiin strategioihin.

Kehittämistyön lähtökohtana on eri toimijoiden välinen vuoropuhelu, johon kuuluu tärkeänä osana toisen osapuolen kuuntelu. Yhdessä kehittämisen haasteena onkin kuulla muita toimijoita ja hyödyntää näin saatua tietoa kehittämisprosessissa. Yhdessä kehittämisen herkullisin hetki on silloin kun ryhmän jäsenet voivat päästää irti omien ydintehtäviensä ja resurssiensa suojelusta ja keskittyvät uusien toimintatapojen innovointiin lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi. Nuorten mukana olo kehittämisessä mahdollistaa sen, että toiminta vastaa käyttäjien tarpeisiin ja samalla heistä tulee aktiivisia toimijoita.

Julkishallinnon organisaatioissa yhteistyön merkittävä menestystekijä on kunkin organisaation oman sisäisen yhteistyön lisäksi ja sen muiden eri organisaatioiden kanssa tekemä yhteistyö. Verkostot ovat keino edistää innovaatioiden syntyä ja leviämistä. (Virtanen & Stenvall 2010.) Soanjärvi (2008) painottaa sitä, että jokaisen toimijan on tiedostettava että verkostot eivät synny itsestään, vaan niiden olemassaolo ja toimintakyky edellyttää pitkäjänteistä ja tavoitteellista työskentelyä. Verkostojen jäsenten yhteinen vuorovaikutus selkeyttää toimijoiden yhteistä näkyä ja antaa mahdollisuuden asettaa verkostojen toiminnalle yhteisiä tavoitteita. Yhteisen keskustelun

lun avulla voidaan saavuttaa verkostolle yhteinen tahtotila, joka mahdollistaa toiminnan kehittämisen sekä konkreettiset toimenpiteet.

Oppimisen ja kehittämisen vaihtoehtoja

Heljä Hätönen (2011) on jaotellut työssä oppimiseen ja kehittämiseen liittyviä vaihtoehtoja viiteen eri ryhmään. Nämä ryhmät ovat 1) opiskelu ja koulutus, 2) yhteistoiminta, 3) ohjausmenetelmät ja ohjaustehtävät ja 4) laajenevat työ- ja vastuutehtävät ja 5) kehittymistä tukeva työkuultuuri. Tarkastelen seuraavassa nuorten ehkäisevän päihdetyön kehittämistä näiden viiden eri näkökulman kautta.

Opiskelu ja koulutus todentuvat jokaisen yksittäisen työntekijän kohdalla silloin kun hänellä on vahva motivaatio kehittää omaa osaamistaan. Tutustumalla alan uusimpiin tutkimuksiin ja raportteihin voi vahvistaa omaa teoriapohjaansa ja saada perustelua valitulle toimintatavalle. Aktiivinen osallistuminen alan seminaareihin ja koulutuksiin helpottaa merkittävimmän tiedon löytämisessä ja samalla antaa mahdollisuuden verkostoitua muiden ehkäisevän päihdetyön toimijoiden kanssa. Kokemuksien ja näkemyksien vaihto muiden samaa työtä tekevien kanssa auttaa oman osaamisen kehittymisessä ja sitä kautta heijastuu suoraan työn toteuttamiseen ja laatuun.

Tutustumiskäynnit eri toimipaikkoihin tai ehkäisevää päihdetyötä tekeviin järjestöihin mahdollistavat toisilta oppimisen. Nämä vierailut ovat hyödyllisiä silloin kun ei omassa työssään ole mahdollisuutta saada kollegialista tukea. Suomesta kannattaa suunnata tutustumiskäyntejä myös ulkomaille ja vahvistaa omia yhteistyöverkostojaan kansainvälisillä jäsenillä.

Yhteistoiminta on verkostoissa ja työryhmissä tapahtuvan työn ydin. Jokaisella toimijalla on omat vastualueet ja tehtävät. Helsingissä toimivat lasten ja nuorten hyvinvointia edistävät monialaiset työryhmät kokoavat eri alojen asiantuntijat yhteen yhteisen asian ja päämäärän ympärille. Tiimissä tehtävä työ on mielekästä ja antoisaa silloin kun sen jäsenet ovat sitoutuneita yhteistyöhön ja heille kaikille on selvää se miksi he ovat osa kyseistä tiimiä tai verkostoa.

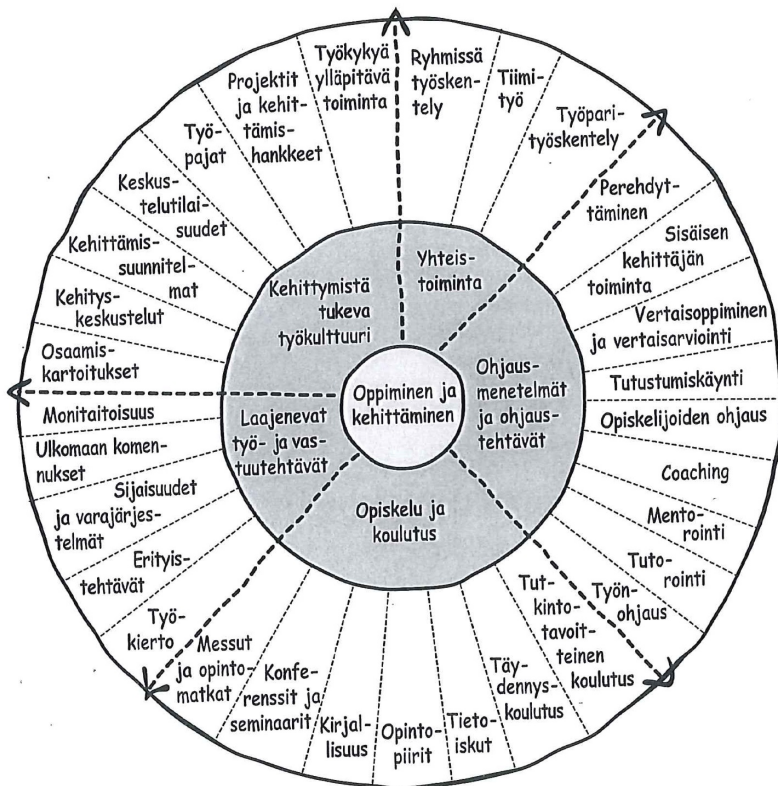
Ohjaustehtäviin ja ohjausmenetelmiin sisältyvät Hätösen (2011) mukaan perehdyttäminen, sisäisen kehittäjän toiminta, vertaisoppiminen, vertaisarviointi, tutustumiskäynti, opiskelijoiden ohjaus, coaching, mentorointi, tutorointi ja työnohjaus. Konsultointi samoin kun sen saaminen auttaa oman työn sisällön jäsentämisessä ja sen avulla voi löytää toiminnasta sellaisia osa-alueita, joita on tarpeellista arvioida ja kehittää. Ehkäisevä päihdetyö tuntuu usein vaativan tarkkaa määrittelyä ja rajaamista siitä mistä kulloinkin on kysymys. Ehkäisevän päihdetyön toimijoiden kannattaa avata ehkäisevän päihdetyön käsite yhdessä ja tarkentaa sitä, mitä juuri he tarkoittavat nuorten ehkäisevällä päihdetyöllä.

Opiskelijoiden ohjaaminen ja uusien työntekijöiden perehdyttäminen antaa työntekijöille mahdollisuuden saada uusia näkökulmia työhön sekä toimintatapoihin, ja nämä puolestaan saattavat toimia kimmokkeena kehitystyön käynnistymiselle. Järjestöjen, kunnan työntekijöiden sekä kuntalaisten välinen vuoropuhelu ja vuorovaikutus erilaisilla yhteisillä foorumeilla yhdistää ehkäisevän päihdetyön eri toimijat ja antaa mahdollisuuden tarkastella ehkäisevän päihdetyön kenttää kokonaisvaltaisesti.

Laajenevat työ- ja vastuutehtävät ovat tuttu ilmiö monelle tänä päivänä. Oman kokemuksen perusteella voin todeta, että ehkäisevä päihdetyö edellyttää tekijältään monitaitoisuutta. Työn laajuus ja poikkitieteellisyys haastaa tarkastelemaan sitä varsin laajasta näkökulmasta. Kokonaisvaltaisen näkemyksen saaminen tuntuu kestävän useita vuosia ja tuntuu siltä, että se ei tule valmiiksi koskaan. Jostain aina putkahtaa esiin uusi ilmiö tai asia johon tulee kiinnittää huomiota.

Monitaitoisuus tarkoittaa myös konkreettisia taitoja esimerkiksi kykyä koordinoida, organisoida, kouluttaa, konsultoida, neuvotella, markkinoida, innovoida, suunnitella, tuottaa ja tilastoida. Ehkäisevän päihdetyöhön liittyvät tehtävät muistuttavat hyvin paljon projektityöskentelyä, erona on ainoastaan se, että perustyössä ei ole vain yhtä toimintamallia, johon tehtävät liittyvät vaan siinä toimenpiteet kohdistuvat moneen toimintamalliin yhtä aikaa. Samoin ehkäisevän päihdetyön työntekijältä tai vastuuhenkilöltä puuttuu usein kollega omasta työyhteisöstä ja kollegiaalista tukea on etsittävä oman työyhteisön ulkopuolelta.

Yksittäiselle työntekijälle monipuolinen työkokemus on arvokasta pääomaa. Monialaisessa yhteistyössä yhteistyökumppaneiden omien toimintakulttuurien ymmärrys ja tuntemus helpottaa yhteistyön toteuttamista. Kun ehkäisevää päihdetyötä voidaan suunnitella ja toteuttaa tiiminä, jokaisen jäsenen erityisosaaminen hyödyttää koko tiimin työskentelyä. Kehittymistä tukeva työkuulttuuri syntyy silloin kun työntekijöillä on mahdollisuus keskustella omasta työstään ja arvioida sitä. Silloin kun työyhteisössä on tilaa ja aikaa kehittää omaa työtään se heijastuu myös toiminnan kehittämiseen ja on luonnollinen osa sitä.

Kuva 2. Erilaisia osaamisen kehittämisen vaihtoehtoja (Hätönen 2011, 58).

Yhteisen näkemyksen löytäminen ja sen toteuttaminen

Nuorten ehkäisevässä päihdetyössä tehtävä monialainen yhteistyö ei voi perustua pelkästään eri toimijoiden ja heidän yksittäisten työntekijöiden omaan henkilökohtaiseen kiinnostukseen. Nuorten ehkäisevän päihdetyön kehittäminen edellyttää kokonaisvaltaista näkemystä eri osa-alueiden roolista ja merkityksestä nuorten elinympäristöstä. Tästä johtuen eri toimijoiden välinen yhteistyö on välttämätöntä. Yhteistä kehittämistyötä helpottaa se, että yhteistyön tukena voidaan käyttää yhteisesti sovittuja strategisen toiminnan välineitä. Toiminnan monipuolinen kehittäminen edellyttää eri toimijoilta riittäviä tietoja ehkäisevästä päihdetyöstä sekä yhteistä ymmärrystä monitoimijaisen yhteistyön onnistumiseen vaikuttavista tekijöistä. Näiden tarvittavien tietojen hankkiminen ja ylläpitäminen voi olla monelle toimijalle työlästä, eikä siihen välttämättä ole riittävästi aikaa oman perustyön ohella. Järjestämällä yhteisiä koulutuksia ehkäisevästä päihdetyöstä ja monialaisen yhteistyön sisällöistä voidaan parantaa eri toimijoiden välistä vuoropuhelua sekä tarkentaa keskeisten käsitteiden yhteistä määrittelyä ja ymmärrystä. Yksilötasolla toimijan kannattaa omaa osaamistaan kehittäessään tarkastella toimintaympäristöään aktiivisesti ja tarttua rohkeasti erilaisiin oppimisen ja kehittämisen vaihtoehtoihin. Hyvään alkuun riittää oikea asenne ja riittävä tahtotila.

Lähteet

Hätönen, Heljä 2011. Osaamiskartoituksesta kehittämiseen 2. Helsinki: Edita Prima Oy, 58.

Klaari Helsinki 2008. Klaari Helsingin esite.

Seppänen-Järvelä, Riitta & Karjalainen, Vappu (toim.) 2006. Kehittämistyön risteyskiä. Vaajakoski: Cummerus Kirjapaino Oy, 3.

Soanjärvi, Katariina 2008. Nuorisotyön verkostoituminen. Teoksessa Nuorisotyötä on tehtävä – Menetelmien perustat, rajat ja mahdollisuudet.

Hoikkala, Tommi & Sell, Anna (toim.) Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura julkaisuja 76. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 164–165.

THL Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Neuvoa-antavat portaali. Viitattu 1.8.2011. http://www.thl.fi/fi_FI/web/neuvoa-antavat.fi.

Virtanen, Petri & Stenvall, Jari 2010. Julkinen johtaminen. Helsinki: Tietosanoma Oy, 199.

Tuomas Tenkanen

Ehkäisevä päihdetyö on yhteistoimintaa

«Ennalta ehkäisy on tärkeää», «Lapsia ja nuoria on suojeltava alkoholin vaaroilta», «Alkoholi on suurin työikäisten tappaja». Tuttuja fraaseja juhlapuheista ja esityksistä. Ne kuvaavat kaikki asiaa, jota on tavattu kutsua ikäväksi ja ilkeäksi ongelmaksi. Ikävillä ja ilkeillä ongelmilla tarkoitetaan ilmiöitä, jotka koskettavat laajoja joukkoja ja joihin ei löydy helppoja ratkaisuja. Ovatko ikävät ja ilkeät ongelmat sitten ratkaistavissa lainkaan? Päihdehaittojen ehkäiseminen ja vähentäminen on mahdollista, mutta se vaatii rakenteita, johtamista, resursointia, osaamista ja ennen kaikkea yhteistyötä. Päihdehaittojen ehkäiseminen tai ehkäisevä päihdetyö koskettaa oikeastaan meitä kaikkia; kunnan toimijoita, kuntalaisia, alkoholielinkeinoa, valvontaviranomaisia ja kolmannen sektorin toimijoita.

Ehkäisevässä päihdetyössä tavoitteena on vähentää päihdeiden kysyntää, saatavuutta ja tarjontaa eri kohderyhmissä hyödyntäen vaikuttavia menetelmiä. Tällä työllä edistetään päihdeettömiä elintapoja, vähennetään päihdehaittoja, lisätään päihdeymmärrystä sekä edistetään päihdeongelmista kärsivien kansalaisten oikeuksia. Samoihin ehkäisevän päihdetyön tavoitteisiin tähdätään hyvin erilaisissa tehtävissä ja ammateissa. Terveystoimittaja voi ottaa päihdeet puheeksi asiakkaansa kanssa ja motivoida häntä vähentämään niiden käyttöä. Vastuullinen anniskelija toteuttaa ehkäisevää päihdetyötä arvioidessa asiakkaansa päihtymyksen tilaa ja lopettaessa tarjoilun ajoissa. (Ehkäisevä päihdetyö kunnan peruspalveluissa 2010.)

Päihdekysymykset eivät ole vain yksilöä koskevia seikkoja vaan aina myös koko yhteisön asia. Esimerkiksi se, miten me suhtaudumme alkoholin käyttöön julkisella paikalla tai kuinka helposti tai vaikeasti nuoret saavat hankittua alkoholia, ovat yhteisön kysymyksiä. Yhteisöön vaikuttamalla voidaan tehokkaasti ehkäistä päihdehaittoja. (Tenkanen 2010, 22.)

Kun toimijoiden joukko on näin laaja, vaatii työ hyvää koordinaatiota ja sellaisia areenoita, joissa yhteinen asiantuntijuus ja ymmärrys konkretisoituvat toiminnaksi, jolla voidaan ehkäistä ja vähentää päihdehaittoja. Tässä artikkelissa tarkastelen yhteistyötä, kohtaamisen areenoita ja yhteisen ymmärryksen synnyttämistä ja väitän, että parhaimmillaan ehkäisevä päihdetyö on yhteistoimintaa.

Kohti yhteistoimintaa

Kaarina Mönkkönen kuvaa sosiaalisen vuorovaikutuksen tasoja teoksessaan Vuorovaikutus -dialoginen asiakastyö (Mönkkönen 2007). Nämä tasot ovat tilanteessa olo, sosiaalinen vaikuttaminen, peli, yhteistyö ja yhteistoiminta.

Sekä ryhmässä että kahden välisessä vuorovaikutuksessa osapuolet luovat suhdetta tietynlaiseksi (Mönkkönen 2007, 109–110). Mönkkönen tarkastelee näitä suhteita erityisesti asiakkaan ja työntekijän välisinä suhteina, mutta niitä voi tarkastella myös laajemmin eri toimijoiden välisinä suhteina. Tämä lähestymistapa sopii näin ollen myös ehkäisevän päihdetyön tarkasteluun, sillä työ on luonteeltaan eri toimijoita koskettavaa, kuten edellä olen kuvannut.

Tilanteessa olo kuvaa suhdetta, jossa osapuolet tietävät olevansa tiettyssä suhteessa, mutta kumpikaan ei asetu siihen vakavissaan. Sosiaaliselle vaikuttamiselle puolestaan luonteenomaista on vuorovaikutuksen yksisuuntaisuus. Yhdellä henkilöllä voi asemansa perusteella olla vuorovaikutustilanteessa valta-asema, tämä on tavallista hierarkkisissa organisaatioissa. Kun toisella on valta-asema, toisen osapuolen rooliksi jää lähinnä kohteena oleminen. Pelisuhteessa osapuolilla on jokin yhteinen tavoite, mutta intressit saattavat olla kuitenkin eriävät ja suhdetta saattaa leimata kilpailu. (Mönkkönen 2007, 110–118.)

Yhteistyösuhteessa molemmilla osapuolilla on yhteinen päämäärä, sovitettu työnjako ja yhteinen ymmärrys kuinka siihen edetään. Puhuttaessa esimerkiksi tiimi- tai ryhmätyöstä kuvataan tätä vuorovaikutuksen tasoa. Yhteistyö on tavoiteltava asia, mutta se ei kuitenkaan Mönkkösen mukaan vielä edellytä vahvaa sitoutumista. Tähänkin vuorovaikutuksen muotoon

saattaa sisältyä toisen osapuolen kontrollointi, jos tämän sitoutumisesta ei ole täyttä varmuutta. (Mönkkönen 2007, 110–118.) Tämä kuulostaa valitettavan tutulta ja usein käykin niin, etteivät osapuolet -varsinkaan vaikeiden ongelmien yhteydessä - pääse tasolle, joka edellyttää luottamusta. Tasa, jolla luottamus on saavutettu, kutsutaan yhteistoiminnaksi.

Myös tällä vuorovaikutuksen tasolla edellytetään yhteistä päämäärää, mutta yhtenä keskeisimpänä seikkana on Mönkkösen mukaan luottamus. Kun osapuolet saavuttavat toisiinsa luottamuksen, tavoitteisiin pääseminen ei vaadi kontrollointia, sillä toinen voi olla varma toisen osapuolen sitoutumisesta. Luottamuksen rinnalle nousee näin myös kunnioitus. (Mönkkönen 2007, 120–121.)

Kunnioitus, luottamus ja yhteinen ymmärrys eivät synny tyhjästä. Tarvitaan vuorovaikutusta ja vuorovaikutukselle on luotava aika, paikka ja tila. Mitä näissä vuorovaikutuksen tiloissa sitten tehdään? Päihdehaittojen ehkäisemiseen liittyen niissä pyritään ratkaisemaan ikäviä ja ilkeitä ongelmia, välitetään tietoa hyvistä käytännöistä ja työmalleista ja näin rakennetaan yhteistä ymmärrystä siitä, miten meidän olisi hyvä toimia.

Vuorovaikutusta, dialogia ja viisautta

Nk. hyvinvointipalveluissa tehtävä työ kuten ehkäisevä päihdetyö tai varhainen puuttuminen ei ole ongelmitta rajattavissa yhden sektorin työksi. Työtä päihdehaittojen ehkäisemiseksi tehdään verkostoissa, jolloin tarvitaan rajojen ylityksiä. Juuri rajojen ylitykset edellyttävät näitä vuorovaikutuksen tiloja ja dialogeja, joissa syntyy yhteistä ymmärrystä ja joissa voidaan jakaa asiantuntijuutta. Tom Arnkil kumppaneineen vaativatkin muutosta sektorikeskeiseen ajatteluun: tarvitaan siirtymistä ylisektoriseen, verkostomaiseen organisointiin sekä asiantuntijakeskeisyydestä dialogiseen palveluun. (Arnkil & Eriksson & Arnkil 2004, 3.)

Nyky aikaista ehkäisevää päihdetyötä toteutetaan pitkälti informaatio-ohjauksen keinoin. Informaatio-ohjaus on tiedolla vaikuttamista ja sen muotoja ovat mm. arviointi, suositukset, koulutukset, tilasto- ja rekisteritiedot, laatutyökalut ja hyvät käytännöt. Informaatio ei välttämättä ole Jari Stenvallin ja Antti Syväjärven (2006) mukaan pelkästään faktoja, vaan

myös arvotyyppistä informaatiota siitä, mikä on hyvää tai huonoa toimintaa. Informaatio-ohjaus voi olla kirjallisten tuotosten lisäksi muodoltaan suullista, jolloin tieto välittyy erilaisissa tapaamisissa. Erilaiset verkkopohjaiset oppimisympäristöt ja sähköpostit ja Internet tuovat uusia mahdollisuuksia. (Stenvall & Syväjärvi 2006, 19.) Harri Jalosen mukaan myös erilaisten kansallisten ohjelmien puitteissa tehtävä osaamisen levittäminen voidaan nähdä kuuluvan informaatio-ohjauksen piiriin (Jalonen 2008, 3). Näin se työ, jota Alkoholiohjelma 2008–2011 ja Preventiimi sekä yhdessä että erikseen toteuttavat, on juuri informaatio-ohjausta.

Mönkkösen (2007) kuvaamia sosiaalisen vuorovaikutuksen tasoja on mielenkiintoista peilata tiedon johtamisen yhteydessä pohdittuihin tiedon eri muotoihin ja niiden välisiin yhteyksiin. Tiedon eri asteet voidaan esimerkiksi jaotella seuraavasti: data, informaatio, tietämys ja viisaus.

Data on tiedon ensimmäinen aste ja on lähinnä faktoja tapahtumisista. Informaatiossa mukaan tulee tulkintoja, merkityksiä ja yhteyksiä ja se on viesti, jolla muutetaan vastaanottajan havaintoja. Tietämys viittaa kykyyn tulkita kokemuksia, arvoja ja konteksteja. Tiedon lajeista vaativin on viisaus; tieto on tällöin kollektiivisesti jaettua ja sitä osataan sovitaa käytäntöön. (Stenvall & Syväjärvi 2006, 25.) Viisaus on nähdäkseni tietoon perustuvaa, harkittua toimintaa. Mönkkösen kuvaama vuorovaikutuksen taso yhteistoiminta on mielestäni se taso, jolla viisaus on mahdollista. Matkaa datasta viisauteen ei voi kulkea ilman vuorovaikutuksen tiloja ja dialogia.

Alkoholiohjelma ja Preventiimi vuorovaikutuksen tilojenrakentajina

Alkoholiohjelmassa 2008–2011 on lähdetty liikkeelle siitä ajatuksesta, että alkoholihaittojen ehkäisy edellyttää monien eri toimijoiden yhteistyötä. Eri toimijoiden ponnistelut yhdistetään kokonaisuudeksi, jolla voidaan päästä tavoitteisiin paremmin ja vaikuttavammin kuin yksin toimien (Alkoholiohjelma 2008–2011). Ohjelma kuuluu virallisesti sosiaali- ja terveysministeriön hallinnon alaan, mutta käytännössä se rakentuu valtiovalan, kuntien ja järjestöjen yhteisestä kumppanuudesta. Kumppanuus on-

kin ohjelman yksi keskeisimpiä käsitteitä ja se pitää sisällään Mönkkösen (2007) kuvaaman ajatuksen yhteistoiminnasta.

Preventiimi toimii opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittamana Humanistisen ammattikorkeakoulun hallinnoimana nuorisoalan ehkäisevän päihdetyön osaamiskeskuksena. Preventiimi toteuttaa muun muassa ehkäisevän päihdetyön täydennuskoulutusta ja kehittää osaltaan kunnallisen ja järjestölähtöisen nuorisotyön yhteistoimintaa.

Molemmat toimijat ovat omien hallinnonalojensa ehkäisevän päihdetyön kehittäjiä, mutta myös toistensa kumppaneita. Kumppaneita, jotka ovat saavuttaneet Mönkkösen (2007) kuvaaman luottamukseen pohjautuvan yhteistoiminnan tason. Alkoholiohjelma ja Preventiimi ovat jo usean vuoden ajan toteuttaneet yhteisiä koulutustilaisuuksia sekä ehkäisevän päihdetyön kehittämispäiviä. Nämä erilaiset tilaisuudet ja tapahtumat ovat juuri niitä vuorovaikutuksen tiloja, joissa yhteinen asiantuntijuus ja ymmärrys päihdehaittojen ehkäisemiseksi voivat vahvistua. Näissä tiloissa tai foorumeissa tapahtuu tiedon vaihtoa ja sitä kautta myös oppimista.

Japanilainen organisaatioteoreetikko Nonaka kumppaneineen kutsuu tällaista tilaa ilmaisulla Ba. Se on oppimisalusta, jossa tietoa luodaan, jaetaan ja tuotetaan. Ba toimii välineenä, joka keskittää toisaalta organisaation tiedon sekä yksilöiden tiedon, jotka sitä luovat ja omaavat. Ba:n merkittävin ominaisuus on vuorovaikutus: eivät ainoastaan yksilöt luo tietoa, vaan tietoa luodaan kanssakäymisissä toisten sekä ympäristön kanssa. (Nonaka & Konno & Toyama 2001, 19.) Ba:ssa on myös mahdollista saada hiljainen tieto muuttumaan näkyväksi ja yksilön tieto yhteisölliseksi ja päinvastoin (Huotari & Hurme & Valkonen 2005, 142).

Näitä Ba:n muotoja Alkoholiohjelma ja Preventiimi ovat osaltaan luo- neet ja näin tukeneet erityisesti kentän toimijoiden oppimista ja osaamisen lisääntymistä päihdehaittojen ehkäisemiseksi. Tätä toimintaa voisi kutsua aktiiviseksi informaatio-ohjaukseksi.

Samaan aikaan, kun kentän osaaminen lisääntyy, tilanne on kuitenkin myös huolestuttava. Aloitin viittaamalla juhlapuheisiin ja palaan lopuksi niihin takaisin. Valitettavasti ylätasolla edelleen päihdehaittojen ehkäisy jää juhlapuheisiin eikä päihdehaittojen ehkäisylle osoiteta riittäviä resursseja. Työn valtakunnallinen kehittäminen on edelleen pitkälti hanke-

pohjaisen rahoituksen varassa. Samaan aikaan tiedämme, että alkoholin haitoista koituva lasku osoitetaan suoraan valtiolle ja kunnille ja tässä puhutaan useista miljardeista euroista vuodessa. Preventiimin osalta toiminta on saatu vakaamman rahoituksen piiriin ja Alkoholiohjelman jatkaminen mainitaan Jyrki Kataisen ensimmäisen hallituksen hallitusohjelmassa.

Alkoholiohjelman ja Preventiimin olisi hyvä suunnata yhteistoiminnan kehittämistään jatkossa myös päättäjiin päin, sillä he vastaavat viime kädessä paikallisista ja alueellisista hyvinvointi-investoinneista. Miten tukeheidän osaamistaan ikävien ja ilkeiden asioiden ratkaisemisessa? Miten rakentaa sellaisia vuorovaikutuksen tiloja, jossa alan kehittäjät, kentän toimijat ja päätöksentekijät voivat saavuttaa yhteisen ymmärryksen?

Lähteet

Alkoholiohjelma 2008–2011. Luettavissa osoitteesta http://www.thl.fi/fi_FI/web/fi/tutkimus/ohjelmat/alkoholiohjelma.

Arnkil, Tom Erik & Eriksson, Esa & Arnkil, Robert 2004. Palvelujen dialoginen kehittäminen kunnissa. Sektorikeskeisyydestä ja projektien kaaoksesta joustavaan verkostointiin. Viides painos. Stakes Raportteja 253. Saarjärvi: Gummerus kirjapaino Oy.

Huotari, Maija-Leena & Hurme, Pertti & Valkonen, Tarja 2005. Viestinnästä tietoon. Tiedon luominen työyhteisössä. WSOY.

Jalonen, Harri 2008. Informaatio-ohjaus tietojohdamisen näkökulmasta. Informaatiotutkimus 28/2008. Luettavissa osoitteesta <http://ojs.tsv.fi/index.php/inf/article/view/608/499>.

Mönkkönen, Kaarina 2007. Vuorovaikutus. Dialoginen asiakastyö. Helsinki: Edita Prima.

Nonaka, Ikujiro & Konno, Noboru & Toyama, Ryoko 2001. Emergence of Ba. Teoksessa Knowledge Emergence. Social, Technical and Evolution-

ary Dimensions of Knowledge Creation. Nonaka, Ikujiro & Nishiguchi, Toshiro (toim.) New York: Oxford University Press, 13–29.

Ehkäisevä päihdetyö kunnan peruspalveluissa. Opas kunnan ehkäisevään päihdetyöhön. 2010. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos THL. Alkoholiohjelma 2008–2011 julkaisuja. Luettavissa osoitteessa <http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/b7fcda50-54fd-4f7c-9262-3ae3239a49f2>.

Tenkanen, Tuomas 2010. Ehkäisevä päihdetyö tarvitsee johtamista ja koordinoitua. Teoksessa *Selvä päivä, parempi mieli. Puheenvuoroja päihdetyön paremman tulevaisuuden puolesta*. Jämsén, Arja (toim.). Kuopio: Itä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus (ISO), 16–23.

Stenvall, Jari & Syväjärvi, Antti 2006. Onks tietoo? Valtion informaatio-ohjaus kuntien hyvinvointitehtävissä. Valtionvarainministeriö. Tutkimukset ja selvitykset 3/2006. Helsinki: Edita Prima.

Kati Blomqvist

Kasvua ja kasvatusta - Omin jaloin

Preventiimin aloittaessa toimintansa olin itsekin vasta-alkaja omalla ehkäisevän päihdetyön urallani ja, kuten useat harvoista kollegoistani, ainoa ehkäisevään päihdetyöhön kokonaan keskittyvä toimija omassa kunnassani. Tuolloin mahdollisuus verkostoitua muiden samojen kysymysten äärellä työtä tekevien kanssa oli tärkeää useasta eri näkökulmasta käsin.

Alkuun kokoontumiset toteutettiin toimijoiden omissa kunnissa, jolloin isännällä oli samalla mahdollisuus esitellä oman kuntansa ehkäisevän päihdetyön toimintoja. Tieto eri työtavoista ja menetelmistä lisääntyi. Hyödyllistä ja avartavaa oli nähdä muiden toimijoiden organisaatioita, sillä ne olivat ja ovat edelleen, ehkäisevässä päihdetyössä varsin moninaisia. Kovin montaa toimijaa ei ollut joilla ehkäisevä päihdetyö olisi ollut päätyönä, vaan sitä toteutettiin oman toimen ohella vaihtelevin resurssein. Mahdollisuus vuoropuheluun yhteisen tematiikan ympärillä vahvisti omaa ammatti-identiteettiä. Verkottuminen ja tutustuminen tapaamisten yhteydessä helpottivat ja edisti yhteydenpitoa myös niiden ulkopuolella. Oli huomattavasti helpompaa soittaa tai lähettää sähköpostia ihmiselle, jonka edes jollain tavalla tiesi Preventiimin kautta.

Preventiimi oli jo sen alkutaipaleella yksi niistä harvoista tahoista joka tuotti alan toimijoille koulutusta kohdennetusti ehkäisevään päihdetyöhön ja nuorten päihteidenkäytön erityisiin riskeihin liittyen. Vuosien saatossa keskustelu eritoten nuorten parissa toteutettavasta ehkäisevästä päihdetyöstä on lisääntynyt ja sitä koskevia koulutuksia on tullut lisää enenevässä määrin eri tahojen tuottamana. Preventiimi on vuosien mittaan panostanut ehkäisevän työn laatuun olemalla vahva toimija Stakesin (nykyään THL) tuottaman ehkäisevän päihdetyön laatukriteerien jalkauttamisessa. Laatukriteerit ovat näkyneet Preventiimin omissa koulutuksissa siten, että niiden sisällöt ja luennoitsijat valikoituvat niiden mukaisen seulan läpi. Tällöin osallistujalla on parempi mahdollisuus tietää ainakin vii-

tekehys, jolla aihetta lähestytään. Tiivis kontakti kentän toimijoihin ja heidän toiveisiinsa on uskoakseni myös vahva vaikuttaja sille, että Preventiimin koulutuksissa olen kokenut usein saaneeni sitä mitä olen tilannut. Keskustelu päihteiden vaikutuksista nuorten vasta kehitymässä oleviin aivoihin on lisääntynyt ihan viime vuosina huimasti. Mainittakoon, että ainakin itse osallistuin ensimmäisen kerran aihetta käsitelleelle luennolle Preventiimin järjestämässä addiktioseminaarissa vuonna 2004.

Kymmenen vuoden aikana Preventiimi on laajentunut ja kumppanuussopimuksen allekirjoittaneet tahot kattavat laaja-alaisesti niin kunta- kuin järjestösektorin ehkäisevän päihdetyön toimijakenttää. Osallistuminen Preventiimin toimintaan mahdollistaa nykyään valtakunnallisen verkottumisen ehkäisevän päihdetyön toimijoiden kanssa. Yhdistämällä kunnan omat resurssit järjestökentän tarjoamiin palveluihin voidaan mahdollistaa kattavammat ehkäisevän päihdetyön palvelut. Edelleen pidän tärkeänä verkottua muiden samaa työtä toteuttavien kanssa. Oman työn reflektointi heidän kanssaan mahdollistaa keskustelut, joissa sekä saadaan että annetaan työhön tukea. Päihteisiin liittyvä työskentelykenttä on nopeasti muuttuva ja viranomaiskoneisto on usein hidas kumppani, kun tarvitsisi nopeasti tietoa ja tukea itselle. Tällöin samalla aihealueella työskentelevien tarjoama tieto ja vertaistuen mahdollisuus korostuvat.

Hyvinvoinnin arvioiminen riskitekijöiden ja suojaavien tekijöiden kautta

Nykyään nuorten syrjäytymiseen liittyvässä keskustelussa on alettu puhua enemmän nuorten hyvinvoinnista ja hyvinvointiriskeistä. Syrjäytymisen ehkäisyyn sijaan puhutaan varhaisesta puuttumisesta ja siinäkin mieluummin korostetaan varhaista tukea. Lainsäädännön muutosten yhteydessä painopistettä on haluttu siirtää ehkäisevän työn suuntaan. Lastensuojelulakiin (2007/417) kirjattiin uutena velvollisuutena kunnille ehkäisevän lastensuojelun järjestäminen. Nuorisolain muutosehdotus puolestaan tuo lakiin uuden veloitteen etsivän nuorisotyön järjestämisestä (2010/693).

Riskitekijöiksi kutsutaan tekijöitä, jotka ovat yhteydessä nuoren suurempaan riskikäyttäytymiseen. Riskitekijät voivat olla geneettisiä, nuoren persoonallisuuteen kuuluvia ominaisuuksia, lapsuuden perheeseen ja sen toimintakykyyn liittyviä tai erilaisia muita ympäristötekijöitä. Näillä tekijöillä on nuorelle erilainen merkitys eri ikä- ja kehitysvaiheissa. (Aalto-Setälä ym. 2003b, 11.)

Nuoressa itsessään olevia ominaisuuksia, jotka saattavat lisätä riskikäyttäytymistä, on tunnistettu useita. Tällaisia voivat olla esimerkiksi käytöshäiriöt, uhmakkuus- tai tarkkaavaisuushäiriöt, aggressiivisuus ja impulsiivisuus. Oma käyttäytyminen voi vaikuttaa kaveripiirin muokkautumiseen sellaiseksi, jossa myös ilmenee riskikäyttäytymistä. Stressaavat tai traumaattiset elämäntapahtumat (esimerkiksi fyysisen tai seksuaalisen väkivalan kokeminen tai näkeminen) saattaa lisätä nuoren riskikäyttäytymistä. Erityinen tarve hakea jatkuvasti uusia elämyksiä saattaa myös lisätä riskikäyttäytymistä. (Aalto-Setälä ym. 2003b, 11.)

Erilaiset oppimisvaikeudet voivat vaikeuttaa nuoren sopeutumista kouluympäristöön. Nuori saattaa kokea koulussa turhautumista, joka voi lisätä riskikäyttäytymistä. Kouluympäristössä ilmeneviä riskitekijöitä ovat lisäksi poikkeuksellinen vetäytyneisyys, huonot sosiaaliset taidot luokkayhteisössä ja sen ulkopuolella sekä heikko koulumenestys. Nuoren käyttäytymiseen vaikuttavat merkittävästi kavereiden ja vertaisryhmän tavat ja normit. Joukkoon kuuluminen on nuorelle tärkeää. Jos esimerkiksi nuoren kaverit käyttävät runsaasti päihteitä, voi niistä kieltäytyminen olla vaikeaa, koska vaarana voi olla joutuminen kaveriporukan ulkopuolelle. Kaveripiirissä ilmenevä riskikäyttäytyminen lisää yksittäisen nuoren riskikäyttäytymisen todennäköisyyttä. (Aalto-Setälä ym. 2003b, 3.)

Nuoren perheessä voi olla hänet riskikäyttäytymiselle altistavia tekijöitä. Riitaisia tai muutoin huono kodin ilmapiiri, vanhempien huonot kommunikaatiotaidot ja esimerkiksi kyvyttömyys asettaa sääntöjä saattavat olla altistavia tekijöitä nuoren omalle riskikäyttäytymiselle. Muita perheeseen liittyviä altistavia tekijöitä ovat riittämätön valvonta, puutteet perushoivassa sekä lapsen ja vanhemman kiintymyssuhteessa. (Aalto-Setälä ym. 2003b, 12.)

Suojaavia tekijöitä ovat puolestaan tekijät, joiden on todettu olevan yhteydessä nuoren pienempään riskikäyttäytymisen todennäköisyyteen. Nuorten kanssa työskenneltäessä voidaan pyrkiä vahvistamaan havaittujen suojaavien tekijöiden vaikutusta ja näin vähentämään riskitekijöiden vaikutusta. Suojaavina tekijöinä pidetään ennen muuta tiettyjä perhetekijöitä kuten esimerkiksi riittävän vahva vanhemmuus, mikä edellyttää selkeitä perheen sisäisiä käyttäytymissääntöjä esimerkiksi koululäksyjen, television katselun, tietokoneen käytön ja nukkumaanmenon suhteen. Vahvaan vanhemmuuteen kuuluu myös lasten vapaa-ajan käytön valvontaa ja tutustuminen nuoren kaveripiiriin. Suojaavina tekijöinä pidetään myös toimivaa keskusteluyhteyttä nuoren ja vanhemman välillä sekä nuoren riittävän läheistä suhdetta vanhempiin ja sisaruksiin. Nuoren hyvää koulumenestystä pidetään suojaavana tekijänä, koska katsotaan onnistumisen kokemusten sitovan nuoren vahvemmin kouluyhteisöön. (Aalto-Setälä ym. 2003b, 12.)

Aalto-Setälä ym. suosittelevat teoksessaan Nuorten päihdehäiriöt ja muut mielenterveydenhäiriöt (2003) riskitekijöiden esiin tultua kokonaisvaltaista tilanteen kartoittamista. Heidän mielestään nuorten parissa työskenneltäessä tulisi erityisesti huomioida ongelmien yksilöllisyys ja monitekijäisyys. Tämän vuoksi nuoren tilanne tulisi aina arvioida kokonaisvaltaisesti ja tarkastella esiin nousseita riskitekijöitä laaja-alaisesti osana nuoren yleistä hyvinvointia. Nuorten on usein vaikeaa tunnistaa omia ongelmiaan tai niiden liittymistä toisiinsa. Mahdollisia psyykkisiä oireita ei esimerkiksi osata yhdistää runsaaseen päihteiden käyttöön ja päinvastoin. Runsaasti päihteitä käyttävältä nuorelta tulisikin aina kartoittaa mahdollisia muita mielenterveyden häiriöitä, ja toisaalta on syytä kysyä muulla tavoin oirehvalta nuorelta tämän päihteiden käytöstä. Myös nuoren somaattinen terveydentila, perhetilanne ja koulutilanne tulee heidän mukaansa kartoittaa. (Aalto-Setälä ym. 2003a, 25.)

Mauri Marttunen listasi Kouluterveyspäivillä 2010 syitä, joiden takia on syytä epäillä muutakin kuin nuoruuden normaalia kapinointia. Tällaisia syitä hänen mukaansa ovat: varhaisnuoruuden kapinointi, kun se johtaa vakaviin normirikkomuksiin ja tärkeiden ihmissuhteiden rikkoutumiseen; äärimmäiset toistuvat tunteiden purkaukset; pitkäkestoiset voimak-

kaat mielialan vaihtelut; toistuva näpisteleminen; kuljeskelu sekä luvattomat poissaolot koulusta. Lisäksi voimakas passiivisuus, eristäytyminen ja vakavat keskittymisvaikeudet tai runsas päihteen käyttö ovat oireita, joiden tulisi herättää epäily mahdollisesta mielenterveysongelmasta. Varttuneemmilla nuorilla riskin merkkejä ovat puolestaan esimerkiksi pitkittynyt identiteettikehitys tai selvät päihdeongelmat. (Marttunen 2010,18.)

Nuoren oireilua on Marttusen mukaan arvioitava nuoruuskehityksen sujumisen kautta. Tällöin tulisi selvittää, eteneekö vai juuttuuko nuoruusiän kehitys, sillä tilapäinen kehityksen taantuminen ei ole häiriön merkki, kunhan kehitys kokonaisuudessaan etenee. Nuoren toimintakykyä tulisi arvioida, sillä niin sanotusti normaalilla tavalla oireileva nuori kykenee kuitenkin käymään koulua, olemaan ikätovereiden seurassa, tulee kohtuullisesti toimeen aikuisten kanssa ja kykenee esimerkiksi osallistumaan harrastuksiin. Nuoren elämän olosuhteita sekä sitä, tarjoaako kasvuympäristö mahdollisuuden nuoren terveelle kehitykselle, olisi Marttusen mukaan myös tarpeen arvioida. (Marttunen 2010,18.)

THL:n kouluterveyskyselyssä nuorten hyvinvointia mitataan 44 indikaattorin avulla. Indikaattorit perustuvat yhteen tai useampaan nuorille esitettyyn kysymykseen. Hyvinvointia kartoittavat indikaattorit on jaettu viiteen osa-alueeseen: elinolot, kouluolot, terveys, terveystottumukset sekä terveysosaaminen ja oppilas- tai opiskelijahuolto. (Luopa ym. 2010, 11.)

Suojaavien tekijöiden ja riskitekijöiden kartoitus ehkäisevän työn välineenä

Eräs kollega osuvasti totesi, että ehkäisevällä päihdetyöllä ei ole mitään tekemistä päihteen kanssa. Tällä hän tarkoitti uskoakseni sitä, että päihteen käyttöön vaikuttavat enemmän muut seikat kuin itse päihteen. Tämä lienee syy siihen että minua pyydettiin ehkäisevän päihdetyön yhteydessä pohtimaan Lohjan kaupungin erityisnuorisotyössä kehitetyn Omin Jaloin -menetelmän soveltuvuutta ehkäisevään päihdetyöhön.

Omin Jaloin -menetelmässä tapaamisten aikana nuori tekee kirjallisia tehtäviä aiheista perhe, koulu, kaverit, harrastukset ja vapaa-aika, seurustelu, raha, terveys ja hyvinvointi, rikokset ja rikkeet sekä päihteen. Tehtävi-

en tekemisen yhteydessä nuori ensin itse nimeää jokaisesta osa-alueesta käsin asioita, jotka auttavat häntä saavuttamaan omia tulevaisuuden tavoitteitaan (suojaavat tekijät) sekä asioita, joissa hänen täytyisi kehittyä saavuttaakseen tulevaisuuden tavoitteensa (riskitekijät). Lisäksi hän nimeää keinoja tai tahoja, joista voisi tarvita tukea kehittymistä tarvitsevien asioiden kohdalla.

Työntekijä keskustelee nuoren kanssa tämän nimeämistä tekijöistä ja tarvittaessa lisää omat näkemyksensä nuoren tulevaisuutta tukevista asioista, kehittymistä tarvitsevista asioista sekä siitä, millaista tukea nuori voisi tarvita. Keskustelun aikana käydään läpi kyseisen osa-alueen suhteen olemassa olevia riskitekijöitä. Keskustelun kautta nuoren tiedot mahdollisten riskitekijöiden vaikutuksista hänen tulevaisuuteensa lisääntyy.

Viimeisellä tapaamiskerralla nämä kaikki keskustellaan vielä huoltajan kanssa, joka voi tuoda esiin omat ajatuksensa edellisten lisäksi. Yhdessä vielä tarkastellaan nuoren tulevaisuutta tukevia seikkoja suhteessa kehittymistä vaativiin sekä sovitaan, millainen rooli kullakin on kehittymistä vaativien asioiden suhteen. Samalla määritellään jokaisen omaa subjektiivista huolen tasoa sen hetken tilanteessa. Nuoren tarvitessa pitkäkestoisempaa tukea jonkun osa-alueen suhteen hänet voidaan ohjata kyseisten palvelujen piiriin. Näin tuetaan tavoitteiden asettamista riskien vähentämiseksi sekä rohkaistaan vaikka vain pienissä asioissa muuttamaan toimintatapoja oman paremman tulevaisuuden mahdollistamiseksi.

Tilanteessa, jossa nuorella ei ole merkittävää riskikäyttäytymistä on tärkeää antaa siitä ääneen nuorelle palautetta. Palautetta annettaessa voidaan vielä tuoda esiin nuoren omien toimintatapojen merkitystä jatkossakin. Keskustelun kautta voidaan vielä tukea esiin tulleita asioita jotka auttavat nuorta (suojaavat tekijät) saavuttamaan omia tulevaisuuden tavoitteitaan.

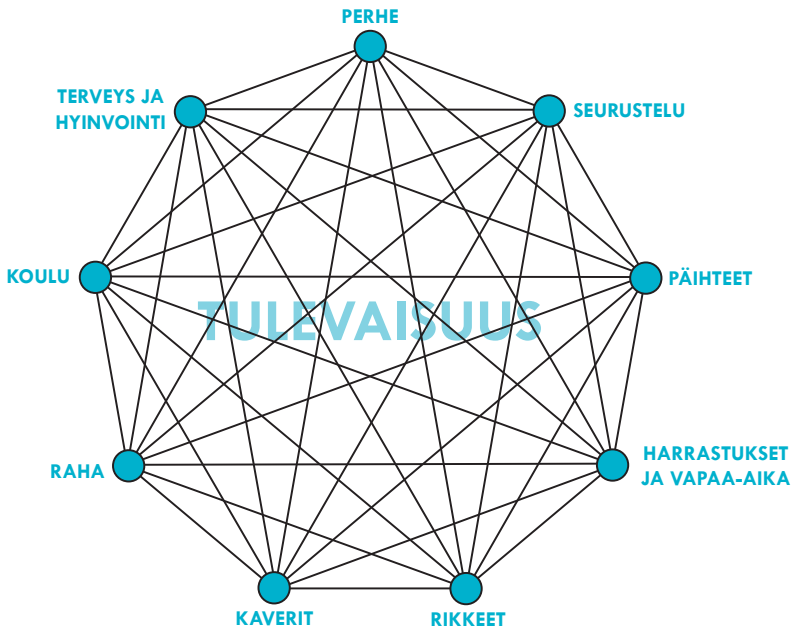
Omin jaloin -menetelmän vahvuus on siinä, että sen avulla ei ole tarkoitus toimia ongelman määrittelijänä, vaan suojaavien ja riskitekijöiden kartoittamisen välineenä. Omin jaloin -menetelmää toteutetaan vuorovaikutteisella työtavalla, joka sisältää lyhytneuvonnallisen elementin, kun nuorelle tarjotaan keskustelun lomassa faktatietoa eri elämän osa-alueiden tueksi.

Yhdeksästä eri näkökulmasta käsin nuoren elämää kartoitettaessa ylimääräisenä vahvuutena on mahdollisuus tarkastella ristiin eri osa-alueilta saatua informaatiota. Ristiin peilaaminen auttaa paremmin muodostamaan kokonaiskuvaa nuoren tilanteesta. Huolellinen eri osa-alueiden kautta tapahtuva tarkastelu tuottaa usein myös aivan uutta informaatiota. Erityisesti rikokset, sosiaaliset suhteet, ja adsume -päihdemittari ovat vahva kolmen tehtävän paketti, joiden tarkasteleminen suhteessa toisiinsa antaa lisäarvoa kokonaisuuden pohdintaan. Kartoituksen toteuttaminen useamman (4-6) tapaamisen aikana antaa työntekijälle mahdollisuuden palata uudelleen aiemmilla tapaamisilla esiin tulleisiin aiheisiin.

Ristiin peilaamisen avulla voidaan paremmin huomioida se, että nuorten ongelmat ovat yksilöllisiä ja johtuvat monista eri tekijöistä. Nuoren tilannetta voidaan sen kautta arvioida kokonaisvaltaisesti ja tarkastella esiin nousseita riskitekijöitä laaja-alaisesti osana nuoren yleistä hyvinvointia. Nuorten on usein vaikeaa itse tunnistaa omia ongelmiaan tai niiden liittymistä toisiinsa. Mahdollisia psyykkisiä oireita ei esimerkiksi osata yhdistää runsaaseen päihteiden käyttöön ja päinvastoin. Kartoittamalla nuoren elämää laaja-alaisesti eri elämän osa-alueiden kautta sekä tarkastelemalla niitä suhteessa toisiinsa, voi yksittäisen riskitekijän tai suojaavan tekijän summa ollakin suurempi kuin vain yhdestä näkökulmasta tarkasteltuna.

Esimerkkinä mainitsen päihdekartoituksen tarkastelemisen suhteessa muihin osa-alueisiin. Perhe -tehtävän mukaan nuoren viikkoraha on viisi euroa. Päihdekartoituksessa kerrottu päihteiden käytön määrä on kuitenkin arvoltaan yli viisi euroa. Tällöin nuoren kanssa päästään keskustelemaan siitä, mistä hän saa rahan, jonka käyttää päihteisiin? Kuinka kaveripiiri tai seurustelukumppani vaikuttaa hänen päihteidenkäyttöön? Miten päihteet vaikuttavat nuoren vapaa-aikaan? Onko joku harrastus loppunut päihteiden käytön vuoksi? Onko päihteidenkäytöllä ollut vaikutusta nuoren kouluun liittyvissä asioissa? Onko esimerkiksi tupakoinnin vuoksi tullut jälki-istuntoa? Onko päihteidenkäytöllä ollut vaikutusta nuoren terveyteen ja hyvinvointiin? Millaisia rikoksia tapahtuu liittyen alaikäisen päihteidenkäyttöön? Onko nuori tehnyt päihtyneenä tai päihteiden vuoksi jotain rikoksia?

Työntekijä puolestaan saa ristiin pelaamisen timantista tukea arvioissaan nuoren elämää kokonaisvaltaisesti. Laaja-alainen tarkasteleminen tukee myös suojaavien ja riskitekijöiden välisen suhteen arviointia. Tarkasteltaessa jokaista elämän yhdeksää osa-aluetta sekä niissä esiin tulleita suojaavia ja riskitekijöitä suhteessa muihin elämän kahdeksaan osa-alueeseen saadaan 36 näkökulmaa nuoren elämästä. Osa-alueet voidaan tarkastella vielä aina molempiin suuntiin jolloin näkökulmia saadaan 72. Kokonaiskuvan muodostamisen yhteydessä tehty huolellinen tarkastelu tukee työntekijää myös tarvittaessa varhaisen tuen tarpeiden arvioimisessa.

Kuva 1. Ristiin pelaamisen timantti (Omin Jaloin -työryhmä 2010, 17).

Menetelmän avulla työntekijällä on mahdollisuus toimia vanhemmuutta tukien tietoisesti puskurina nuoren ja hänen huoltajiensa välissä. Esiin otettavia asioita voidaan tasapainottaa niin, että nuoren kirjaamat myönteiset ja kielteiset kommentit ovat tilannearvion mukaisessa tasapainossa.

Kokonaisuuden kannalta epäolennaisia loukkaavia kommentteja voidaan myös jättää ottamatta esiin. Perheen sisäisiä kiintymyssuhteita pidetään usein niin itsestäänselvyytenä, että positiivisen palautteen ääneen jakaminen unohtuu. Konfliktit ja niiden aikana annettu negatiivinen palaute saa silloin suhteettoman suuren aseman. Nuoren perheestään kirjaamien positiivisten asioiden esiin tuominen saattaa tällöin edistää myönteisen ilmapiirin syntymistä ja perheen sisäisen vuorovaikutuksen paranemista.

Nuorisotoimen organisaatiosta käsin toimiessa on helppo toimia dialogiin ja nuoren kuuntelemiseen perustuen, kun taustaorganisaatiosta ei tule painetta diagnosoida tai määritellä nuorta hänen vastauksiensa perusteella. Etsivä nuorisotyö antaa oman lisäedun toiminnalle. Sen kautta työntekijöillä on realistinen ja ajantasainen käsitys paikkakunnan nuorten elinoloista. Lisäksi etsivän työn kautta tunnettuus nuorten keskuudessa helpottaa työryhmän mukaan nuorten sitoutumista yhdessä työskentelyyn.

Työntekijän empatiakyvyllä ja vuorovaikutustaidoilla on suuri merkitys asiakastyötä toteutettaessa. Luonteva kyky kontaktiin nuorten kanssa edistää vuorovaikutusta. Työntekijällä, joka on toiminut vuorovaikutuksessa nuorten kanssa mahdollisesti nuorten omissa toimintaympäristöissä, on paremmat mahdollisuudet saada luonteva kontakti nuoriin. Empatiakyky ja vuorovaikutustaidot korostuvat haastavissa asiakastilanteissa. Ammatillista varmuutta on kuitenkin omien ammatillisuutensa rajojen tunnistaminen ja nuoren ohjaaminen hänen tarvitsemiensa palvelujen piiriin.

Tavoitteena valtaistaa nuoria ja tuoda laatua työskentelyyn heidän kanssaan

Vuorovaikutuksellisella ja dialogisella työtavalla pyritään Omin Jaloin-menetelmän avulla valtaistamaan nuorta. Valtaistuminen perustuu ihmisen kokemukseen siitä, että vaikeuksista on mahdollista selviytyä ja saada aikaan toivottuja muutoksia elinoloissa tai elämäntilanteessa. Valtaistuminen merkitsee yksilölle sisäisen prosessin lisäksi muuttuneista olosuhteista johtuvia näkyviä muutoksia käytännön toiminnassa. Valtaistuminen voidaan havaita käytännön tasolla esimerkiksi vastuun ottamisena. (Kokko 2006, 170–171).

Järvikoski ja Härkäpää listaavat erilaisia valtaistumiseen liittyviä elementtejä teoksessaan *Kuntoutuksen perusteet* (2004, 133). Heidän mukaan valtaistumisen kokemukseen vaikuttavat ihmisen kyky nähdä ja ymmärtää oman elämän tai toiminnan merkityksellisyys ja mielekkyys. Yksilöön itseän liittyvät tekijät kuten itsetunto, luottamus omiin vaikutusmahdollisuuksiin, ja itsenäisyys ovat valtaistumiseen liittyviä. Omaan toimintaan vaikuttavat asiat kuten itsemäärääminen, toimintamahdollisuuksien lisääntyminen, mahdollisuus ”saada äänensä kuuluviin” ja saada aikaan haluttuja muutoksia, sekä vaikuttaa omaan tulevaisuuteensa ovat valtaistumiseen kuuluvia tekijöitä. Ylipäätään kokemus siitä, että on ”oman elämänsä subjekti”. Ulkoisia valtaistumiseen liittyviä elementtejä ovat puolestaan taloudellinen turva, hyvinvoinnin mahdollistavat olosuhteet; sekä tasa-arvoinen osallisuus yhteisön elämään.

Edellä mainitut valtaistumisen tavoitteet soveltuvat käytettäväksi laajemminkin asiakastyössä. Omin Jaloin -menetelmässä nuoren valtaistumiseen pyrkivä työote näkyy jokaisen osa-alueen tehtävässä. Tapaamisten aikana kartoitetaan kirjallisten tehtävien sekä niistä käytävän keskustelun avulla nykytilanne yhdeksän eri elämän osa-alueen näkökulmasta. Nykytilannetta tarkastellaan yhdessä ensimmäisellä kerralla tehdyn tulevaisuuden suunnitelman kanssa, pohtien samalla, mitkä asiat nykytilanteessa tukevat tuon tavoitteen saavuttamista ja mitkä asiat puolestaan kullakin osa-alueella tarvitsevat kehittymistä. Työskentelytavan tarkoitus on, että nuorelle selkeytyy ja konkretisoituu hänen omat tulevaisuuden tavoitteensa sekä omat toimintamahdollisuutensa niiden toteuttamiseksi.

Omin Jaloin -menetelmä lisää asiakastyön laatua ja työntekijöiden ammatillisuutta. Yhtenäinen väline riskitekijöiden ja suojaavien tekijöiden kartoittamiseen nuorten elämästä antaa asiakastyöhön kehyksen, jossa työntekijöiden henkilökohtaisten ominaisuuksien tai vireystilan vaikutus asiakastyön sisältöön vähenee. Tehtävien sekä valmiiden keskustelua tukevien kysymysten avulla työntekijä pääsee keskustelemaan nuoren kanssa tulevaisuutta tukevista asioista ja erityisesti tulevaisuuden tavoitteiden toteutumisen kannalta kehittymistä tarvitsevista asioista. Varhainen mahdollisuus havaita nuoren elämästä riskitekijöitä tehostuu, kun siihen on konkreettinen väline. Tämä korostuu erityisesti, kun nuoren tekemiä tehtäviä

tarkastellaan suhteessa toisiinsa. Yhtenäisen puolistrukturoidun välineen avulla myös uusien työntekijöiden, joilla ei ole pitkää asiakastyön koke-
musta, on helpompi aloittaa asiakastyön toteuttaminen.

Omin Jaloin -menetelmässä nuorten elämää kartoitetaan aina samo-
jen kirjallisten tehtävien avulla. Tämä lisää työn laatua, kun ennakkotiedot
nuoresta eivät vaikuta työskentelyyn. Käytännön työssä esimerkiksi näpis-
tyksen takia työhön ohjautuneen nuoren elämästä paljastui erittäin suuria
hyvinvointiriskejä, kun puolestaan alkoholin yliannostuksen takia ohjau-
tuneella nuorella kaikki suojaavat tekijät olivat kohdallaan. Ennako-ole-
tuksissa asia oli aivan päinvastoin.

Uusi työmuoto lisää nuorten osallisuuden ja valtaistumisen mahdolli-
suuksia. Kirjallisia tehtäviä tehdessään nuori joutuu väistämättä ajattele-
maan omaa tulevaisuuttaan. Nuorelle konkretisoituu kuinka suuri merki-
tys hänen nykyhetkessä olevilla valinnoilla voi olla hänen tulevaisuuteensa.
Vaikka muutosta ei tapahtuisikaan välittömästi, on mahdollista, että aja-
tukset jäävät itämään ja vaikuttavat nuoren tekemiin valintoihin myöhem-
min.

Päihteiden käytön puheeksi ottamisessa on käytetty pitkään mini-in-
terventio -menetelmää. Omin Jaloin -työssä toteutuu mielestäni nuoren
kanssa ikään kuin yhdeksän mini-interventiota. Mini-interventio voidaan
suomentaa lyhytneuvonnaksi. Lyhimmillään se voi olla yksi viiden minuut-
in mittainen keskustelu, joka pitää sisällään palautteen antamista keskei-
sistä riskeistä, tiedon antamista siitä, millaisia riskejä tällaisen käyttäytymi-
sen jatkuminen saattaa aiheuttaa, tavoitteen asettaminen riskien vähentä-
miseksi sekä rohkaisua sen suhteen, että käyttäytymistapoja on mahdollis-
ta muuttaa (Aalto, Seppänen & Seppä 2008, 18).

Aalto, Seppänen & Seppä (2008) kuvaavat mini-intervention kulkua
ja sisältöä teoksessa *Teoriasta toimivaksi käytännöksi* (STM selvityksiä
2008:10, 19). Omin jaloin -menetelmä sisältää paljon yhtymäkohtia mi-
ni-interventioon. Omin Jaloin -menetelmässä voisi kuitenkin puhua mi-
ni-intervention sijaan yhdeksän elämän osa-alueen kautta tapahtuvasta ly-
hytneuvonnasta. Lyhytneuvonnan näkökulma näkyy Omin Jaloin -tapaa-
misten aikana, kun keskustelussa ja neuvontaa annettaessa kiinnitetään
huomioita ilmapiiiriin empaattisella suhtautumisella. Nuorta rohkaistaan,

kannustetaan, ja muutokseen tähtääviä tavoitteita asetettaessa korostetaan nuoren omaa vastuuta, vaikka hänelle annettaisiin ohjeita. Työntekijän tulee muistaa, että lopulta nuori on kuitenkin se, joka tekee lopulliset päätökset tai käytännön tasolla muutokset omassa elämässään. Motivoinnin apuna voidaan käyttää nuoren vahvuudet ja kehitymissuunnitelma -tehtävään itse kirjaamiaan asioita. Toiminnan tarkoitus on saada nuori itse ymmärtämään omien, joskus pientenkin valintojen merkitys oman tulevaisuuden kannalta.

Lyhytneuvonta Omin Jaloin -menetelmän näkökulmasta

1. Kartoitetaan kunkin elämän osa-alueen suojaavat tekijät ja riskitekijät riittävän yksityiskohtaisesti
2. Annetaan nuorelle tämän henkilökohtaiseen tilanteeseen sopivaa palautetta kunkin osa-alueen riskitekijöiden vaikutuksista. (Koulussa jaksaa ja kykenee omaksumaan asioita paremmin, kun aivot ovat saaneet riittävästi lepoa ja energiaa. Siksi on tarpeellista nukkua riittävästi ja nauttia edes jotain aamiaista.) Annetaan nuorelle vastuu muutoksen tekemisestä ja luotetaan häneen. Annetaan suullista ja kirjallista tietoa kunkin osa-alueen keskeisimmistä riskeistä. Kannustetaan nuorta tekemään pieniäkin muutoksia omien tulevaisuuden tavoitteidensa edistämiseksi. Sovitaan tavoitteista yhdessä nuoren kanssa. Pyritään empaattiseen ja nuoren valintoja kunnioittavaan vuorovaikutukseen.
3. Kirjataan aina keskustelun olennaisimmat asiat ja sovitut toimet.
4. Tapaamisten päätyttyä sovitaan yhdessä nuoren ja hänen huoltajansa kanssa mahdollisista tuen tarpeista jatkossa, sekä yhteydenotosta viimeistään puolen vuoden kuluttua. (Blomqvist 2010, 77–78.)

Pohdintaa

Tällaisille asiakastyön konkreettisille työvälineille on tarvetta. Yllättävää on ollut Omin Jaloin -tehtävien soveltuminen laaja-alaisesti nuorten parissa työskentelevien käyttöön. Alun perin tehtävät laadittiin ryhdittämään

erityisnuorisotyössä toteutettavaa ehkäisevän lastensuojelun asiakastyötä. Nuorten elämäntilanteen kartoitus sisältyy kuitenkin useiden muidenkin ammattiryhmien työnkuvaan kuten sosiaalityöntekijä, koulukuraattori, kouluterveydenhoitaja, nuorisotyöntekijä, erityisnuorisotyöntekijä, etsivän nuorisotyön tekijä, lastensuojelun sijaishuollon työntekijä ja niin edelleen.

Nuorten kanssa työskennellessä syrjäytyminen ja sen uhka ovat hyvin eri asemassa kuin aikuisten kanssa työskennellessä. Kyseessä on ikäryhmä, jolla voidaan perustellusti olettaa olevan suurin osa elämästä vielä edesspäin. Voimakkaiden fatalististen termien liittäminen heihin on hie-man kyseenalaista. Voidaanko alaikäisestä sanoa, että hän on syrjäytynyt ja jos voidaan niin missä tilanteessa.

Alaikäisistä puhuttaessa voimakkailla määritelmillä on todettu olevan itseään toteuttavia ennusteita. Jos nuoren lähiverkko määrittelee tätä negatiivisin määrein, saattaa hän alkaa käyttäytyä sen mukaisesti. Nuori saattaa päättää olla edes yrittämättä, koska häntä pidetään valmiiksi jo ”toivotto-mana tapauksena”.

Nuorten kanssa työskenteleminen asettaa erityisiä haasteita työntekijälle. Nuorta ei voi kohdella enää kuin lasta, mutta häneltä ei myöskään voi odottaa samanlaista vastuullisuutta kuin aikuisilta. Omin Jaloin -menetelmän etu on, että siinä nuori saa mahdollisuuden tuottaa informaatiota omaan elämäänsä liittyen dialogissa aikuisen kanssa. Kirjalliset tehtävät mahdollistavat keskustelun perustumisen nuoren omiin näkemyksiin sen sijaan, että aikuiset olisivat aktiivisempia tiedon tuottajia nuoren elämäntilanteesta.

Nuoren valtaistumisen mahdollisuudet lisääntyvät hänen saadessa kokemuksen siitä, kuinka hän itse on vaikuttaja ja aktiivinen toimija omassa elämässään. Tällöin Omin Jaloin -menetelmä itsessään voi toimia voimavarajona vahvistavana interventiona. Työtä toteuttaessamme olemme saaneet kokemuksia siitä, kuinka nuoren elämässä on tapahtunut riskitekijöitä vähentävä käänne. Riskitekijöiden nuorelle itselleen on saanut tämän tekemään toisenlaisia valintoja.

Huolimatta siitä, että painopiste työskentelyssä on nuorten kanssa tehtävässä työssä, ei menetelmän osuutta vanhemmuuden tukemisessa voi sivuuttaa. Parhaat edellytykset tukea vanhempia heidän kasvatustyössään on

silloin, kun suojaavien tekijöiden painoarvo on suurempi kuin riskiteki-
jöiden. Varhaisen tuen tarjoaja voi olla joku nuoria ja nuoruuteen liittyviä
erityispiirteitä tunteva taho. Murrosikäisten vanhemmille on kuitenkin pe-
ruspalveluissa varsin niukasti tarjolla vuorovaikutteista tukea tilanteisiin,
joissa pienillä korjausliikkeillä voidaan saavuttaa suuria tuloksia. Tukea on
saatavilla vasta, kun tilanne on kärjistynyt sellaiseksi, että tarvitaan erityis-
tason osaamista. Omin Jaloin -menetelmän avulla olemme kokeneet voi-
vamme tukea vanhempia, kun nuoren tekemien tehtävien kautta nuoren
ja hänen vanhempiansa yhteisen ymmärryksen alue lisääntyy.

Lohjalla Omin Jaloin -menetelmän toteuttaminen osana peruspalve-
luissa toteutettavaa ehkäisevää lastensuojelua on lisännyt erityisnuorisotyön
ammattillista arvostusta monialaisessa viranomaisyhteistyössä. Mene-
telmän kautta erityisnuorisotyössä monialaisen viranomaisyhteistyön on
koettu tiivistyneen ja sektoreiden välistä yhteistyötä estävien tekijöiden
vähentyneen. Omin jaloin -menetelmällä toteutetun kartoituksen avulla
nuorten ohjaaminen eteenpäin palvelujärjestelmässä yksilöllisten tarpeiden
mukaisesti on koettu tulleen helpommaksi.

Valtion talouden tarkastusviraston mukaan pysyvästi työmarkkinoil-
ta syrjäytynyt nuori aiheuttaa ennen 60 vuoden ikää yhteiskunnalle noin
miljoonan euron kustannukset (Toiminnantarkastuskertomus 146/2007,
7). Erilaisille ehkäisevän työn muodoille on kuitenkin ollut haasteellista
saada määrärahoja. Omin jaloin -menetelmän etu on sen kustannustehok-
kuus. Sitä varten ei tarvitse luoda uusia rakenteita. Menetelmän voi ottaa
käyttöön periaatteessa kuka tahansa nuorten parissa asiakastyötä tekevä
ammattilainen. Menetelmäkouluutukseen onkin osallistunut laaja-alaisesti
nuorten parissa työskenteleviä ammattilaisia. Vuoden 2011 loppuun men-
nessä koulutukseen on osallistunut arviolta 400 ammattilaista eripuolilta
Suomea. Käytäntö on näin vahvistanut käsityksemme konkreettisten eh-
käisevän työn menetelmien tarpeellisuudesta. Haasteena näen jatkossa ti-
lanteen, jossa kunnassa ei ole kuin yksi erityisnuorisotyöntekijä tai kou-
lukuraattori, joka käyttää Omin Jaloin -menetelmää. Tällaisissa tilanteissa
tulisi kartoittaa työntekijän tukimahdollisuudet jo valmiiksi ennen mene-
telmän käyttöönottoa. Yksi mahdollisuus on eri kuntien yksittäisten työn-
tekijöiden verkottuminen, jolloin he voisivat toimia toistensa tukijoina.

Preventiimi on tarjonnut ehkäisevän päihdetyön toimijoille verkottumisen mahdollisuuden. Saman mahdollisuuden soisin kernaasti Omin jaloin -menetelmää toteuttaville.

Lähteet

Aalto-Setälä, Terhi, Marttunen, Mauri & Pelkonen, Mirjami 2003a. Nuorten päihdehäiriöt ja muut mielenterveyden häiriöt. Tietoa nuorten kanssa työskenteleville aikuisille. Kansanterveyslaitoksen verkkojulkaisu 2003. Viitattu 30.10.2011. <http://www.ktl.fi/attachments/suomi/osastot/mao/komorbiditeetti.pdf>.

Aalto-Setälä, Terhi, Marttunen, Mauri & Pelkonen, Mirjami 2003b. Nuorten päihdehäiriöiden varhaistunnistaminen. Tietoa nuorten kanssa työskenteleville aikuisille. Kansanterveyslaitoksen verkkojulkaisu 2003. Viitattu 30.10.2011. http://www.ktl.fi/attachments/suomi/julkaisut/ohjeet_ja_suositukset/paihdehairiot.pdf.

Aalto, Mauri, Seppänen, Kati & Seppä Kaija-Liisa 2008. Alkoholien suurkuluttajan mini-interventiohoito. Teoksessa Seppä, Kaija-Liisa (toim.) Teoriasta toimivaksi käytännöksi. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2008:10.

Järvikoski, Aila & Härkäpää, Kristiina 2004. Kuntoutuksen perusteet. Helsinki: WSOY.

Kokko, Riitta-Liisa 2006. Tulevaisuuden muistelu – Ennakointialogit asiakkaiden kokemina. Helsinki: Stakes.

Laki nuorisolain muuttamisesta 2010/698.

Lastensuojelulaki 2007/417

Luopa, Pauliina, Lommi, Anni, Kinnunen, Topi & Jokela, Jukka 2010. Nuorten hyvinvointi Suomessa 2000 – luvulla. Kouluterveyskysely 2000–2009. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL.

Marttunen, Mauri 2010. Miten erottaa psyykkiset häiriöt murrosiän myrskyistä? Kouluterveyspäivät 2010. Tiivistelmät ja posterit. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL.

Omin Jaloin – työryhmä: Blomqvist, Salminen, Arola, Hiltunen (toim.) 2010. Omin Jaloin – työkirja. Nummela. Oasis Media.

Valtiontalouden tarkastusvirasto 2007. Nuorten syrjäytymisen ehkäisy. Toiminnantarkastuskertomus 146 / 2007.

Elsi Vuohelainen

Jumppasaleista kulmasohville – nuorisoalan ehkäisevän päihdetyön uudet lähtökohdat

Nuorisoalan ehkäisevä päihdetyö on 2000-luvulla vahvistanut jalansijaansa suomalaisessa yhteiskunnassa. Nuoriin ja ehkäisevään työhön panostetaan niin rahaa kuin työtäkin ja nuorten ehkäisevän päihdetyön arvostus on noussut. Parantamisen varaa toki yhä on monessakin suhteessa, mutta eteenpäin on tultu. Tätä myöten on kasvanut myös tarve eritellä se, mikä nuorisoalan ehkäisevästä päihdetyöstä tekee erityistä verrattuna muuhun ehkäisevään päihdetyöhön, kun ne aiemmin on nähty yhtenä kokonaisuutena. Ehkäisevää työtähan aikuisillekin tehdään, mikäs siinä nuoriin kohdistuvassa sitten niin erikoista olisi? Ero on monessakin mielessä merkittävä. Sen eron osoittaminen on vain aiemmin jäänyt tekemättä. Niinpä Preventiimi otti tehtäväkseen nostaa esille sen, mikä on aiemmin jäänyt sanomatta ja työpöytien äärellä syntyi ”Mitä on nuorisoalan ehkäisevä päihdetyö? Laadukkaan päihdekasvatuksen tukimateriaali” (Pylkkänen, Viitanen ja Vuohelainen, 2009). Kyseinen teos määrittelee ensimmäistä kertaa nuorten ehkäisevän päihdetyön keskeiset asiat lainsäädännöstä, toimivista valtakunnallisista ohjelmista aina käytännön työn tekemiseen. Materiaalin avulla nuorisoalan ehkäisevä päihdetyö sai ainakin kaksi merkittävää uutta painopistettä: sosiaalisen vahvistamisen ja siirtymisen päihdevalistuksesta päihdekasvatukseen.

Tavoitteena sosiaalisesti vahva nuori

Yksi merkittävä seikka joka erottaa nuorisoalan ehkäisevän päihdetyön muusta ehkäisevästä päihdetyöstä, on tarve nostaa sosiaalinen vahvistaminen yleisen- ja riskiehkäisyyn rinnalle. Tämän Preventiimi teki julkaisus-

saan ensimmäisenä (mt). Siinä missä aikuisille suunnatussa ehkäisevässä päihdetyössä yleinen- ja riskiehkäisy ovat riittäviä tasoja, nuorten parissa toimiessa on hyvä muistaa, että valtaosalle heistä ei ole vielä lainkaan kertynyt omakohtaisia päihdekokeiluja tai niitä on hyvin vähän. Lisäksi ehkäisevää päihdetyötä pyritään tekemään yhä nuorempien parissa, jolloin päihdekokeiluita on vielä harvemmalla. Tällöin yleisen ehkäisyn taso on jo turhan ongelma-keskeinen eikä välttämättä tavoita nuorta lainkaan oikealla tavalla. Päihteiden suhteen kokemattomien nuorten parissa on olennaista keskittyä sosiaaliseen vahvistamiseen, jossa keskitytään positiivisella tavalla nuoren arvomaailmaan, elämäntapoihin ja itseluottamuksen tukemiseen, ei niinkään suoranaisesti päihteisiin ja niiden välttämiseen. Tässä vaiheessa on hyvä korostaa, että yleistä- ja riskiehkäisyä ei nuorten parissa tehtävässä työssä ole syytä heittää romukoppaan, sillä toki löytyy myös se osa nuorista, joille sosiaalinen vahvistaminen ei enää riitä vaan tarvitaan jo järeämpiä keinoja.

Mitä sosiaalinen vahvistaminen käytännössä tarkoittaa? Nuorisolaisissa (2 §, Finlex, 2011) se määritellään näin: sosiaalinen vahvistaminen on nuorille suunnattuja toimenpiteitä elämäntaitojen parantamiseksi ja syrjäytymisen ehkäisemiseksi. Kuvauksen mukaan sosiaalinen vahvistaminen kuulostaa ehkä suurista ja vaativista toimenpiteiltä vaativalta, mutta nuorisotyön näkökulmasta näin ei ole. Kun tarkoituksena on vahvistaa nuoren hyvinvointia, osallisuutta, itsetuntoa ja sosiaalisia taitoja, riittää monesti se, että on valmis kuuntelemaan ja keskustelemaan. Valmis antamaan osan aikaansa nuorelle, joka sitä tarvitsee. Istuskelu nuoren kanssa sohvalla kahvikupin äärellä, sähkökerho tai yhteinen retki nuorten kanssa voi tehdä jo paljon. Toki suureellisempiakin toimia ajoittain tarvitaan ja osa nuorista vaatii enemmän kuin toiset, mutta mistään mahdottomasta tehtävästä ei kuitenkaan ole kyse. Nuorten parissa olennaista on pyrkiä vahvistamaan niitä jo nuoren elämässä olevia positiivisia asioita, jotka suojaavat nuorta päihteiden käytöltä ja vastaavasti minimoimaan niiden riskitekijöiden vaikutus, jotka saattaisivat ajaa nuoren päihteiden pariin. Suojaavia tekijöitä voi olla esimerkiksi hyvät sosiaaliset suhteet ystäviin ja perheeseen, harrastukset, hyvä itsetunto ja usko tulevaisuuteen. Riskitekijöihin puoles-

taan lukeutuvat esimerkiksi syrjäytyminen, heikko itsetunto tai kaveripiirin päihteiden käyttö.

Sosiaalisen vahvistamisen kuvaus on niin laaja, että se ulottuu muuallekin nuorisotyöhön kuin vain ehkäisevään päihdetyöhön. Se kulkee läpi koko nuorisotyön kirjon tukemassa nuorta ja rakentamassa hänen itsetuntoaan. Ehkäisevän päihdetyön kenttä on siis vain yksi sosiaalisen vahvistamisen haara. Sen kautta ehkäisevää päihdetyötä voi tehdä puhumatta montakaan sanaa päihteistä, monesti riittää että on nuorelle läsnä. Tavoitteena on tarjota nuorelle ajatusmalli, joka tukee hänen tahtoaan viettää tulevaisuudessa vapaa-aikansa päihhteettömästi ja synnyttää varmuutta sanoa ”ei” kun tarjoutuu tilaisuus käyttää päihteitä.

Valistus vaihtuu kasvatukseen

Kun verrataan nuorten ja aikuisten parissa tehtävää ehkäisevää päihdetyötä, yksi merkittävä ero on kasvatuksellisuus. Nuorten kanssa työskennellessä kasvatusta on suuressa roolissa kun taas aikuisten parissa tehtävän työn henki on jo toisenlainen. Sosiaalisen vahvistamisen kasvaneen roolin myötä vahvistuu ajatus siitä, että ehkäisevän päihdetyön tulee kohdata nuori kokonaisuutena. Siinä missä vuosia sitten uskottiin riittäväksi muutama satunnainen luento koulun jumppasalissa, nykyään tiedetään, että nuorten päihdeasenteisiin vaikuttaminen on pitkäkestoinen prosessi jossa avainasemassa ovat nimenomaan nuori ja hänen omat oivalluksensa. Toinen keskeisistä muutoksista nuorten parissa tehtävässä ehkäisevässä päihdetyössä on siirtyminen päihdevalistuksesta päihdekasvatukseen. Kyseessä ei ole pelkkä käytettävän termin vaihdos, vaan tätä kautta muuttuu monilta osin tapa, jolla nuorten päihdeasenteiden muodostuminen nähdään. Olennainen ero päihdevalistuksen ja -kasvatuksen välillä on lyhyesti sanottuna vuorovaikutus. Siinä missä päihdevalistus on yksisuuntaista, ylhäältä alas kulkevaa tiedonjakoa, jossa nuoren oletetaan luennoinnin ja lehtisten kautta ottavan opikseen kaikki päihteiden kirot, päihdekasvatus luottaa osallisuuteen ja nuoren omiin oivalluksiin.

Päihdekasvatuksessa tiedostetaan nuoren päihdeasenteiden rakentuvan monen eri asian kautta ja nuoren itse olevan avainasemassa asenteiden

muodostumisessa. Päihdekasvatus on kokonaisvaltaista ja huomioi sen, että nuoret, heidän päihdekokemuksensa ja tiedon tarpeensa ovat erilaisia. Päihdekasvatus luottaa monilta osin vuorovaikutukseen ja nuoren omiin näkemyksiin ja on näin räätälöidymppää kuin päihdevalistus. Päihdekasvatuksessa keskitytään myös nuoren elämäntaitoihin ja arvoihin, sekä pyritään tarjoamaan nuorelle päihdeettömiä vaihtoehtoja vapaa-aikaan. (Pylkkänen, ym. 2009.) Kaiken kaikkiaan päihdekasvatuksen myötä nuorten ehkäisevän päihdetyön keskiöön on siirtynyt nuori, kun aikaisemmin siinä olivat ennemminkin päihheet.

Vaikka puhutaan päihdevalistuksen väistymisestä päihdekasvatuksen tieltä, perinteinen päihdetietous ei kuitenkaan jouda historian kirjoihin, vaan nuori tarvitsee edelleen tietoa myös erilaisista päihteistä ja niiden vaikutuksista. Ilman tätä tietoa nuori ei tiedä mistä kieltäytyä tai mitä aikoo kokeilla. Tällöin oman mielipiteen ja asenteen muodostaminen ei ole mahdollista. Vaikka siis on siirrytty puhumaan päihdekasvatuksesta, se ei sulje pois tarvetta niille kirjasille, keskusteluille, kampanjoille, nettisivustoille ja tietoisuuksille, joissa päihheet, niiden vaikutustavat, haitat ja vaikuttavat aineet puretaan nuorelle selkokielellä.

Päihdekasvatus osana kasvatusta

Edellä jo todettiin, että nuorten ehkäisevässä päihdetyössä on siirrytty kohti päihdekasvatusta, joka kohtaa nuoren huomattavasti suuremmalla seulalla kuin pelkkä päihdevalistus. Nuoren kokonaisvaltainen kohtaaminen on hieno – ja myös saavutettavissa oleva tavoite, mutta se vaatii huomattavasti enemmän panostusta kuin päihdevalistuksessa usein käytössä olleet satunnaiset päihdevalistussessiot. Kokonaisvaltainen kohtaaminen ei onnistu muutaman satunnaisen päihdekasvattajan kanssa käydyn keskustelun kautta, vaan vaatii laajempaa kosketuspintaa. Tässä kohdin onkin todettava että päihdekasvatukseen ei pelkkä päihdekasvatus riitä.

Tapio Puolimatkan mukaan kasvatuksen tehtävänä on paitsi kehittää ihmisessä valmiuksia ohjautua järjellisten syiden perusteella, myös kehittää hänessä valmiuksia käyttämään järkeään oikein. Tämä on samalla kasvatusta autonomiaan. (Puolimatka 1997, 280.) Tämähän kuulostaa tutulta! Muun

muassa nämä Puolimatkan mainitsemat seikat ovat avainasemassa myös nuorten parissa tehtävässä ehkäisevässä päihdetyössä. Itseohjautuva, järkeviä ratkaisuja tekevä, sosiaalisesti vahva nuori on päihdekasvattajan(kin) päätavoite. Mutta kuten jo todettiin, sellainen ei synny hetkessä, vaan vaatii nuoren tukemista ja kannustamista pitkällä aikavälillä. Tarvitaan siis rutkasti aikaa keskusteluille, kuuntelemiselle ja tukena olemiselle (vain muutamia mainitakseni). Hienoa! Mutta kuinka monella nuorisolan ehkäisevää päihdetyötä työkseen tekevällä oikeasti on tähän mahdollisuus jokaisen nuoren kohdalla? Tämän kysymyksen kohdalla yleisön joukosta ei käsiä juuri nouse, niinhän se on. Nuoria kohtaavien ammattilaistenkin aika nuorten parissa on rajallista. Mutta ei hätä ole tämännäköinen. Ei päihdekasvattajan tarvitsekaan tätä kaikkea ottaa harteilleen, vaan kuvattunlainen nuori kasvaa ajan kanssa; kypsy hitaasti ja monen kasvattajan kautta. Vanhempi, joka tukee lapsensa itsetuntoa ja opettaja, joka kannustaa oppilastaan tekemään itsenäisiä päätöksiä ja arvioimaan niitä, tekevät siis tietämättään osansa nuorten päihdekasvatuksesta. Reijo Viitanen korostaa myös kasvatettavan roolia omassa kasvatuksessaan ja korostaa nuoren oman aktiivisuuden ja tiedon tuottamisen merkitystä (Viitanen, 2010, 61). Ja kuten jo aiemminkin mainittiin, nuorten ehkäisevässä päihdetyössä suuri rooli on juuri nuorella itsellään.

Mihin päihdekasvattajia sitten tarvitaan? Jos kaikista lapsista onnistuttaisiin kasvattamaan edellä kuvattun kaltaisia, eikö nuorten päihdeasenteet olisi ojennuksessa kertaheitolla? Ei nyt toki aivan näinkään. Kukin ihmisen elämänsä aikana kohtaamista kasvattajista tekee oman osansa ja korostaa omaa painopistettään. Mitä päihdekasvatukseen tulee, sillä on kaiken muun kasvatuksen lomassa oma tärkeä roolinsa, eikä se suinkaan huku tarpeettomana muiden kasvattajien virtaan. Päihdekasvattajan tehtävä on jatkaa siitä, mihin muut kasvattajat ovat jääneet ja tuoda päihhteistä puhuminen kasvatukseen. Viitanen (mt, 59) mukaan päihdekasvattajan tulee tukea ja auttaa nuorta muodostamaan sellaisia ymmärryksen perustuvia kokonaisuuksia, joiden perusteella nuori kykenee arvioimaan ja kontrolloimaan vastuullisesti omaa päihdekäyttötymistään. Jotta nuori kykenee tähän, tarvitaan nimenomaan ehkäisevää päihdetyötä. Nuori tarvitsee puhetta päihhteistä sekä mahdollisuuden käydä läpi niihin liittyviä ajatuksia

ja kokemuksia. Ei voida luottaa siihen, että järkevänä yksilönä nuori automaattisesti suhtautuu päihdekokeiluihin kielteisesti tai ainakin ymmärtäisi käyttäessään muistaa maltillisuuden.

Siirryttäessä päihdevalistuksesta kohti päihdekasvatusta, nuorten ehkäisevä päihdetyö on ottanut osakseen suuremman osan nuoren kasvattamisesta kuin mihin pelkkä päihdevalistus pystyi. Kun ehkäisevän päihdetyön tavoitteena on sosiaalisesti vahva nuori, sen rooli väistämättäkin ulottuu myös muun kasvatuksen reviiirille. Nykypäivänä kasvattajien rajat ovat jossain määrin hämärtyneet ja on hyväksytty se, että kaikki kuuluu jossain määrin kaikille ja että kasvatusta yleisesti ottaen on nuoren kokonaisvaltaista kohtaamista. Ei ole mahdollista erottaa päihdekasvatusta täysin omaksi osa-alueekseen muusta kasvatuksesta. Ja miksi se toisaalta olisi tarpeellakaan? Jos päihdekasvattaja työllään tukee myös nuoren sosiaalisten taitojen kehittymistä, opettaja nuoren päihdeasenteiden muodostumista ja nuorisotyöntekijä nuoren koulumenestymistä, tämä on nähtävissä hyvänä asiana.

Kenen tehtävä on tehdä päihdekasvatusta? Ja miten?

Edellisessä luvussa jo sivuttiin ajatusta siitä, että kasvatuksen rajat sen eri osa-alueiden välillä ovat hämärtyneet. Huoli nuorista ja heidän hyvinvoinnistaan on kaikkien yhteinen ja nuorten parissa toimijat luottavatkin monesti moniammatillisen yhteistyön voimaan. Vastuunjako kasvatuksen kentällä on kuitenkin oma haasteensa. Päihdekasvatus on yksi niistä kasvatuksen osa-alueista, jonka valtaosa kokee tärkeäksi asiaksi, mutta kun kysytään kenen vastuulle se kuuluu, osoitetaan usein vieressä seisovaan mieheä enemmän kuin otetaan siitä päävastuuta itselle.

Monet nuoret ovat uteliaita, liikkuvat paljon kodin ulkopuolella ja viettävät aikaa yhdessä. Sopivia ympäristöjä nuorten ehkäisevälle päihdetyölle on siis periaatteessa useita. Kussakin on luonnollisesti omat ongelmansa. Monesti vastaan tulee ajan tai kasvattajien tietojen riittämättömyys tai nuorten tavoitettavuus. Täydellistä paikkaa nuorten ehkäisevän päihdetyön toteuttamiselle ei ehkä ole, mutta hyviä sellaisia kyllä löytyy.

Päihdekasvatusta tehdään nykypäivänä entistä enemmän nuorten ehdoilla. Alan toimijat pyrkivät olemaan perillä siitä, mitä nuoret tarvitsevat ja haluavat. Ehkäisevä päihdetyö on myös viety sinne missä nuoret itsekkin ovat. Yksi tällainen ympäristö on Internet, jossa nuoret surffaavat sujuvasti ja päivittäin. Nuorille Internet on luontainen ympäristö viettää vapaa-aikaa, etsiä tietoa ja ylläpitää sosiaalisia suhteita, joten ehkäisevä päihdetyökin on löytänyt tiensä sinne ja toimii siellä useammalla eri tavalla. Internetin avulla on mahdollista tavoittaa myös niitä nuoria, joilla ei ole paljoa sosiaalisia suhteita ja kontaktia kodin ulkopuoliseen maailmaan. Nuoret etsivät Internetistä tietoa päihhteistä ja luottavat myös luottavat sieltä löytämänsä tietoon. Tämä tietysti hyvässä ja pahassa, sillä netti on pullollaan täysin paikkansa pitävää faktaa, mutta myös harhatietoa jonka nuoret imevät itseensä siinä missä faktatkin. (Juurinen 2009, 203–204). Tapauskohtaiseksi jää sitten se, kumpi jää nuoren mielessä päällimmäiseksi toimintaa ohjaamaan. Faktan lisäksi netistä löytyy muun muassa yhteisöjä, keskusteluita ja pelejä joiden kautta nuorten päihdeasenteisiin pyritään vaikuttamaan. Internet on tuonut ehkäisevään päihdetyöhön uuden kentän jolla toimia ja sitä hyödynnetään melko tehokkaasti.

Mikäpä olisi tavoitavuuden puolesta oivempi paikka tehdä päihdekasvatusta kuin koulu tai muu oppilaitos? Siellä tavoitetaan valtaosa nuorista usein jo hyvin varhaisessa vaiheessa. Koulussa nuoret tulevat kasvattajille tutuiksi ja kohtaamiset eivät jää kertaluontoisiksi, mikä ehdottomasti helpottaa päihdekasvattajan työtä monessa mielessä. Asiassa on tietysti muutama mutta. Peruskoulun asialistalla asioita on enemmän kuin aikaa. Sen lisäksi että tehtävänä on turvata lapsille ja nuorille hyvä opetussuunnitelman mukainen yleissivistys, täyttyy opettajan päivä suurelta osin lapsista ja nuorista huolehtimisesta, kiusaamisen taltuttamisesta, sosiaalityöntekijänä toimimisesta, vain muutamia mainitakseni. Koulupäivät ovat täynnä ohjelmaa ja riittävän vankan jalansijan varmistaminen päihdekasvatukselle ei onnistu helposti. Ehkäisevä päihdetyö näkyy kyllä myös peruskoulun opetussuunnitelmassa. Sen mukaan terveystiedon opetuksen kautta oppilaan tulee osata «...kuvata ja pohtia päihde- ja vaikuteaineiden kuten tupakan, nuuskan, alkoholin, huumeiden ja liuottimien käyttöön liittyviä riippuvuutta ja terveystriskejä sekä käytön syitä ja seurauksia ja antaa

perustellen esimerkkejä keinoista välttää niiden käyttöä». (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, 202). Käytännössä tämä saattaa pahimmassa tapauksessa tarkoittaa yhtä tai kahta terveystiedon oppituntia, jossa päihteitä käsitellään, jotta opetussuunnitelmassa mainitut asiat saada-
daan katettua. Opettajilla ei välttämättä ole a) mielenkiintoa ja b) tietotaitoa päihdekasvatuksesta huolehtimiseen. Tämä on ratkaistavissa tekemällä yhteistyötä esimerkiksi nuorisotoimen kanssa tai tuomalla jokin ulkopuolinen taho pitämään päihdekasvatusta. Ja näin toki tehdäänkin. Kouluissa järjestetään päihdeputkia, keskustelupäiviä ja muita tempauksia opetushenkilöstön kiinnostuksen ja rehtorin sallivuuden mukaan, eli hyvin vaihtelevasti eri kouluissa. Oma kysymyksensä on, kuka pitää huolen siitä, että kouluun tulevat ulkopuoliset tahot tekevät laadukasta päihdekasvatusta. Jos koulussa tartutaan siihen ensimmäiseen vastaantulevaan, mielellään ilmaiseen, päihdekasvattajaan ilman sen suurempaa kritiikkiä, lopputulos saattaa olla yhtä tyhjän kanssa.

Yksi olennainen taho nuorten ehkäisevän päihdetyön kannalta on kunnallinen nuorisotyö. Ja paljon siellä tehdäänkin kaiken muun ohella. Nuorten kanssa vietetään paljon aikaa, tehdään yhteistyötä koulujen kanssa ja keksitään mitä monipuolisimpia tapoja tehdä päihdekasvatusta, puhumattakaan nuorisotyön panostuksesta sosiaaliseen vahvistamiseen yleisesti ottaen. Suurimmaksi ongelmakohdaksi ehkäisevän päihdetyön kannalta jää kenties tavoitavuus. On paljon nuoria, jotka käyvät nuorisotiloilla ja nuorisotoimen järjestämissä tilaisuuksissa, mutta paljon on myös niitä, jotka jäävät sen ulkopuolelle. Lisäksi kun nuorisotyön määrärahoja karsitaan, nuorisotiloja lakkautetaan ja yhdistetään, resurssit jäävät entistä pienemmiksi ja nuorisotilat muuttuvat nuorille etäisemmiksi.

Kolmas keskeinen paikka ehkäisevälle päihdetyölle on tietysti koti. Kotoa saatu malli, vanhempien suhtautuminen nuorten päihteiden käyttöön, kotona käydyt keskustelut ja nuorille asetetut rajat ovat avainasemassa siinä, miten nuori päihtheisiin suhtautuu. Valtaosa tekee parhaansa kasvatukseen lapsistaan vastuuntuntoisia ja asettaakseen heidän päihdeasenteensa oikeaan kurssiin, mutta silti voi mennä pieleen. Monet vanhemmat ovat jossain määrin eksyksissä sen suhteen, mitkä ovat oikeat rajat ja miten nuoren mahdollisiin päihdekokeiluihin tulisi suhtautua. Nuorten

päihteidenkäyttö saattaa jo aiheena olla vanhemmille pelottava eikä vähiten siksi, että heidän tietopohjansa asiasta saattaa olla hyvin heikko. Moni asia on muuttunut siitä ajasta kun vanhempi itse on ollut nuori, eikä nykypäivän päihdekasvatus painopisteineen ole heille tuttua maaperää. Vanhempien erheeksi koituu monesti myös sinisilmäisyys. Toisaalta tuo sinisilmäisyys on täysin ymmärrettävää, sillä valtaosa vanhemmista uskoo lapses- taan juuri sitä parasta ja kauneinta ja näin kuuluukin olla – ainakin tiet- tyyn pisteeseen asti. Vanhempien tulisi kuitenkin uskaltaa kohdata lasten- sa päihdepohdinnat ja -kokeilut, eikä vain ummistaa niiltä silmiään ja tuu- dittaa tuota ”ei minun lapseni” -ajatusmalliin. Haasteena kodissa tehtävässä päihdekasvatuksessa onkin se, miten saada koteihin vietyä se oikeanlainen päihdekasvatus. Vaikka tietoa pyritään tarjoamaan, valitettavan usein joko puhutaan tyhjille saleille tai kotiin toimitetut tietolehtiset päätyvät kerä- yspaperin joukkoon. Kyse ei välttämättä ole siitä, ettei asiaa koettaisi tär- keäksi, se vain jää helposti muiden asioiden jalkoihin.

Yllä mainittujen lisäksi nuorten ehkäisevää päihdetyötä tehdään myös muilla tahoilla. On esimerkiksi järjestöjä, harrastusseuroja, yksittäisiä ta- hoja, joille päihdekasvatus on tärkeä asia. Kaikille tekijöille on tarvetta. Kukin taho tekee osansa ja kun niiden teho yhdistetään, tavoitavuus kas- vaa. Moniammatillinen yhteistyö on jo pidemmän aikaa ollut vahva tren- di ehkäisevässä päihdetyössä ja näin on todennäköisesti tulevaisuudessa- kin. Ja hyvä niin. Tärkeää kaiken kaikkiaan on se, että nuoret kuulevat pu- hetta päihdeasioista, pääsevät keskustelemaan niistä ja alkavat ajattelemaan omaa suhtautumistaan päihteisiin. Mitä useampi taho tätä tarkoitusta on tukemassa, sitä parempi.

Lopuksi

Nuorisolan ehkäisevä päihdetyö on vuosien saatossa profiloitunut ja löy- tänyt omat painopisteensä. Siinä rinnalla Preventiimi on kymmenvuotisen matkansa aikana vahvistanut rooliaan nuorisolan ehkäisevän päihdetyön asiantuntijana ja ollut osaltaan myös kehittämässä alaa siihen suuntaan mihin se on kehittynyt. Koskaan ei voi sanoa tämän alan olevan täysin val- mis, sillä aina tulee (onneksi) jotain uutta, mutta eteenpäin on tultu ja se

on tärkeintä. Hienoa on se, että nuori on saatu ehkäisevän päihdetyön keskiöön ja päihdekasvatusta tehdään nuoren kanssa, ei pelkästään nuorelle.

Nuorille kohdennettu ehkäisevä päihdetyö on tärkeä ja iso asia. Sen eteen ei silti aina tarvitse tehdä isoja tekoja; suuria tempauksia, päihdeettömyydelle omistettuja päiviä tai kilpailuja. Avainsana on pitkäjänteisyys. Muutos nuoressa ei tapahdu hetkessä, vaan se vaatii nuoren jatkuvaa tukemista ja kohtaamista. Pieniä tekoja suurella kärsivällisyydellä. Hyvä on myös muistaa, että nuorten ehkäisevää päihdetyötä ei tarvitse tehdä hampaat irvessä vastatuuleen vaikka se vakava asia onkin. Kun löytää sopivan myötätuulen paikan ja saa pilkkeen silmäkulmaan, se sujuu huomattavasti paremmin.

Lähteet

Juurinen, Rosita 2010. Internet -yhteisöt ehkäisevän päihdetyön ja nuorten yhteisöllisyyden kontekstina. Teoksessa Kylmäkoski, Merja, Pylkkänen, Sanna ja Viitanen, Reijo, Yhteisöllisiä näkökulmia nuorten ehkäisevään päihdetyöhön. Helsinki, Humanistinen ammattikorkeakoulu Sarja C. Oppimateriaaleja 21

Puolimatka, Tapio 1997. Opetusta vai indoktrinaatiota? Valta ja manipulaatio opetuksessa. Helsinki, Kirjayhtymä

Pylkkänen, Sanna, Viitanen, Reijo ja Vuohelainen Elsi 2009. Mitä on nuorisoalan ehkäisevä päihdetyö? Laadukkaan päihdekasvatuksen tukimateriaali. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu sarja C. Oppimateriaaleja.

Viitanen, Reijo 2010. Nuorten päihdevalistuksen sokeat pisteet ja päihdekasvatuksen mahdollisuudet. Teoksessa Kylmäkoski, Merja, Pylkkänen, Sanna ja Viitanen, Reijo Yhteisöllisiä näkökulmia nuorten ehkäisevään päihdetyöhön. Helsinki, Humanistinen ammattikorkeakoulu Sarja C. Oppimateriaaleja 21

Elektroniset lähteet

Finlex, Nuorisolaki 27.1.2006/72, <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20060072>, viitattu 2.10.2011

Opetushallitus, Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004
http://www02.oph.fi/ops/perusopetus/pops_web.pdf Viitattu 11.4.2011.

LUKU 2.

VAIKUTTAVA VIESTINTÄ EHKÄISEVÄSSÄ PÄIHDETYÖSSÄ

Riitta Pakaslahti

Huumeet ja maailma – kehitysnäkökulma huumeviestinnässä

Järjestölähtöinen toiminta asettaa tavoitteensa huumeekysymyksissä useimmiten yksilön valintoihin vaikuttamisen, psyko-sosiaalisen tuen ja erilaisten hoitomallien tarjoamisen toiminta-alueille. Järjestöt nostavat esiin – tukea ja hoitoa vaativana ja varoittavana esimerkkinä – ennen kaikkea huumeiden käyttäjät ja heidän läheisensä. Puhutaan siis laittomista psykoaktiiveista. Tällöin näkökulmana ovat kasvatusta sekä rikoslainsäädäntö.

Toimintansa kahden muun järjestön kanssa 1.1.2012 yhdistänyt Elämäntapaliitto piti tärkeänä vaalia kokonaisvaltaista lähestymistapaa huumeiden aiheuttamiin ongelmiin. Tätä varten kehitetyssä Huumeet ja maailma -toiminnassa (HuuMaa) tarkastellaan huumeekysymystä globaalina kehityskysymyksenä. Liitto totesi 2010 uudistetussa periaate- ja tavoiteohjelmassaan, että huumeiden käytön yksilöille ja perheille aiheuttamien kärsimysten vähentämisen lisäksi on torjuttava laittoman huumealan uhka koko maailmaa koskeville kehitystavoitteille. Niitä on asetettu mm. YK:n vuosituhatjulistuksessa vuonna 2000. (HuuMaa 2011.)

Lamauttavasta pelosta toimintaan

Laiton huumealan on moniulotteinen ja jatkuvasti muuttuva asiakokonaisisuus. Sen hahmottaminen vaatii monen alan asiantuntemusta. Tämä haastava kokonaisuus pyrittiin HuuMaa-toiminnan avulla ottamaan kansalaisasiantuntemuksen ja -vaikuttamisen piiriin. Toiminnalliseksi tavoitteeksi asetettiin ainesten tarjoaminen olennaisiksi nähtyjen toimijaryhmiin keskustelu- ja toimintaprosesseihin.

Käytännössä tämä on tarkoittanut

- järjestön oman asiantuntemuksen luomista ja ylläpitoa
- taustatiedon ja sen lähteiden kartoittamista
- toiminnallisten jäsenysten, koulutus- ja viestintäsäilytöjen luomista
- toimintayhteyksien rakentamista tavoitteen kannalta olennaisiin tahoihin
- toiminta- ja sovelluskokeiluja.

Kun toimintaa aloitettiin, Suomessa oli käynnissä ns. toinen huumeaalto ja huumeet olivat voimakkaasti esillä tiedotusvälineissä. Keskustelu oli hyvin mustavalkoista. Media välitti huumeista erittelemätöntä kuvaa. Lisääntyvä käyttö seurauksineen oli uutisoinnissa kuin yhteiskunnallisiin päätöksiin liittymätön, niiden vaikutuspiirin ulkopuolella oleva tuomiopäivän enne.

1996 allekirjoittanut osallistui Kehitysyhteistyön palvelukeskuksen aloitteesta Euroopan Neuvoston ”Drugs: dependence and interdependence” -konferenssiin Lissabonissa. Fyysistä riippuvuutta aiheuttavien huumeiden tarjonnan ja kehittyneiden ja kehitysmaiden hyvinvoinnin keskinäisriippuvuuden tunnistaminen avasi ajattelua. Samana vuonna tuotettiin ensimmäinen ”Huumeilta sädekehä” – suunnitelma globaalinäkökulman työstämisestä kasvattajien ja valistajien työn avuksi ja kansalaisyhteiskustelun virittämiseksi. Huumeilla oli kauhun sädekehä, joka sokaisi ja lamautti.

Vuonna 2001 aloite sai lopulta vastakaikua. Ensin aineiston tuottamiseen saatiin varoja Ulkomministeriön kansalaisjärjestöjen kehitystiedotuksen tuen kautta. Toiminta vakiintui sittemmin kolmivuotisen RAY:n huume-tiedotus- ja paikallistoimintahankkeen osaksi. Tärkeimmiksi yhteistyökumppaneiksi kenttätyössä mm. festareilla muodostuivat Huumeboikotti! -kampanja (Youth Against Drugs ry) ja Reilun kaupan puolesta -yhdistys. Yhteistyötä on eri paikkakunnilla tehty kunnallisen raittiustoimen, oppilaitosten, monien pähdealan järjestöjen ja yritysten kanssa. (Yliviitala 2004.)

HuuMaa-toiminnan tavoitteeksi asetettiin huumeekysymyksiä koskevan kansalaiskeskustelun syventäminen, valistajien ja kasvattajien – ja sitä kautta nuorten näköpiiriin avartaminen. Vaikutuspolun loppupäänä ajateltiin, että ankkuroituessaan maailmankatsomuksen rakenteisiin ja arvokysymyksiin, huumeita koskevat valinnat ovat pysyvämpiä. Nuoret pohtivat kestävän taloudellisen, ekologisen ja sosiaalisen kehityksen edellytyksiä. Pohtiminen johdattaa välttämättä perustavaa laatua olevien kysymysten äärelle. Niiden kautta tapahtuva jäsenitys tarjoaa hyvän alustan valitkselle.

Viimeksi nuorisobarometri 2010 vahvisti, että nuoret suhtautuvat yhä myönteisemmin kansallisvaltiot ylittävään globaaliin poliittiseen toimintaan. (Nuorisobarometri 2010.) Vaate- ja ruokavalintojakin ohjaavat lisääntyvässä määrin eettiset perusteet. Niinpä kasvattajan täytyy kyetä syvälliseenkin keskusteluun kasvatettavien kanssa. Internetin aikakaudella minkäänlainen tiedon pimittäminen ei myöskään tuo toivottua tulosta. Markku Soikkeli kritisoi huumevalistuksen yhdensuuntaisuutta ja yksipuolisuutta. Valistajat olivat sen takia menettämässä valistettavien luottamuksen. (Soikkeli 2004.)

Johtopäätös oli, että tarvitaan yhteiskunnallisiin kehyksiinsä asetettua oleellista ja paikkaansa pitävää tietoa. Huumeekysymys voidaan pilkkoa sensaatiosta arkipäivän ja eri alojen yhteiskunnallisen ajattelun ja toiminnan kohteeksi. HuuMaa-toiminnan tavoitteena on edelleen tuottaa älyllisesti haastavaa ja ajantasaista jäsennyistä ja sen pohjalla aineistoa ja koulutusta valistajien käyttöön. Nuoria voisi ilmeisesti myös nykyistä paljon laajemmin puhutella suoraan samasta jäsennyksestä käsin. (Westerholm 2011.)

Huumeita kohtaan tunnetusta pelosta ja sen sanelemista toimintamalleista on päästy eteenpäin, monien samaan suuntaan vaikuttaneiden toimijoiden ansiosta. Tänään HuuMaa-toiminnan tavoitteenasettelun haastaa kasvipohjaisen tuotannon rinnalle noussut synteettisten huumeiden kirjo. Synteettiset stimulanttihuumeet, kuten amfetamiini ja ekstaasi ovat ohittaneet käytön määrässä heroiiniin ja kokaiiniin. Ammattirikollisten ryhmät, jotka hallitsevat tuotantoa ja jakelua eivät ole riippuvaisia viljelystä kasveista. Eettisen näkökulman laajentaminen tälle huumetalouden

osa-alueelle edellyttää osin erityyppistä argumentaatiota ja aiempien jäsenysten testaamista.

Vaikuttamistavoitteiden asettaminen

Kansalaisjärjestön vaikuttamisrooli vaatii välttämättä syvää asiantunte- musta ja sen rakentaminen on osa vaikuttamistehtävää. Asiantuntemus ra- kentuu kahta tietä: parhaaseen saatavissa olevaan tietoon perehtymisen ja oman toimintakokemuksen ja toimintaympäristön erittelyn pohjalla teh- tyjen johtopäätösten kautta.

Ensimmäinen on pääasiassa kansalaisjärjestöjen toimintaa suunnitte- levien ja toteuttavien ammattilaisten työtä. Siitä riippuu, käydäänkö jär- jestön tavoitekeskustelua vanhoihin eväisiin vai yhdistyykö päihdehaittojen li- sääntymisestä huolissaan olevien kansalaisten huoli parhaaseen saatavissa olevaan tietoon.

Toinen asiantuntemuksen osa syntyy järjestön kohtaavasta toiminnas- ta. Sen tuottaa vuoropuhelu eri tavoin kohdattujen asianosaisten ja mo- nenlaisten sidosryhmien kanssa. Vaikuttavimmillaan järjestön panos kes- kusteluun on silloin, kun kyetään valaisemaan keskustelun kohteena olevia asioita paitsi kriittisenkin tarkastelun kestäväällä perustiedolla, myös siihen liittyvällä kokemustiedolla, käytännön esimerkeillä, ”hiljaisten” puheen- vuoroilla, omilla selvityksillä, jäsenyksillä, arvioilla ja dokumenteilla.

Järjestön tavoitteet lyödään lukkoon järjestön kansalaisvaltuutuk- sen ytimessä: luottamushallinnossa. Tavoitteista voi lukea järjestön oman päihdepoliittisen näkemyksen, syvimmiltään toimintaa ohjaavat arvot. Ar- vojen esillä pitäminen on järjestölähtöisen toiminnan vahvuus.

Verkostot ja kumppanuudet keskustelualustoina

Toimiessaan ehkäisevän työn järjestöyhteisössä Elämäntapaliitto sai arvos- tavaa palautetta oman huumeäkökulmansa viljelemisestä. Yksilövalinto- jen ja huumeiden tarjonnan taustoja pohditaan monessa päihdehaittojen ehkäisyn alueella toimivassa järjestössä. Pyrkimys vaikuttavaan toimintaan johdattaa huumeiden käytön lisääntymistä vastustavat välttämättä ”suur-

ten ja vaikeiden”, poliittisia valintoja sivuavien asioiden äärelle. Ratkaisua vaativien kysymysten hahmottaminen auttaa kaikkia työnsä taustojen ja kohdentumisen ymmärtämisessä.

Huumetaloutta koskevien tietojen päivittäminen, yhteyksien tunnistaminen ja löydösten muokkaaminen on vaikeaa yhden järjestön ponnistuksena. Näkökulman viljeleminen sopii hyvin eri ehkäisevän työn toimijoiden väliseen yhteistyöhön. Huumeekysymysten käsittelyllä kehityskysymyksenä voidaan laajentaa huumehaittojen ja huumeiden käytön ehkäisyä käytävän vuoropuhelun ept-kenttää laajemmalle. Kansalaisasiantuntemusta asiassa löytyy mm. kehityskysymysten aktiiveista. Voi olettaa, että myös poliittisille päätöksentekijöille ja eri yhteiskuntasektorien toimijoille tehdyt aloitteet ja avaukset ovat sitä painavampia, mitä laajempi kansalaistoimijoiden joukko on niiden takana. Tämä on keskeistä ehkäisevän työn vaikutusten lisäämisessä: on kyettävä murtautumaan ehkäisevän työn eksperttipiiriin ulkopuolelle. Näin löytyy keskustelu- ja toimintayhteys toimijoihin, jotka eri suunnista tullen ovat kiinnostuneita kestävän kehityksen edistämisestä. Siihen päihdekysymysten hallinta kuuluu. Tässä verkottumisessa perehtyneisyys, ajantasainen asiantuntemus ja siihen perustuva kyky vakuuttaa myös muut kuin valmiiksi asialle omistautuneet, on keskeistä.

Preventiimi vaikuttamisen kumppanina ja kanavana

Vahvistamme työssämme kasvattajien ja valistajien kykyä käydä kasvatettaviensa kanssa johdonmukaista ja rehellistä keskustelua. Siksi tärkeä kehittämiskumppani ovat tulevaisuuden kasvattajat ja eri tavoin päihdehaittojen ehkäisyyn kanssa toimivat ammattilaiset. Yhteistyö Preventiimin kanssa on pitkin matkaa ollut tärkeää ja hedelmällistä. Sitä on harjoitettu sekä koulutusten että menetelmäkehityksen osalta.

Preventiimin rooli huume- ja kehityskysymyksistä kiinnostuneiden opiskelijoiden ja asiaa koskevia harjoittelu- ja toimintamahdollisuuksia tarjoavan järjestön välissä on ollut merkittävä. Järjestöllä on harvoin ilman asiantuntevaa sivustatukea mahdollisuutta rakentaa harjoittelu- ja kehittämistehtävistä ja -jaksoista opiskelijan kannalta optimaalisia. Preventiimin

avustuksella tämä on ollut mahdollista. Samalla luodaan erittäin hyödyllinen laajempikin keskustelu- ja informaatioyhteys kolmannen sektorin toimijan ja esimerkiksi nuorisotyön ammattilaisia kouluttavien välille. Tätä yhteyttä kannattaa viljellä. Sen avulla järjestöille on mahdollista muotoilla käsityksiään päihde-ehkäisyyn toteuttamistehtäviin johtavan koulutuksen sisällöistä. Myös kuntien ja järjestöjen pitkäjänteisen yhteistyön rakentamisen taustana sillä on merkitystä. Preventiimin toiminta-alue ovat nuorisolain tarkoittamat nuoret, joka kattaa valistuksellisesti usein saavuttamattomana pidetyt nuoret aikuiset. Tämän kriittisen ryhmän tavoittamiseen ja eri areenoille sijoittuviin toimintakokeiluihin Preventiimin kokoamaa osaamista tarvitaan jatkossakin

Huumetalouden lonkerot esille

Laittoman huumetalouden ja kehityskysymysten yhteydet ovat selviä. YK:n huumerikosten torjunnan järjestön UNODC:n aiemman pääjohtajan Antonio Maria Costan mukaan taloudellisesti ja sosiaalisesti kestävien yhteiskuntien rakentaminen on parhaita keinoja huumeiden tuotannon ja salakuljetuksen vähentämiseksi. Huumeiden tuotanto ja salakuljetus ovat keskittyneet alueille, joissa yhteiskuntajärjestelmät ovat heikkoja ja rapautumassa jatkuvien konfliktien ja korruption vuoksi. (Antonio Maria Costa 2009.)

HuuMaa-toiminnan aloittamisajoista lähtien on suomalaisessa huume keskustelussa otettu suuria edistysaskeleita. Vielä pari vuosikymmentä sitten vähänkin analyttisempi keskustelu huumeiden käytön taustoista käsitettiin luovuttamiseksi, huumemyönteisyydeksi. ”Koko totuus huumeista” -viestintäkampanja, joka RAY:n erityispanostuksella toteutettiin ja jonka paikallistoiminta-osuuden toteuttivat Terveys ry ja Elämäntapaliitto, kuvasti osaltaan päättäjien huolta ja lujaa luottamusta valistuksen voimaan. (Jallinoja, Piispa, Tigerstedt 2003.) Valistajille tämän luottamuksen tulisi merkitä työn laadun kehittämisen velvoitetta, itse päättäjien valistamista unohtamatta.

Elämäntapaliitto linjasi, ettei laillisten päihteiden määrää maassamme tule lisätä. Kansainvälisen keskustelun seuraaminen ei antanut aihetta muuttaa tätä kantaa. Arvio oli, että Suomen huume politiikassa

on onnistuttu varsin hyvin yhdistämään täyskielto ja haittojen vähentäminen. Pitkäjänteinen ja pragmaattinen, näyttöön perustuvaan toimintaan nojaava toimintalinja kansainvälisessä huumausaine yhteistyössä sai Elämäntapaliiton tuen.

2010 valtioneuvoston periaatepäätöksessä, jolla täydennettiin vuosien 2008–2011 linjausta, vahvistettiin tärkeitä asioita:

”Suomi tukee huumausainetorjuntaa alueilla, joilla on merkitystä Suomen huumausaineongelmalle sekä alueilla, missä huumausaineongelma vaikuttaa merkittävästi kestäväan kehitykseen. Huumausaineiden tuotantoa ja kauppaa ehkäistään edistämällä muun muassa ihmisoikeuksia, hyvin toimivaa hallintoa, korruption vastaista toimintaa sekä kestäväällä pohjalla olevaa taloudellista kehitystä (Valtioneuvoston periaatepäätös).”

Lähteet

Costa, Antonio Maria 2009. Yleiskokouspuhe ”Health, Justice and Security: Antidotes to Drugs, Crime and Terrorism” .United Nations Office on Drugs and Crime (YK:n huumeiden ja rikollisuuden vastainen järjestö). Viitattu 2.11.2011. <http://www.unodc.org>

HuuMaa-verkkosivusto. Viitattu 16.11.2011. <http://www.huumaa.net/>

Jallinoja, Riitta, Piispa, Matti & Tigerstedt, Christoffer 2003. Koko totuus huume kampanjasta, valtakunnallisen hankkeen arviointi. Helsinki. Terveyden edistämisen keskuksen julkaisuja -sarja 10/2003.

Myllyniemi, Sami (toim.) 2010. Puolustuskannalla. Nuorisobarometri 2010. Helsinki. Opetus- ja kulttuuriministeriö & Nuorisotutkimusverkosto & Nuorisoasiain neuvottelukunta.

Soikkeli, Markku 2004. Miten puhua huumeista? Helsinki. Stakes.

Suomen toimintalinja kansainvälisessä huumausainetorjunnassa - valtioneuvoston periaatepäätös 2010. Helsinki. Sosiaali- ja terveysministeriö.

Westerholm, Elina 2011. Viritetään huumevalistus – Elämäntapaliiton HUU-MAA – kokonaisuuden tarkastelua ja tulevaisuuden suuntia. Opinnäytetyö. Humanistinen ammattikorkeakoulu.

Valtioneuvoston periaatepäätös huumausainepoliittisesta yhteistyöstä vuosille 2008–2011. Viitattu 16.11.2011. http://www.stm.fi/julkaisut/nayta/_julkaisu/1082724

Yliviitala, Johanna 2004. HUU-MAA – huumeet ja kehitys – Elämäntapaliiton paikallistoimintaosuuden loppuraportti. Huumeviestintä- ja paikallistoimintahanke 2001–2003. Helsinki. Elämäntapaliitto.

Petra Pohjonen

"Vaikutusmahdollisuuksia, parempaa ja ei-niin-huumemyönteistä maailmaa"

Kansalaisjärjestön ensisijainen funktio on vastata jäsenistönsä tarpeeseen. Jäsenistön tarve voidaan jakaa yhdistyksen yleisiin päämääriin, kuten esimerkiksi päihdeasioista tiedottaminen ja päihdeettömien vapaa-ajanviettomahdollisuuksien tarjoaminen nuorille, sekä jäsenten henkilökohtaisempiin päämääriin, eli siihen, mitkä ovat toimintaan osallistuvan omat motiivit toimia yhdistyksessä. Toimintaan mukaan lähteminen ja siinä mukana pysyminen vaatii sen, että molemmat kohdat näyttäytyvät yksilön mielessä mielekkäinä ja kannatettavina.

Nuorille suunnatun yhdistystoiminnan haaste ja samalla rikkaus on sen jäsenistössä. Aktiiviset, ajattelevat nuoret vaativat vastauksia, tuloksia ja konkreettista oman työn jälkeä. Yhdistyksen vastuulla on näyttää nuorille vapaaehtoisille, miten heidän työnsä näkyy, ja miksi siitä on syytä olla ylpeä.

Ehkäisevän päihdetyön haaste myös yleisemmin ajateltuna on, että tulokset ovat hankalasti mitattavissa, eikä yksittäisten päihdekasvatustuntien merkitystä nuoren tekemissä päihdevalinnoissa voida osoittaa luotettavasti. Onko ainoa osoitin onnistuneesta päihdekasvatuksesta nuori, joka ei käytä päihdeitä? Entä miten osoittaa vapaaehtoistyötä tekeväälle nuorelle, että juuri hänen panoksellaan on merkitys, kun koko ehkäisevän työn tuloksellisuus on kiistanalaista?

Niitä toimintamuotoja, joita nuoret eivät enää 2010-luvulla koe vetovoimaisiksi ja mielenkiintoisiksi, ei ole ylläpidetty väkisin. Tilalle on pyritty löytämään uusia, mielekkäitä tapoja vaikuttaa ja osallistua. Yksi uudenmuotoinen toimintamuoto on street team, jota on kehitetty YAD ry:ssä erilaisten projektirahoitusten turvin vuodesta 2007.

Tämän kirjoituksen lainaukset otsikossa ja väliotsikoissa on poimittu YAD ry:n street teamin käyttäjätutkimuksesta.

"Et sais nuoret niinku tajuu et huumeet o niinku bad thing"

YAD Youth Against Drugs ry on 1988 perustettu ehkäisevän huumetyön yhdistys. Yhdistyksen ensisijainen tavoite on pyrkiä ehkäisemään huumeiden käyttöä ja tukea päihteetöntä elämää. Tarkoituksena on tukea nuorten päihteettömiä elämäntapoja, tarjota vaihtoehtoisia toimintamuotoja ja uusia, päihteettömiä sosiaalisia kontakteja. Lisäksi yhteiskunnallisesta näkökulmasta yhdistyksen tavoitteena on lisätä ihmisten tietämystä huumeasioissa, ottaa kantaa ajankohtaisiin kysymyksiin ja vaikuttaa päätöksentekoon. Järjestön toiminnan ytimeksi on vuosien mittaan muotoutunut tiedon, tuen ja toiminnan tarjoaminen nuorilta nuorille vapaaehtoisvoimin.

Toiminnan lähtökohtina ovat alusta asti olleet nuorten vapaaehtoisten omat ideat, kyvyt ja voimavarat. Myös yhdistyksen ammatillisen työn ja palkatun henkilöstön toiminnan päätavoite on vapaaehtoistyön mahdollistamisessa, kehittämisessä ja koordinoinnissa. Toimintansa ja ehkäisevän työn menetelmien ja materiaalien kehittämiseksi YAD ry toteuttaa erilaisia kokeilu- ja kehittämishankkeita.

Merkittävä osa uskottavaa ja laadukkaasta nuorten parissa tehtävää ehkäisevää päihdetyötä, on pysyä ajan tasalla jatkuvasti muuttuvassa yhteiskunnassa. Oman kohderyhmän ja sen kulttuurin tunteminen mahdollistavat tiedon tarpeen ja tarjonnan kohdistamisen mielekkäästi. Pelkkä päihteiden riskeihin perehtyminen ja niistä tiedottaminen ei riitä nuorten kanssa tehtävän ehkäisevän päihdetyön välineeksi. Argumentit ja tulokset on esitettävä niin, että ne koskettavat aidosti nuoren arkea. Kuten sanontakin kertoo; Kissat eivät tunnista kaunopuheiseksi ketään, joka ei osaa naukua.

Parhaita nuoruuden asiantuntijoita ovat nuoret itse. Yhdistyksen perustamisesta lähtien toiminnan keskiössä on ollut yhdistyksen toiminnassa olevien nuorten tekemä vertaisvaikuttaminen omissa kaveriporukoissaan ja sosiaalisissa ympäristöissään. YAD ry:n koulutuksissa nuorille an-

netaan työkaluja ja tukirakennelmia päihdekeskustelujen käymiseen omista vertaisryhmissään. Myös yhdistyksen materiaaleja ja toimintoja suunnitellaan yhteistyössä nuorten vapaaehtoisten kanssa. Tavoitteena on ollut pysyä ajan tasalla nuorten maailmankuvasta, nuorisokulttuurisista ilmiöistä ja muista nuorten käyttäytymistä ohjaavista tekijöistä niin, että nuorille tarjottu tieto ja materiaali ovat kohderyhmän silmissä mielenkiintoista, uskottavaa ja ajanmukaista.

Yksi haaste nuorten kanssa työskennellessä on tarjota nuorille sellaisia osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia, jotka asettuvat luontevasti nuorten arkeen. Mahdollisuus osallistua toimintaan itselle tutussa ympäristössä madaltaa monelta osallistumisen kynnystä ja mahdollistaa mukaan tulemisen myös niille, joille perinteisempi yhdistystoiminta on jostain syystä haastavaa. Samalla luodaan osallistumisen edellytyksiä myös niille nuorille, joiden elämä ei jo valmiiksi rytmity useiden harrastusten ja vapaa-ajan aktiviteettien mukaan.

"Kapinallinen asenne ja halu muuttaa asioita" - YAD ry:n viestintä ja materiaalit

YAD Youth Against Drugs ry on niittänyt näkyvyyttä ja mainetta räväköillä sloganeillaan ja näyttävillä flyereillään jo vuosien ajan. Ihastusta ja vihostusta herättäneet "Huumeesi saattavat olla jonkun perseestä", "Paskaaks sä välität", "Ime munaa – älä kokaa" ja monet muut ovat tulleet tutuksi varsinkin nuorten ja nuorten aikuisten keskuudessa vuosien varrella. YAD ry on saanut kiitosta siitä, että se puhuu nuorille nuorten omalla kielellä ja kapinoi autoritääristä syyllistävää valistusta vastaan. Toisaalta taas YAD ry:n uskottavuutta ammatillista ehkäisevää työtä tekevänä yhdistyksenä on välillä jopa epäilty alatyylisen sloganpatteriston vuoksi. Nuorilta nuorille -vertaisvaikuttamisessa on kuitenkin koettu tärkeimmäksi se, että nuoret voivat itse kokea materiaalien tyylin ja hengen omakseen.

Yhdistyksen sisällä YAD ry:n materiaali on koettu yhdistyksen identiteettiä vahvistavaksi ja jäsenistön yhteenkuuluvuuden tunnetta tukevaksi tekijäksi. Vaikka yhdistyksen toiminta ja tietopohja ei nojaakaan yk-

sin hassunhauskoille heitoille ja hokemille, toimivat ne oivana keskustelun avaajana monessa tilanteessa. Niin tarrojen kuin jaettavien päihdetietokorttien ulkonäöllä ja vetävyydellä on myös funktionsa; ne tulee säästettyä. YAD ry:n materiaalit ovat lähes keräilytavaraa joissain kaveriporukoissa. Lähes aina uusien materiaalien tultua kuuluu yhdistyksen infopisteellä innostuneita huudahduksia; ”Hei, mulla ei ole tätä vielä!”.

YAD ry:n tyyli jakaa mielipiteitä, kuten toki pitääkin. Tykkääjien ja symppaajien ohella näkyvyys on tuonut myös vihamiehiä. YAD ry:n logoa ja tarroja on käännelty ja väännelty eri muotoihin, Itä-Suomessa perustettiin jopa täysin yhdistyksen vastustamiseen omistautunut Youth Against Youth Against Drugs. Vaikka YAD ry ei täysin allekirjoitakaan ”all publicity is good publicity” -tyyppisiä lausahduksia, on organisoitunut vastaliike koettu lähinnä kunnianosoituksena pitkäkestoiselle työlle. Parempi olla vihattu kuin näkymätön.

”Yad:ssa ei tarvi tehdä mitään mitä ei haluu:”) - Muuttuvat osallistumisen muodot

Yksi ajan tuoma haaste viime vuosikymmenen aikana on ollut nuorten sosiaalisen ympäristön laajeneminen, jopa hajanaistuminen. Yhteydenpito on laajentunut luokkatovereista, ystäväporukoista ja urheiluseuroista erilaisiin verkko-yhteisöihin, blogisfääreihin ja muihin internetin tarjoamiin sosiaalisiin medioihin.

Uusien sosiaalisten ympäristöjen lisäksi internetin sosiaaliset mediat ovat avanneet ovet aiempaa laajemmalle informaatiotulvalle. Käytettävissä olevan informaation määrä vaatii vastaajalta yhä parempaa medialukutaitoa ja kykyä reflektoida saatua tietoa. Tarjolla on niin pelottelumielissä luotuja kauhutarinoita huumeiden vaaroista kuin ylistäviä ja haittoja vähätteleviä käyttäjäkokemuksiakin, sekä kaikkea edellisten välimaastosta. Tietoähkyn käsittelyssä lähipiirin mielipiteiden ja näkemysten arvo ei suinkaan vähene, vaan siitä saattaa jopa tulla merkittävä keino rakentaa omaa näkemystä kaiken ristiriitaisen tiedon keskellä.

Nuorten osallistumisen luonne on muuttunut. Urheiluseuroja lukuun ottamatta lähes kaikkien nuorten järjestöjen jäsenmäärät ovat laskeneet

2000-luvulla. (Myllyniemi 2009, 38). Nuoret eivät enää sitoudu pitkäjänteiseen järjestötoimintaan ja luo pitkiä vapaaehtoisuria, vaan suosivat lyhytkestoisempia, mielellään konkreettisia tuloksia tuottavia vapaaehtoisprojekteja (Nylund & Yeung 2005, 27–28). Uutta nuorten osallistumista luonnehtii velvollisuudentunnon sijaan elämyksellisyys ja konkreettinen toiminta. Nuoret eivät sitoudu yhteen toiminnan muotoon, vaan sukkuiloivat niiden välillä. Osallistumisen pitää siis olla helppoa, mielekästä ja vaikuttavaa (Stranius 2009, 142–143).

"Lungia toimintaa järkevän asian nimissä" – YAD Street team

YAD ry:n, kuten monen muunkin päihdealan järjestön maksavien jäsenten jäsenmäärät ovat olleet laskussa jo useamman vuoden ajan. Vaikka YAD ry:n jäsenmäärä on laskenut noin kymmenen vuoden takaisesta seitsemästä sadasta alle kolmeensataan, niin aktiivisten vapaaehtoisten määrä ei ole juurikaan laskenut. Samalla maksavien jäsenten keski-ikä on hieman noussut, jota voidaan pitää merkinä siitä, että uusien, nuorten jäsenten rekrytointi ei ole toteutunut viime vuosina. Laskeva jäsenmäärä saattaa enteillä suurempaa muutosta ja tulevaisuudessa aktiivistenkin vähenemistä.

Yhdistyksessä havaittiin myös, että vapaaehtoisia oli usein helpompi tavoittaa sosiaalisten medioiden (Facebook, Irc-galleria) kautta kuin perinteisiä viestintäkanavia (puhelin, tekstiviesti, sähköposti) käyttäen. Tarvittiin siis uusia välineitä ja ideoita vapaaehtoistyön koordinointiin.

Konsepti, jolla YAD ry pyrkii vastaamaan näihin uusiin haasteisiin, on lainattu musiikkiteollisuudelta. Street teamit kehittyivät alun perin 1980-luvulla Yhdysvalloissa mainostamaan pieniä bändejä, joilla ei ollut käyttää suuria resursseja markkinointiin. Street teamit olivat eräänlaisia faniyhteisöjä, jotka omissa vertaisryhmissään tekivät pientä bändiä tunnetuksi. Aluksi street teamejä kehittyi lähinnä marginaalimusiikin (punk, rap), mutta nykyisin street teamit ovat levinneet huomattavasti laajemmalle. Nykyisin esimerkiksi joillain vaatemerkeillä on oma street team ja lähinnä YAD:n tyyliä ja hengenheimolaisuutta lienee eläinoikeusjärjestö PETAn street team. (Paananen 2011.)

YAD:n street teamin tavoite on tarjota vapaaehtoisille helppoja ja mielenkiintoisia välineitä (ts. tehtäviä), joilla he voivat viedä YAD:n ideologiaa vertaisryhmiinsä. Street teamissä pyritään rikkomaan perinteinen ylhäältä alaspäin tuleva hierarkkinen vaikuttamismalli ja korvata tämä vertaisvaikutamisella. Voidaan olettaa, että street teamiin rekisteröityneet ovat kiinnostuneet YAD:n ideologiasta ja seisovat sen takana ja näin ovat järjestön näkökulmasta oivallisia vertaisvaikuttajia omissa verkoissaan. YAD ry:n street teamin perimmäisenä tarkoituksena onkin tarjota huumausainekriittisiä näkökulmia nuorten omissa viiteryhmissään käymiin keskusteluihin.

YAD:n street teamin toiminta on toisaalta järjestäytyntä ja tavoitteellista vapaaehtoistyötä, toisaalta epämuodollista. Street teamissä toimiminen ei edellytä YAD:n jäsenenä olemista ja siinä voi toteuttaa YAD:n ideologiaa myös vapaasti omien ideoiden pohjalta. Tästä kertoo mm. se piirre, että läheskään kaikki street teamin jäsenet eivät ole ehdottoman huumevastaisia, vaan asenteiltaan melko suurilta osin joko neutraaleja tai varovaisen sallivia. Tämän voisi tulkita niin, että YAD ry:n toimintaan osallistumista ei pidetä uhkana tai ristiriitaisena tekijänä suhteessa omiin asenteisiin vaan ennemminkin vuoropuhelun ja peilaamisen välineenä ja yhtenä vaihtoehtoisena näkemyksenä.

YAD:n Street teamin toimintaa tutkinut ja sen ohjausryhmässä toiminut Mikko Piispa (2011) näkee toiminnassa potentiaalia vaikuttaa ainakin välillisesti laajempaan huumeilmastoon. Edellä mainituista tärkein sisältöy ajatukseen virittävästä valistuksesta (THL 2011). Piispa kuitenkin muistuttaa, että ”huumeasenteet ja huumeiden käyttö riippuvat kuitenkin niin moninaisista vaikuttimista, että niiden yhteyttä yksittäiseen kampanjaan on kutakuinkin mahdoton tutkia”.

”Toivon vain että se oikeasti auttaa jotakuta” – Motivaattorina halu vaikuttaa

Vaikka perinteinen jäsenyyden kautta tapahtuva osallistuminen onkin ehkäisevän päihdetyön järjestöissä vähentynyt, niin tarve ottaa kantaa tuntuu olevan vakio. YAD ry:n street teamilaisille tehdyssä kyselyssä toimintaan liittymisen motiiviksi nimettiin ensisijaisesti halu vaikuttaa. Kuiten-

kin street teamin jäsenistä yli 80 % ilmoittaa, ettei ennen street teamiin liittymistään ole tehnyt muuta huumeidenvastaista vapaaehtoistyötä, eli eivät toisin sanoen ole aiemmin löytäneet sopivaa vaikutuskanavaa. Street teamin myötä näiden nuorten kohdalla niin sanotusti vakka on löytänyt kantensa, eli tiettyyn tarpeeseen on löydetty sopivan tuntuinen työmuoto, ja samoin uudelle työmuodolle hyvin istuva toteuttaja-aines.

Sama kysynnän ja tarjonnan haaste koskee myös muuta vapaaehtoistyötä Suomessa. Kyselyiden mukaan vain 1 % nuorista ilmoittaa, että ei osallistu vapaaehtoistyöhön kiinnostuksen puutteen vuoksi. Nuorten ryhmissä on enemmän niitä, jotka eivät yksinkertaisesti tiedä, kuinka päästä itselle mielekkääseen vapaaehtoistoimintaan mukaan. Useimmiten nuoret lähtevät toimintaan mukaan jonkun ystävänsä kautta. (Yeung & Grönlund 2005, 173–174.)

Nuorten halu vaikuttaa on osaltaan myös street teamin ylläpitoa ja YAD ry:n työntekijöitä ohjaava ajatus. Ei riitä, että nuorille tarjotaan paikka ja välineet toimia hyvällä asialla. Jotta nuorten halu vaikuttaa saadaan tyydytettyä, täytyy yhdistyksellä olla keinoja ja kanavia osoittaa toimijoilleen, että heidän tekemisillään on oikeasti merkitystä. Toiminnan mittaaminen vastaa siis paitsi rahoittajan ja yhdistyksen hallinnon, myös siihen osallistuvien tarpeisiin. Yhdessä onnistuminen myös rakentaa tiettyä yhteenkuuluvuuden tunnetta tiimiläisten välille. Tästä kertoo muun muassa se seikka, että vaikka street teamin jäsenistä vain pieni osa on YAD ry:n jäsenmaksua maksavia jäseniä, kokee heistä street teamin kyselyn mukaan valtaosa itsensä ”yadilaisiksi”.

YAD ry:n työntekijät osallistuvat laajasti erilaisiin ammatillisiin verkostoihin ja työryhmiin, joista Preventiimi on yksi suurimmista. Yhteistyö on myös tärkeä kanava saada yhdistyksen, ja erityisesti siinä toimivien nuorten näkemyksiä ja asiantuntijuutta käyttöön myös laajemmin. Samalla nuorten halu vaikuttaa asioihin konkretisoituu, ja heidän ajatuksensa tulevat kuulluksi myös sellaisissa yhteyksissä, joihin nuorilla itsellään ei ole suoraa pääsyä.

”Kaverini kertoi, että sillä saa aikaan paljon” – Muuttunut osallistuminen, molempi parempi

Street team on vastannut moneen YAD ry:n perustyössä nousseeseen haasteeseen. Se on onnistunut rekrytoimaan aktiiviseen toimintaan sitä ikäluokkaa ja niitä nuoria, jotka jostain syystä eivät enää löydä YAD ry:n perinteisen jäsenyyden piiriin. Se on onnistunut luomaan konseptin mielenkiintoisesta, osallistavasta ja helposti lähestyttävästä vapaaehtoistyöstä.

Vaikka yhdistystoiminnassa on edelleen paikka ja tarve perinteiselle, jäsenmaksua maksaville jäsenille ja heidän toiminnalleen, ei erilaisten yhteisöjäsenyyksien ja ”hengessä mukana” olevien roolia pidä väheksyä. Luottokorttiyhtiön mainosta mukailleen, 500 uutta jäsentä tarkoittaisi 3000 euron lisää jäsenmaksutuloihin, mutta 500 YAD ry:n toimintaa hypettävän ja yadilaista ajattelua levittävän nuoren arvoa yhdistykselle ei voida edes rahassa mitata.

Street teamin projektirahoitus päättyy vuoden 2012 lopussa. Keskeinen haaste YAD ry:lle onkin saada toimintaan sellainen rakenne, että sen jatkaminen on mahdollista myös ilman erillisen projektityöntekijän työpanosta.

Lopuksi

Muuttuva osallistuminen luo yhdistykselle haasteita vastata toisaalta nuorten haluun tehdä hyvää jollain itselleen luontaisella tavalla. Muuttuva osallistuminen on yleisemmin koko vapaaehtoistyön kenttää koskeva trendi, joten uudistumisen paine on kollektiivinen. Yksi tärkeä apuväline tähän tarpeeseen vastaamiseen on muiden toimijoiden hyviin käytäntöihin, oivalluksiin ja kehityshankkeisiin tutustuminen. Hyvä kanava muiden toimijoiden tavoittamiseen ja käytänteisiin tutustumiseen ovat erilaiset ko-koavat yhteistyöryhmät, yhteistoimintapäivät ja seminaarit, kuten Päihde- ja mielenterveyspäivät, Innokylä, Allianssi- risteilyt ja Preventiimin koor- dinoimat tapaamiset. Myös erilaiset sähköiset tietopankit ja tiedotuslistat parantavat informaation kulkua.

Kuten monilla muilla valtakunnallisilla toimijoilla, myös yksi YAD ry:n haasteista on vaikuttaminen ja yhteistoiminta myös pienten ja Jyväskylän pohjoispuolella sijaitsevien kuntien kanssa. YAD ry:n työntekijät työskentelevät pääasiassa yhdistyksen toimistopaikkakunnilla, eli Jyväskylässä, Tampereella ja Helsingissä, ja niiden naapurikunnissa. Vaikka muita alueita tavoitetaan jossain määrin paikallisosastotoiminnan ja erilaisen verkkopohjaisten osallistumismuotojen kautta, jää moni alue tavoittamatta. Aidosti valtakunnallinen verkosto mahdollistaa tiedon liikkumisen myös niille paikkakunnille, joissa toiminta ei ole kovin tunnettua.

Verkostoissa yhteiseen tarpeeseen voidaan vastata yhteisin ratkaisuin. Täydennyskoulutus, yhteinen tutkimus- ja kehittämistyö ja muu pitkäjänteinen yhteistoiminta säästävät yksittäisten, pienten toimijoiden resursseja ja luovat pohjaa jatkuvuudelle ja toistettavuudelle.

Eteenkin pienten toimijoiden haaste ja riski on asiantuntijuuden ja yhteistoiminnan henkilöityminen yksittäisiin työntekijöihin organisaation sijaan. Onkin tärkeä rakentaa organisaation yhteistyö sellaiselle pohjalle, että se ei ole riippuvainen yksittäisestä henkilöstä, vaan sitä voi tarvittaessa ylläpitää myös joku toinen samasta organisaatiosta.

Lähteet

Myllyniemi, Sami 2009. Aika vapaalla. Nuorten vapaa-aikatutkimus 2009. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 92.

Paananen, Janne 2011. Käsikirjoitus street teamia koskevasta pro gradu -tutkimuksesta. Viitattu 11.2.2011.

Piispa, Mikko 2011. YAD STREET TEAM -KAMPANJAN ARVIOINTI 2007–2010 – Pilottiversio ja uuden version ensikuukaudet. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 45. Helsinki 2011.

Stranius, Leo 2009. Epämuodollinen kansalaistoiminta – järjestötoiminnasta kevytaktivismiin. Teoksessa Kankainen, T., Pessala, H., Siisänen,

M., Stranius, L., Wass, H. & Wilhemsson, N. Suomalaiset osallistujina. Katsaus suomalaisen kansalaisvaikuttamisen tilaan ja tutkimukseen. Oikeusministeriön julkaisuja 2009:5, 139.

Yeung, Anne Birgitta & Grönlund, Henrietta 2005. Nuorten aikuisten arvot, asenteet ja osallisuus. Teoksessa Nylund, M. & Yeung, A.B. (toim.) Vapaaehtoistoiminta. Anti, arvot ja osallisuus. Tampere: Vastapaino.

THL:n Neuvoa-antavat -verkkosivun päihdetieto-osio. Viitattu 17.10.2011.

http://neuvoa-antavat.thl.fi/fi_FI/web/neuvoa-antavat-fi/paihdetieto.

Anki Pulliainen

Alkoholivalistuksen punainen lanka löydettävä uudelleen

Viime vuosina ehkäisevän päihdetyön ja alkoholivalistuksen suurin trendi tuntuu olevan laadun ja menetelmien pohtiminen ja kehittäminen. Maailma ja viestintä ovat jatkuvassa muutoksessa ja siksi on hyvä, että myös päihdetyön menetelmiä kehitetään. Olisi kuitenkin hyvä pysähtyä miettimään myös sisältöä eli sitä, mitä alkoholista pitäisi ehkäisevässä päihdetyössä sanoa alaikäisille ja mitä aikuisille?

Alkoholivalistuksen perusviestin tulisi olla yhtenäinen ja selkeä

Alkoholi on pohjimmiltaan yksi ja sama aine siitä huolimatta onko se 15-vuotiaan tytön juomaa siideriä, keski-ikäisen miehen viinilasi vai parikymppisen olutpöhnä. Alkoholin aiheuttamien haittojen ja riskien määrä vaihtelee toki käytetyn määrän ja ihmisten ominaisuuksien perusteella. Tämä ei kuitenkaan muuta sitä perusasiaa, että alkoholi on terveydelle haitallinen tuote.

Alkoholivalistuksesta kuulee ammattilaisiltakin aika ajoina huokaisun ”tää on niin vaikea asia”. Asiat ovat kyllä vaikeita jos ne sellaisiksi tehdään. Ehkäisevä päihdetyön perussanomien määrittämisen ei kuitenkaan ole lainkaan ongelmallista; tutkimus ja lait antavat selvät sävelet.

Alaikäisille viesti on harvinaisen selvä: ”Älä juo”. Tätä viestiä tulisi yhteiskunnan tukea siten, että alkoholien hankkiminen olisi alaikäisille mahdollisimman hankalaa ja kallista. Alkoholien mainontaa tulisi myös rajoittaa huomattavasti nykyistä tehokkaammin ja alaikäisten alkoholinkäyttöön tulisi puuttua hanakasti. Aikuisille valistuksen ydinsanomana taas kuuluisi olla: ”Mitä vähemmän, sen parempi”.

Kyllä ehkäisevästä päihdetyöstä silti saa luvalla välillä huokaista. Suomalaisen alkoholinkulutus saataisiin kustannustehokkaasti eurooppalaisen trendin mukaisesti laskusuuntaan nostamalla hintaa sekä rajoittamalla saatavuutta. Tämä tiedetään hyvin tutkimusten perusteella. Myös mainonnan kieltämisellä tai tehokkaalla rajoittamisella vaikutettaisiin siihen, kuinka houkuttelevana ja normaalina alkoholin käyttöä pidetään. Kuitenkin esimerkiksi Vanhanen/Kivimäki hallituksen (2007–2011) oli helpompi tehdä päätös ydinvoiman lisärakentamisesta kuin alkoholimainonnan tehokkaasta rajoittamisesta.

Nuoret juo anyway?

Kokenut alkoholivalistaja Alko viestittää esitteessään selkeästi nuorten juomisesta: ”Nuorille on syytä tehdä selväksi, että alkoholi ei kuulu alaikäisten elämään, ei välttämättä edes 18-vuotiaiden elämään (Österberg, 2009, 29).

Aina alaikäisille välittyvä viesti ei ole näin selvä. Panimoteollisuus on jo vuosia rahoittanut nuorten ehkäisevää päihdetyötä ja nuorisotoimintaa. Maakunnassa toimiva nuorisotyöntekijä kertoi esimerkin toiminnan seurauksista. Kunnan nuorisotoimi oli tehnyt vuosien ajan työtä sen eteen, että nollatorelanssia alaikäisten alkoholinkäytön suhteen noudattava disco saisi suosiota. Tehdyn työn kuitenkin sabotoi erään järjestön paikkakunnalle perustama kahvila, jossa nuoria ei puhallettu. Kyseinen järjestö saa rahoitusta toimintaansa mm. alkoholiteollisuudelta.

Edellä mainittu tapaus on yksi esimerkki ns. haittojen vähentämisen periaatteesta. Se perustunee ajatukseen, että ”kun osa nuorista kuitenkin juo, niin tehdään siitä hieman valvotumpaa tai turvallisempaa”. On totta, että osa alaikäisistä käyttää alkoholia. Mutta miksi vallitseva, ei-toivottava ilmiö otetaan toiminnan perusteeksi? Samaa ajatusta noudattaen voitaisiin myös ajatella että kun osa ihmisistä käyttäytyy väkivaltaisesti, olisi väkivallattomuuteen pyrkiminen ideaalista. Väkivallan ehkäisyn viesti muuttuisi tällöin ”älä lyö tai vahingoita toista” viestistä muotoon ”lyö vähän hellemin” tai ”lyö vähän vähemmän”.

Suomen nuorisoa valistetaan myös toisen järjestön bussilla, jonka takana ovat toimintaa sponsoroivien tahojen, mm. panimon, logo. Maailman Terveysjärjestö WHO on kehottanut nujertamaan alkoholiteollisuuden yritykset tehdä valistusta (Handbook for action to reduce alcohol-related harm, 2009, 56). Alkoholiteollisuuden ja sitä lähellä olevien järjestöjen osallistuminen suoraan tai välillisesti nuorisolle suunnattuun valistukseen ja nuorisotoimintaan on arveluttavaa koska sillä voidaan katsoa tavoiteltavan yrityksen ja sen tuotteiden hyväksyntää nuoren yleisön parissa (Framework for alcohol-policy in the European region, 2006, 11).

Suomen oloissa Alkon valistus on hyväksyttävää, koska se on monopoliyhtiönä perustavanlaatuisesti erilainen toimija kuin esimerkiksi kansainväliset panimojätit (joihin suurin osa suomalaisista panimoista kuuluu). Annetaan Alkon siis jatkaa laadukasta valistustyötä, mutta muuten alkoholiteollisuuden valistustoimintaan tulee suhtautua samalla skeptisyydellä kuin suhtauduttaisiin tupakkayhtiöiden ambitioihin tehdä ja rahoittaa tupakkavalistusta.

Suhtautuminen nuorten juomiseen

Suosikki- lehdessä oli vuonna 2010 artikkeli Kampin kauppakeskuksessa, jossa oli muualla mediassa uutisoitu nuorten myyvän seksiä. Artikkelissa kirjoitettiin myös 14-vuotiaasta ”Siiristä”, joka juo kauppakeskuksen edessä siideriä. Siiri kertoo jutussa miten helppoa alkoholin ostaminen on: ”Alkon edessä menee vartti, niin joku mies hakee juomaa”. Lehdessä ei lainkaan problematisoida 14-vuotiaan alkoholinkäyttöä tai sitä että joku syyllistyy alkoholirikokseen hakemalla alaikäiselle juomista (Ylitalo 2010, 28–30).

Helsingin Sanomat puolestaan uutisoi kesäkuussa 2010 suomalaisten alkoholinkäytöstä (Huuskonen 2010, 3). Jutussa esiintyy myös 14-vuotias Laura, joka aloitti säännöllisen alkoholinkäytön 13-vuotiaana. Lehtijutussa kerrotaan että kun Laura vielä oli 13-vuotias, kotona tuli usein riitaa alkoholinkäytöstä. Nyt riidat olivat jutun mukaan jo laantuneet mutta ”äiti vieläkin pitää siitä että tytär lähtee viettämään kosteaa iltaa”. Lauran kerrotaan juovan kerran kaksi kuussa, joskus useamminkin, neljästä yhdek-

sään pulloa kerralla. Myöskään tässä jutussa ei problematisoida sitä, että alaikäinen käyttää alkoholia tai sitä että aikuiset eivät tähän puutu, ainoastaan hieman paheksuvat asiaa tai ”*eivät pidä siitä*”.

Tutkimukset osoittavat, että vanhempien juomatavat ja -asenteet sekä tapa toteuttaa vanhemmuuttaan vaikuttavat lasten ja nuorten alkoholin käyttöön. Suomalaisten vanhempien on todettu suhtautuvan sallivammin alkoholikokeiluihin kuin tupakkakokeiluihin (Aira, Kangas, Kokko, Villberg 2010, 5). Suomalaisista 15–16 vuotiaista 7 % ilmoitti vanhempien ostaneen heille alkoholia ja 11 % vanhempien tarjonneen alkoholia (Metso, Ahlström, Huhtanen, Leppänen, Pietilä 2009, 72). Vanhempienkin asenteissa on siis korjattavaa. On kuitenkin väärin syyllistää yksin vanhempia nuorten juomisesta, jos ympäröivän yhteiskunnan, erityisesti mainonnan ja median, viesti on ”juo, juo, juo”.

Julkinen valta sivuuttaa perustuslakiin kirjatun velvollisuutensa tukea perheen mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja kasvu esimerkiksi sallieessaan nuoriin kohdistuvan ja vetoavan alkoholimainonnan. Alkoholimainonnan tiedetään lisäävän nuorten alkoholinkäyttöä ja alentavan kokeiluikää. (Soikkeli 2010.) Alkoholin mainostaminen alaikäisille on kielletty: kuitenkin suurin osa 13–17-vuotiaista nuorista altistuu jatkuvalla alkoholimainonnalle elinympäristössään (Suomen ASH 2011). Mainosten viesteissä alkoholi on liitetty lähes jokaiseen positiiviseksi tai terveelliseksi miellettyyn asiaan: kesään, kavereihin, juhliin, flirttiin, tanssimiseen, keilaamiseen, rantaelämään, purjehtimiseen, joogaan, rentoutumiseen, jouluun, juhannukseen, marjoihin, hedelmiin, intohimoon, luontoon, ballettiin, joogaan, nunniiin jne. Muunkin median välittämä kuva alkoholista on usein haitaton tai positiivinen. Esimerkiksi eurooppalaisissa elokuvissa alkoholi useimmiten esitetään joko neutraalina asiana tai positiivisena asiana (96 % elokuvien alkoholikuvauksista) ja ainoastaan muutamassa tapauksessa negatiivisena asiana (3 %) (Movies with a tick Inventory of alcohol portrayal in Europe’s most popular movies 2010, 7.)

Puuttumista vai puuttumisen puuttumista?

Nuorten julkijuomiseen on pyritty puuttumaan esimerkiksi nuorten päihdetoimintamallien avulla. Niissä määritellään esimerkiksi se, mitä tehdään jos nuori tavataan humalassa. Mallit ovat hyviä, koska niiden avulla voidaan päästä yhtenäiseen ja systemaattiseen käytäntöön. Jos ohjelmien toteutumista ei aktiivisesti seurata, pahimmillaan ohjelmista tulee ”ei-mitään-tekemisen” puolustusaseita. Esimerkiksi huoleen nuorten katujuopottelusta ammattilainen/viranomainen saattaa pahimmillaan reagoida sanomalla: ”Juuri tähän ongelmaan laadittu päihdeohjelmamalli, joten huolenne on turha”.

Helsingissä asuvana itseäni hirvittää kävellä ohi puuttumatta nuorten juomiseen. Totta puhuen minua hirvittää lähes yhtä paljon ajatus suorasta puuttumisesta nuorisojoukon juomiseen. Poliisi on ohjeistanut, että oikeastaan ainoa asia mitä voi ja kannattaa tehdä, on soittaa hälytyskeskukseen. Joskus vastaus hälytyskeskuksesta on ollut asiallinen ja paikalle on luvattu lähettää poliisi puuttumaan nuorten juomiseen. Joskus taas päivyttäjä on hieman ärtyneesti tiedustellut, onko nuorista haittaa ulkopuolisille. Olen tähän vähintään yhtä ärtyneenä todennut että ”ei, mutta heistä on haittaa heille itselleen”.

Nuorten juomiseen puuttuminen vaikuttaa rakennetuista toimintamalleista huolimatta olevan sattumanvaraista ja paikkakunnasta riippuvaa. Joskus puututaan tehokkaasti, joskus ei. Eri viranomaisille ja toimijoilla tulisikin olla samaa tehokkaan puuttumisen linjaa noudattavat mallit, miten toimia kun saadaan signaali alaikäisten alkoholinkäytöstä. Mitä nuorisotyöntekijä tekee jos nuori on humalassa? Entä poliisi? Entä satunnainen ohikulkija? Äärimmäisen tärkeää olisi myös, että toimintamallien toteutumisista seurattaisiin.

Sosiaali- ja terveysministeriön nuorten tupakoimista koskevassa julkaisussa sanotaan: ”Paras tulos lasten ja nuorten tupakoimattomuudessa saavutetaan, kun kaikki ne toiminta-alueet, joissa lapsi ja nuori kasvaa ja kehittyvät, ovat mukana valitun strategian toimeenpanossa” (Hara, Ollila & Simonen 2009, 4) Sama pätee myös nuorten juomiseen. Tarvitaan alaikäi-

selle kohdistettu yhtenäinen viesti ”älä juo” sekä eri tekijöiden ja tahojen toimenpiteitä, jotka tukevat nuoren juomattomuutta.

Alkoholivalistusta aikuisille

Alkoholia koskevassa keskustelussa vilisee suuri määrä myyntejä. John F. Kennedy on todennut, että totuuden suurin uhka ei ole valhe, vaan myynti, joka vapauttaa ihmisen itsenäisen ajattelun vaivasta.

Yksi suurista myynteistä on se, että alkoholin kohtuukäytöstä ei olisi haittaa. Tämä uskomus voidaan kumota faktatiedon avulla. Painavin niistä lienee alkoholin syöpävaarallisuus, joka osoitettiin jo vuonna 2007 (International Agency for Research of Cancer). THL:n tutkija Pia Mäkelä on myös osoittanut tilastotiedon avulla, että itse asiassa suurimman osan yhteiskunnan alkoholihaitoista aiheuttavat ns. kohtuukuluttajat (Mäkelä 2010, 202). Tämä johtuu siitä, että kohtuukuluttajiin kuuluu suurin osa aikuisväestöstä ja myös he juovat itsensä humalaan ainakin ajoittain.

Myynti alkoholin kohtuuhaitattomuudesta elää vahvana myös EU:n strategiassa alkoholiin liittyvien haittojen vähentämiseksi. Strategian kohteeksi nimetään alkoholin vaarallinen ja haitallinen käyttö eikä tuote sinänsä (Euroopan komissio 2011). Tämä mukailee hienosti alkoholiteollisuuden välittämää ja mainostamaa viestiä alkoholista kohtuullisesti käytettynä terveyttä edistävänä tuotteena. Brittiläinen neuropsykologian professori David Nutt (2011) ampuu alas nämä väitetyt alkoholin terveyshyödyt. Alkoholinkäytön hyödyksi mainitaan usein suojaava vaikutus sydän- ja verisuonitaudeilta. Nutt kuitenkin huomauttaa, että tätä suojaavaa vaikutusta osoittavien tutkimusten tutkimusasetelmat eivät täytä tieteellisiä kriteerejä. Lisäksi alkoholiin liittyvät sairauksien (esim. syövät, onnettomuudet, vatsahaavat) todennäköisyys nousee sitä myöten kun kulutus kasvavat ilman minkäänlaista turvarajaa (Nutt 2011.) Terveysvalistuksen suurimmaksi virheeksi onkin sanottu väitettä, että alkoholi olisi terveysvaikutteinen elintarvike (Heiskanen-Haarala 2010).

Myös alkoholin käyttösuositukset johtavat harhaan. Esimerkiksi Päihdelinkin sivuilla kerrotaan ”Keskivertomiehellä terveyden kannalta turvallisen kertakäytön maksimi on seitsemän pulloa keskiolutta, pullo mietoa

viiniä tai puoli pulloa kirkasta viinaa. Suurkulutuksen alaraja on viikossa 24 pulloa keskiohutta, kolme ja puoli pulloa mietoa viiniä tai yksi ja kolme neljäsosaa pulloa kirkasta viinaa” (Saarto 2009.)

A-klinikkasäätiön johtava ylilääkäri Pekka Heinälä on syystäkin kritisoinut käytössä olevia alkoholinkäytön rajoja liian korkeiksi ja verrannut niitä Yhdysvaltojen lähes puolta pienempiin suositusmääriin (YLE 2011). Alkoholinkäyttösuositusten tai -rajojen tulisi perustua tutkittuun käyttöön. Käyttösuosituksen voisi lainata WHO:n lauseesta ”Less is better” eli suomeksi ”vähemmän on parempi”.

Paitsi antaa oikeat tiedot alkoholista ja tehokkaan päihdevalistuksen tulisi kertoa myös mistä voi saada apua alkoholiongelmiin. Valistuksessa tulisi pyrkiä lisäksi vaikuttamaan yleiseen mielipideilmastoon siten, että tehokkaita toimia kulutuksen vähentämiseksi, kuten hinnan nostoa, kannattaisi ja vaatisi yhä useampi suomalainen. (Handbook for action to reduce alcohol-related harm 2009, 55).

Alkoholi - seuraava tupakka?

Samaan aikaan, kun Suomessa on tehostettu tupakkaa koskevaa lainsäädäntöä, alkoholin kanssa on menty päinvastaiseen suuntaan: sallittu mainonta, laskettu veroa, lisätty saatavuutta.

Tehokkaan tupakkapolitiikan on sanottu mahdollistaneen laajalle levinnyt konsensus siitä, että tupakka on terveydelle haitallinen tuote ja että tupakka aiheuttaa haittoja myös muille kuin tupakoijalle itselleen (Melkas 2000, 1). Vahva tutkimusnäyttö osoittaa että alkoholi on terveydelle haitallinen aine eikä täysin turvallista tapaa käyttää alkoholia ole olemassakaan. Erittäin hyvin on tiedossa myös se, että alkoholi aiheuttaa haittaa muillekin kuin käyttäjälle. Haasteena on saada tämä viesti läpi kansalle ja päättäjille. Sitä vaikeuttaa alkoholiteollisuuden välittämät harhaanjohtavat viestit esimerkiksi siitä, että alkoholi olisi terveellistä (EUCAM 2010, 4).

Preventiimi ja muut toimijat voivat yhteistyöllä pyrkiä siihen, että jokainen suomalainen kansalainen ja päättäjä saisivat oikeat tiedot alkoholista sekä siitä miten alkoholinkulutukseen voidaan vaikuttaa. Yhteistyön

avulla voimme päästä tilanteeseen, jossa tehokkaalla ja ihmisten kannattamalla alkoholipolitiikalla selvitetään vihdoinkin Suomen pää.

Lähteet

Aira, Tuula, Kangas Lasse, Kokko Sami & Villberg Jari 2010. Nuorten päihdekokeilut ja -asenteet muutoksessa. Mannerheimin Lastensuojeluliiton ehkäisevän päihdetyön (EPT) hankkeen seurantatutkimus Osa II, loppukartoitus. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliitto.

Eucam 2010. The seven key messages of the alcohol industry (2010). Viitattu 17.10.2011.

http://www.eucam.info/content/bestanden/seven_key_messages_of_the_alcohol_industry.pdf

Euroopan komission verkkosivut 2011. Viitattu 17.10.2011. http://europa.eu/legislation_summaries/public_health/health_determinants_lifestyle/c11564b_fi.htm

Framework for alcohol-policy in the European region 2006. Viitattu 17.10.2011. http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0007/79396/E88335.pdf

Handbook for action to reduce alcohol-related harm. 2009. Kööpenhamina: WHO Europe.

Hara, Mervi, Ollila, Hanna & Simonen Olli 2009. Lasten ja nuorten tupakoimattomuuden edistäminen Yhteinen vastuamme. Toimintasuosituksia lasten ja nuorten terveyden ja tupakoimattomuuden edistämiseksi Suomessa vuosina 2010–2013. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2009:58.

Heiskala-Haarala, Irma 2010. Naiselle kaksi annosta päivässä voi olla liikaa — Maksa ei totu alkoholiin. Viitattu 17.10.2011. <http://www.hus.fi/default.asp?path=1;46;14828;14829;7967;30453;30645;30500>

Huuskonen, Matti 2010. Alkoholinkäyttö kolminkertaistui 40 vuodessa. Helsingin Sanomat 24.6.2010.

Melkas, Tapani 2010. Kansalaisten laaja tuki tupakkapolitiikan perustana. Kansanterveys (6/2000) http://www.ktl.fi/attachments/suomi/julkaisut/kansanterveyslehti/pdf/2000_6.pdf

Metso Leena, Ahlström Salme, Huhtanen Petri, Leppänen Minna, Pietilä Eija 2009. Nuorten päihteiden käyttö Suomessa 1995–2007. Espad-tutkimusten tulokset. Raportti 6/2009. THL. Helsinki

Movies with a tick Inventory of alcohol portrayal in Europe's most popular movies 2010. Eucam trend raport. Utrecht: Eucam.

Mäkelä, Pia 2010. Koskevatko juomisen riskit vain pientä vähemmistöä? Teoksessa Suomi juo. Mäkelä Pia, Mustonen Heli, Tigerstedt Christoffer. Helsinki: THL. 195–207.

Nutt David 2011. There is no such thing as a safe level of alcohol consumption. Viitattu 17.10.2011. <http://www.guardian.co.uk/science/2011/mar/07/safe-level-alcohol-consumption>

Saarto, Ari 2009. Liikakäytön tunnistaminen. Viitattu 17.10.2011. <http://www.paihdelinkki.fi/tietoiskut/231-liikakayton-tunnistaminen>

Suomen ASH ry:n tiedote 2011. Jatkuva alkoholimainonta tavoittaa nuoret – rajoitukset tehottomia. Viitattu 17.10.2011. <http://www.suomenash.fi/sitenews/view/-/nid/675/ngid/1/>

Soikkeli, Markku 2010. Tutkimusnäyttö alkoholimainonnan vaikutuksista lapsiin ja nuoriin. Viitattu 17.10.2011. http://www.tekry.fi/web/pdf/misc/PP_2010/Soikkeli_Markku.pdf

Yle 2010. Riskijuomisen rajoja halutaan pudottaa. Viitattu 17.10.2011. http://yle.fi/uutiset/kotimaa/2010/07/riskijuomisen_rajoja_halutaan_pudottaa_1858417.html

Ylitalo, Heidi 2010. Ostosparatiisissa? Suosikki (9/2010), 28–30.

Österberg (2009) Nuoret ja alkoholi, Kolmas uudistettu ja tarkastettu painos esitteestä. Alko. Helsinki.

Laura Nurminen

Vapaa pudotus ehkäisevän päihdetyön maailmaan

Aloitin opiskeluni Humanistisessa Ammattikorkeakoulussa Lohjan koulutusyksikössä syksyllä 2002 kansalaistoiminnan ja nuorisotyön koulutusohjelmassa. Jo ensimmäisellä orientaatioviikollani sain kuulla osallistavaa draamaa soveltavasta ehkäisevän päihdetyön projektista ja kiinnostuin oitis; olinhan aina ollut sekä innokas esiintymään että toimimaan nuorten parissa. Ilmoittauduin teemaan ”Osallistavan draaman menetelmät nuorisotyössä” keväällä 2003, ja sen jälkeen olin mukana vielä teeman projektiosuudessa eli yhteensä Vapaapudotus kesti kohdallani 10 opintoviikkoa. Projektin päättyessä olin vakuuttunut osallistavan draaman vaikuttavuudesta ehkäisevän päihdetyön menetelmänä.

Viimeisenä opiskeluvuonna minulle ja Jenni Lehtiselle avautui tarjous tutkia Vapaapudotusta opinnäytetyönä (Päihdevalistusta järjellä ja tunteella - Vapaapudotus 2005 arviointi). Vapaapudotusta on projektin varrella tutkittu lähinnä siitä näkökulmasta, miten nuoret ovat draaman kokeneet (onko ollut kivaa/tyhmää ja niin edelleen). Nyt pyrimme selvittämään, ovatko osallistavan draaman menetelmät välineenä sopivia ehkäisevässä päihdetyössä. Tässä artikkelissa palaan opinnäytetyöhömmme.

Vapaa...mikä?

Vuonna 2005 Vapaapudotus oli osa Lohjan päihdestrategiaa. Ehkäisevän päihdetyön laatuksikriteereissä sanotaan: ”Päihdetyöhön kuuluvat ehkäisevä ja korjaava työ. Ne liittyvät kyljistään yhteen siten, että tarkkaa rajaa niiden välille on mahdoton piirtää. Ehkäisevän päihdetyön piiriin kuuluvat yleinen ehkäisy ja riskiehkäisy” (Laatutähteä tavoittelemassa 2006). Ehkäisevän päihdetyön kentällä Vapaapudotus lukeutuu niin yleisen ehkäisyn

kuin riskiehkäisyynkin piiriin sillä kohderyhmä, seitsemäsluokkalaiset ovat pääsääntöisesti 13-vuotiaita ja moni on jo kokeillut tupakkaa ja alkoholia. Joukosta löytyy myös laittomia huumeita kokeilleita (Ojajarvi, Sinkkonen, Jokela, Luopa & Räsänen 2004, 14).

”Lohjalaisessa nuorisotyössä painopistealue on ennaltaehkäisevässä työssä. Valistusta tehdään pitkänä jatkumoina varhaislapsuudesta varhaisaikuisuuteen. Tietoa annetaan kulloinkin ajankohtaisista aihealueista. Valistustyötä tehdään eri menetelmiä käyttäen (draama, toiminnalliset ja osallistavat menetelmät), tavoitteena luontevan vuorovaikutustilanteen luominen. Valistustyön tavoitteena on kokonaisvaltainen nuoren elämänhallinnan tukeminen.” (Huttu, Tamminen, Myyrä & Inkeroinen 2003.)

Vuonna 1999 Lohjan nuorisotoimi huolestui paikkakunnan nuorten lisääntyneestä päihteiden käytöstä. Stakesin (nyk. THL) tutkimusten mukaan Lohjalaisten nuorten päihdekokeilut olivat samaa luokkaa kuin pääkaupunkiseudulla. Nuorisotoimi halusi tehdä asialle jotain yhteistyössä koulutoimen kanssa. Yhdeksi projektin yhteistyökumppaniksi lähti ensimmäisenä vuonna mukaan myös Kanneljärven opisto. Opiston opiskelijat pääsivät suorittamaan nuorisotyöpintojaan projektin tiimoissa (Joutsen 2005). Syntyi Vapaapudotus; osallistavan draaman opintokokonaisuus (seuraavina vuosina lähinnä HUMAKin) nuorisotyön opiskelijoille sekä päihdevalistus kaikille Lohjan seiskaluokkalaisille.

Vuonna 2005 Vapaapudotus järjestettiin viidennen kerran. Draama on ollut joka vuosi erilainen. Aiemmin esitys oli luonteeltaan niin sanottu päähenkilön ”kurjistumistarina” (hasiksesta hautaan). Pelotteluhenkisestä tyylistä luovuttiin ja vuoden 2005 draama kuvasi erilaisia käyttökulttuureja. Vuosien 2004 ja 2005 esitykset koostuivat useammasta erillisestä tarinasta. Vapaapudotuksen toteuttajat halusivat tuoda esitykseen mukaan asioita, jotka olisivat lähempänä nuorten kokemusmaailmaa. Kahden viimeisen vuoden esitykset keskittyivät aiempia vuosia enemmän tavallisen nuoren ensimmäiseen huumeikokeiluun ja mahdollisen käytön jatko vaikutuksiin (työnhaku, seurustelu, opiskelu). (Joutsen 2005.)

Vapaapudotuksen tavoitteisiin oli kirjattu avoimen keskustelun herättäminen nuorten ja aikuisten välillä, sekä nuorten valmistaminen tilanteeseen jossa päihteitä on. Vapaapudotus halusi tukea ei:n sanomista (päih-

teille ja/tai niiden tarjoajille), sekä myös vahvistaa nuorten uskoa oman elämänsä vaikutusmahdollisuuksiin. Ylipäätään positiivisten, päihteetöntä elämää tukevien asioiden näkyväksi ja kuuluvaksi tekeminen nuoren elämässä oli listattuna tavoitteissa. (Lohjan nuorisotoimi, Vapaapudotuksen suunnitelma 2005.)

Miten draama toimii?

Vapaapudotus on toteuttajilleen todella haasteellinen puristus: draama menetelmänä on jo itsessään niin voimallinen että sen kanssa pitää toimia tarkoin harkiten ja suunnitellusti, ettei se aiheuta kohderyhmälleen vahinkoa. Tästä syystä ammattilaisen ohjaus on ehdoton vaatimus. Lohjalla Vapaapudotukseen osallistuneitten nuorisotyöpiskelijöiden ohjaajana toimi draamapedagogi ja nuorisotyökouluttaja Titi Lillqvist. Haasteellisuudestaan huolimatta tematiikka oli niin ajankohtainen, mielenkiintoinen ja tärkeä että jokainen projektissa ollut heittäytyi siihen aina 100-prosenttisesti. Draama vei mukanaan niin sen mahdollistajat (tekijät) kuin sen kohteena olevan yleisönkin.

Draaman päätavoitteina ovat oppimisen, kasvamisen ja ymmärryksen lisääntyminen sekä yksilö- että ryhmätasolla. Näihin kuuluvat myös tekemisen sekä onnistumisen ilo ja leikki. Draaman tarkoituksena on myös kasvattaa itsetuntoa ja itsetuntemusta. Tavoitteena on myös luottamuksen ja sitä kautta itseilmaisuuden ja rohkeuden lisääminen. (Kettunen 2002, 278–279.) Vapaapudotuksessa draamaan osallistuva porukka oli aina yksi koululuokka, joka oli tutustunut toisiinsa jo yhden lukukauden ajan (Vapaapudotus toteutettiin aina keväisin).

Draamakasvatuksen sisällöt liittyvät yleensä yhteiskuntaan ja kulttuuriin. Tätä kautta draaman tarkoituksena onkin aktiivisesti tutkia ja muokata kulttuuria. (Heikkinen 2003, 20.) Draaman kautta opitaan tarkastelemaan itseään ja yhteiskunnan ilmiöitä ja omaa suhtautumista niihin. Draama on yhteisöllistä toimintaa ja siihen kuuluu ryhmän dynamiikkaan tutustuminen, yhteenkuuluvuuden tunne, mahdollisuus sitoutua ryhmään ja yksilönä oleminen ryhmässä. (Kettunen 2002, 278–279.) Kahdesta op-

pitunnista koostuneessa sessiossa alkuun tehtiin aina lämmittelyjä joilla luotiin ”me-henki”, yhdessä leikkien sekä ryhmähuudon kaikuessa.

Eri rooleihin eläytymällä, asettumalla toisen asemaan mahdollistetaan hyvä tilaisuus niin itsestä oppimiseen, kuin toisistakin. Draamassa on aina kyse yhdessä toimimisesta. Tätä kautta yksilö pääsee kehittämään myös sosiaalisia taitojaan. (Heikkinen 2003, 21.) Vapaapudotuksessa nuorille näytettiin erilaisia kohtauksia tavallisesta elämästä. Tarinankuljettaja eli Jokeri (Lohjan nuorisotoimen ohjaaja) pysäytti aina tarinan ”herkulliseen” kohtaan jolloin nuorilla oli mahdollisuus pohtia, mitä kohtauksessa ehkä seuraavaksi tapahtuisi. Osa näistä ehdotuksista myös tuotiin näkyväksi.

Draaman ihmiskäsitys perustuu humanistiseen näkemykseen yksilöstä arvokkaana olentona ja aktiivisena ajattelijana. Tarkoituksena on, että jokainen voi vahvistaa ja soveltaa tietojaan, taitojaan ja kokemuksiaan omista lähtökohdistaan. (Viranko 1997, 114.) Draamakasvatuksen leikin ja totuuden rajamailla liikkuminen mahdollistaa moninäkökulmaisuu-teen kasvattamisen. Draamalla ei tavoitella katsojan saavuttavan asioista vain yhtä ainoaa totuutta. Tavoitteena on erilaisten mahdollisuuksien esiintuominen ja aktiiviseen ajatteluun herättäminen. (Heikkinen 2003, 21.) Yksi draaman suurimmista eduista on se, että se kattaa kaikki oppimisalueet; fyysinen, kognitiivinen, affektiivinen, esteettinen ja sosiaalinen (Viranko 1997, 114).

Virangon teksteissä Erkki Laakson (1994) mukaan draamassa oppiminen perustuu aktiivisuuteen, kokemuksellisuuteen ja kokonaisvaltaisuuteen, sekä siihen että:

- Draama on luonnollinen tapa oppia, koska se on tekemällä oppimista; aivan kuten lapsikin oppii tekemällä ja leikkimällä
- Oppiminen on parhainta silloin, kun se yhdistyy tilanteeseen, joka draamassa on kuvitteellinen
- Draama on taidemuoto ja opettaa elämään, koska taide merkitsee elämäkokemusten symbolista esittämistä

Draama on sosiaalisuutta edistävä opetusmetodi, yhdessä oppimista itsestä ja toisista. (Viranko 1997, 113.)

Viranko kertoo kirjassaan *Aplodeja etsijöille* Courtney (1995) toteavan draamasta seuraavalla tavalla: ”Draamalla on paljon etuja verrattuna tyyppillisiin länsimaisiin opetustapoihin, esim. itsearviointi verrattuna normiarviointiin, itsensä kanssa kilpailu verrattuna vertailuun, intuitiivinen ja leikinomainen työskentely verrattuna ”raatamiseen”, oppilaiden valinnanvapaus ja opettajan moninaisten roolien kirjo verrattuna opettajajohtoisuuteen.” (Viranko 1997, 113.)

Vaikka draama käsitetään yleensä vain taideaineeksi, on se myös kokonaisvaltainen ja cheyttävä opetusmenetelmä. Draamakasvatus on sekä tieteenalan että oppiaineen nimi (Heikkinen 2003, 11). Telemäki (1998) kertoo terveystieteiden tutkimuskeskuksen julkaisussa draamakasvatuksen taustalla vaikuttavista elämyspedagogisista piirteistä. Draamakasvatuksessa elämyspedagogiikan taustavaikutus näkyy rakenteen kolmivaiheisuudessa. Ensimmäinen vaihe on elämyksellinen ja kokemuksellinen. Toinen vaihe on reflektioiva, jolla tarkoitetaan ohjaajan ja ryhmän välistä palautekeskustelua. (Koskinen-Ollonqvist, Palojärvi & Rouvinen-Wilenius 2003, 11.) Draamassa jokainen nähty tilanne (kohtaus) käsitellään yhdessä katsoja ryhmän kanssa. Pelkkä teatterillinen kokemus ei riitä vastaamaan osallistavan draaman asettamiin kasvatuksellisiin tavoitteisiin, vaan tarvitaan vuorovaikutusta. Osallistavan draaman tavoitteena onkin, etteivät katsojat vain istu passiivisina tulkiten näkemäänsä ja kokemaansa, vaan että heillä on mahdollisuus vaikuttaa esitykseen sekä tekijöinä että kokijoina. (Heikkinen 2003, 19.) Kolmannen vaiheen aikana pyritään liittämään elämys osallistujien omaan elämään (Koskinen-Ollonqvist ym. 2003, 11). Koska draamakasvatuksessa ei ole kyse draamasta, teatterista, kasvatuksesta, metodista tai oppiaineesta erikseen, ei ole aiheellista käsitellä jokaista teemaa erikseen. Aiheellista on käsitellä näiden yhdistelmää, draamakasvatusta, draamaa, joka osallistaa. (Heikkinen 2004, 25.)

Draamakasvatus on kokonaisvaltainen tapa oppia ja kasvaa kokemusten kautta. Draaman vaikutus ulottuu paljon laajemmalle kuin pelkäksi taideaineeksi. Taiteellisen aspektin lisäksi draamalla on keinonsa persoonallisuuden kehittymiseen, oman kehon sekä äänenkäytön hallintaan, itsetunnon kehittymiseen ja asioiden oppimiseen, ymmärtämiseen. (Kettunen 1994, 99.)

Koska draamassa eläydytään rooliin, se sallii sellaisia tunteita, ajatuksia ja ilmaisuja, jotka eivät ole arkipäivässä mahdollisia. Koska draama ei ole riippuvainen realistisesta todellisuudesta, se luo paljon vapauksia erilaisten asioiden käsittelyyn. Draaman avulla ja sen kautta voidaan tutkia sellaisia vaikeita todellisen elämän asioita, joita muuten on vaikea käsitellä. Tätä kautta ihminen voi oppia/tulla oman elämänsä subjektiksi. (Heikkinen 2004, 23–24.) Draama antaa myös vapauden toimia roolissaan oman näkemyksen mukaisesti. Kukaan ei voi sanoa, että tekisi jotakin väärin.

Vapaapudotus osaksi Preventiimin toimintaa

Vuoden 2005 Vapaapudotuksen toteutus sekä tutkimus liitettiin osaksi Preventiimin toimintaa, rahoitus projektiin haettiin opetusministeriöltä. Preventiimin ollessa nyt Vapaapudotuksen tuottaja oli luontevaa hyödyntää Preventiimin olemassa oleva tietotaito nuorten ehkäisevää päihdetyötä koskien.

Vapaapudotuksen perinteisiin kuuluu ennakkonäytöksen järjestäminen (ennen kuin se esitetään varsinaiselle kohderyhmälle) ikään kuin ”koeajona”. Tänä vuonna ennakkonäytökseen kutsuttiin luonnollisesti Preventiimin avainhenkilöitä. Näytöksen jälkeen kokoonnuimme paneelinomaiseen kehityskeskusteluun Preventiimin avainhenkilöiden kanssa aiheesta ”Onko osallistava draama ehkäisevän päihdetyön välineenä toimiva”. Tavoitteena paneelikeskustelussa oli saada päihdetyöntekijöiden näkemyksiä ja mielipiteitä Vapaapudotuksen hyvistä toimintatavoista ja myös mahdollisista kehityskohteista. Oletimme paneelin olevan tarpeellinen, sillä ”Niin valistusta kuin yhteiskunnallista keskusteluakin huumeista vaikeuttaa joidenkin päättäjien ja viestinnän portinvartijoiden ylivarovainen ja joskus torjuva suhtautuminen avoimeen mielipiteiden vaihtoon, jopa tutkimustietoon. Ollaan tietävinään, millainen keskustelu on toivottavaa ja millainen ei. – – Rajoittamaton ja rehellinen keskustelu, väittely ja näkökulmien vertailu on erottamaton osa demokraattista yhteiskuntaa ja korvaamaton keino etsiä parhaita vastauksia”. (Soikkeli 2004, 9.) Tästä johtuen halusimme, että myös Vapaapudotus saatetaan yleisen keskustelun piiriin.

Preventiimin avainhenkilöt toimivat myös seitsemäsluokkalaisille tar-koitetun palautelomakkeen koeryhmänä. Lomakkeen testaus olikin tar-peen, sillä muokkasimme sitä vielä Preventiimiläisten kommenttien mu-kaan. Halusimme varsinaisen kohderyhmän mielipiteiden lisäksi kysyä päihdetyön ammattilaisilta eli Preventiimin avainhenkilöiltä mielipiteitä näkemästään esityksestä. Hyödynsimme haastatteluissa saatuja arvioita eh-käisevästä päihdetyöstä ja Vapaapudotuksesta analyysivaiheessa.

Verrattuna niin kutsuttuihin perinteisiin valistusmalleihin Vapaapudo-tus oli todella merkittävä tapa vaikuttaa nuoren päihdekäyttäytymiseen, sen tunteisiin vetoavuuden ja elämyksellisyyden takia. Vapaapudotus oli kohderyhmälleen mielekäs tapa saada valistusta ja sen paikka Lohjan eh-käisevän päihdetyön kentällä oli kiistämätön. Osallistavan draaman mene-telmien käyttö ehkäisevässä päihdetyössä olisi mielestäni suotavaa laajem-maltikin.

Lähteet

Heikkinen, Hannu 2004. Vakava leikillisuus. Draamakasvatusta opettajil-le. Vantaa: Dark Oy.

Heikkinen, Kaarina 2003. Hyväksynnän tiellä -näytelmän dramaturginen analyysi – tekstejä itsensä hyväksymisen poluista. Teoksessa Heikkinen, Hannu & Viirre, Tuija Leena (toim.) Draamakasvatuksen teillä – Tutki-mus (Theatre In Education) projektista. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopai-no, 25–41.

Huttu, Sari & Inkeroinen, Merja & Myyrä, Reetta & Tamminen, Kat-ri 2003. Nuorisopoliittinen ohjelma. Viitattu 9.10.2005. <http://www.kau-punkki.lohja.fi/opetusjasivistyspalvelut/nuopo.htm>.

Jokela, Jukka & Luopa, Pauliina & Ojajarvi, Anni & Räsänen, Minna & Sinkkonen, Annikka 2004. Kouluterveys 2004: Lohjan kuntaraportti. Helsinki: Stakes.

Joutsen, Tomi 2005. Viisi vuotta Vapaa Pudotusta. Lohja.

Kettunen, Teija. 2002. Draama. Teoksessa Ekström, Leena & Leppämäki, Päivi & Vilen, Marika (toim.) Vuorovaikutuksellinen tukeminen sosiaali- ja terveysalalla. Helsinki: WSOY, 274–286.

Kettunen, Teija 1994. Peruskoulun yläasteen draamaopetuksen ja taideaineiden integraatiomahdollisuuksia. Teoksessa Lehtonen, Jaakko & Tanttu-Knapp, Helena (toim.) Draama. Nyt. Kirjoituksia ilmaisukasvatuksen alalta. Jyväskylä: ER-paino, 94–102.

Koskinen-Ollonqvist, Pirjo & Palojärvi, Elina & Rouvinen-Wilenius, Päivi 2003. Elämyksellisyys nuorten päihdekasvatuksessa, Paikallistoiminnan arviointikokonaisuuden, elämyksellisten päihdereittien ja draamojen arviointi, Terveyden edistämisen keskus, Terveyden Edistämisen keskuksen julkaisuja -sarja 9/2003.

Lehtinen, Jenni & Vihava, Laura 2006. Päihdevalistusta järjellä ja tunteella - Vapaapudotus 2005 arviointi. Sarja D. Opinnäytetyöt 11/2005. Helsinki. Humanistinen ammattikorkeakoulu.

Lohjan nuorisotoimi. Vapaapudotuksen suunnitelma 2005.

Soikkeli, Markku 2004. Miten puhua huumeista (2.painos). Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Stakes, päihdetyöryhmä 2006. Laatutähteä tavoittelemassa – Ehkäisevän päihdetyön laatuksiteerit. Viitattu 19.10.201. http://info.stakes.fi/NR/rdonlyres/EC80AF22-E280-498B-A05B-B1839EA118DF/0/laatutahtea_tavoittelemassa.pdf.

Viranko, Viivi 1997. II Draama opetusmenetelmänä. Teoksessa Kanerva, Pirjo & Viranko, Viivi Aplodeja etsijöille. Näkökulmia draamaan sekä taidekasvatuksena että opetusmenetelmänä. Laatusana Oy/Äidinkielen opettajain liitto, 109–189.

Sanna Pylkkänen

Ainemaatio – animaatioita päihteistä, tarinoita tosielämästä

Ainemaatio-kilpailun alkuperäinen idea oli tarjota nuorille uutta teknologiaa hyödyntävä mielenkiintoinen tapa ilmaista omia näkemyksiä päihteistä. Vaikka Internet videoiden levityskanavana olikin tullut tutuksi jo 2000-luvun alusta lähtien, ei Youtube ja muut levityskanavat olleet vielä yleistyneet animaatioiden julkaisemiseen vuonna 2006.

Alusta pitäen Ainemaation tavoite oli selkeä: saada nuorten ääni kuuluville ja mahdollistaa uudenlainen vuoropuhelu nuorten, aikuisten ja yhteiskunnan välillä. 2000-luvun alussa julkisesti keskusteltiin siitä, miksi päihdevalistuksen avulla yritettiin kaataa tietoa päihteiden haitoista nuorten mieliin, kuulematta heidän omaa kokemusmaailmaa lainkaan. Valistajat tiedon auktoriteetteina kyseenalaistettiin ja peräänkuulutettiin nuorten toimijuutta ja osallisuutta. Ensimmäistä kertaa ymmärrettiin että vaikka päihteet ovat kiellettyjä alle 18-vuotiailta, voi heillä siitä huolimatta olla kokemuksellista tietoa, ajatuksia ja asenteita päihteisiin liittyen.

Ainemaatio nuorten ehkäisevän päihdetyön menetelmänä sijoittui ajallisesti mielenkiintoiseen taitteeseen ehkäisevän päihdetyön määrittelyn kentällä. Ehkäisevän päihdetyön laatukriteerit (Jokinen 2006) julkaistiin ensikerran vuonna 2004. Tätä edelsi jo Stakesin päihdetyöryhmän artikkelit ammattijulkaisuissa, joissa sanoitettiin ehkäisevää päihdetyötä uudelleen. Tärkein asia oli lääketieteessä käytettävistä primääri, sekundaari ja tertiääri määrittelyistä luopuminen keskusteltaessa ehkäisevästä päihdetyöstä. Laatukriteerien myötä kasvoi ymmärrys päihdevalistuksen aikansa eläneistä teeseistä. Traditionaalisen raittiustyön kaiku olisi saatava kuulumaan laajemmalle 2000-luvun päihdekasvatuksen muodossa.

Tässä artikkelissa tarkastellaan Ainemaatio-kilpailun toteutusta vuosina 2006–2011. Ainemaatiota, nuorisoalan ehkäisevän päihdetyön inno-

vaationa ja menetelmänä, tarkastellaan alan kehittymisen näkökulmasta. Ehkäisevän päihdetyön kannalta koko 2000-luku on ollut ratkaisevaa aikaa ja tästä syystä Ainemaatio -kilpailu sopii hyvin kuvaamaan tätä kehityskulkua.

Toimintamalli syntyy yhteistyöstä

Preventiimi aloitti toimintansa vuonna 2003. Yhtenä tavoitteena oli edistää kuntien ja järjestöjen yhteistyötä ja kehittää tietotaitoa nuorisotalon ehkäisevään työhön (Preventiimin toimintasuunnitelma 2003). Alusta pitäen ehkäisevän päihdetyön menetelmien kehittäminen ja nuorisokulttuurin uudistumisen ymmärtäminen oli tärkeää, sillä 2002 julkaistu Miten puhua huumeista? -julkaisu (Soikkeli 2002) kuvasi virittävän valistuksen teoriaa ja nosti nuoret osallistettavan roolista yhteisen vuorovaikutuksen osapuoliksi. Useimmat silloiset päihdevalistuksen keinot perustuivat kouluissa tehtävään päihdevalistukseen, joka ei antanut nuorille muuta kuin kuuntelijan roolin. Tähän haittapainotteiseen valistukseen ymmärrettiin tarvittavan uusia lähestymistapoja ja keskustelun avauksia.

Alussa mukaan kutsuttiin myös muita järjestötoimijoita ja mukana olikin ideoimassa mm. Youth against drugs Yad ry. Loppujen lopuksi Aine- maatio -kilpailun toteuttajiksi muodostuivat Preventiimi, Humak, EOPH ry ja MTV 3. Tällä kokoonpanolla luotiin Ainemaatio – animaatioita päihteistä -kilpailuformaatti, joka loppujen lopuksi johti lukuisiin yhteiskunnallisiin keskusteluihin.

Elämän on parasta huumetta ry (EOPH ry) aloitti toimintansa Irti huumeista ry:n kampanjana josta se muuttui omaksi yhdistyksekseen vuonna 1998 (Elämä on parasta huumetta ry). EOPH ry keskittyi alusta pitäen nuorten parissa tehtävään ehkäisevään päihdetyöhön ja 2000 luvun alusta se etsi tietoisesti uusia toimintaympäristöjä kuten media, TV, mobiili ja Internet-ympäristöt. Tässä kehitysvaiheessa solmitut hyvät suhteet MTV3:n kanssa saivat sen liittymään mukaan osana MTV:n yhteiskunnallisen vaikuttamisen ohjelmaa. MTV3 mahdollisti uudenlaisen osaamisen mukaantulon ja koki animaatiot tärkeäksi nuorten itseilmaisun kana-

vaksi. Tunnetut Ainemaatio verkkosivustot avattiin jo varhaisessa vaiheessa osoitteeseen www.mtv3.fi/ainemaatio.

Humanistisen ammattikorkeakoulun lehtorit suunnittelivat alusta pitäen Ainemaatio-kilpailun osaksi yhteisöpedagogeja kouluttavaa kansalaistoiminnan ja nuorisotyön koulutusohjelmaa. Opiskelijat tekivät työelämän harjoittelujaksoja ja opinnäytetöitä Ainemaatio -kilpailuformaanin parissa. Joka vuosi opiskelijoita osallistui osana Yhteispedagogi ja Kulttuurituottaja -opintojaan Ainemaatio -kilpailun toteuttamiseen, suunnitteluun ja kehittämiseen. Lehtorien ohjauksella tehty hallittu kehittämissyö takasi Ainemaatiolle prosessina vahvan laadun ja jatkuvan arvioinnin. Kaiken kaikkiaan opiskelijoita osallistui projekti-, tiedotus ja markkinointisihteerin tehtävissä 7, joista neljä teki valtaosan opinnoistaan Ainemaatio -kilpailun parissa. Opinnäytetöitä valmistui myös neljä.

Animaatioita aineista ja vähän muustakin

Perinteinen päihdevalistus on ollut kautta aikain hyvin teknistä. On piippua, pulloa ja piikkiä joita demonisoidaan eri konsteilla, yrittäen herättää nuorissa kauhua. Kaukaisena tavoitteena on ollut pelko päihdeaineita kohtaan, jonka avulla saada nuoret karttamaan päihdekokeiluja. Teknologian ja viestinnän kasvaessa myös tiedon kulku ja sen tuotanto ovat muuttaneet muotoaan. Enää eivät aikuiset ole ainoita jotka omaavat ja säätelevät tietoa. Internet ja koko sähköinen media sekä kansainvälisyys mahdollista tiedon liikkumisen uudella tavalla, jonka nuoret pienestä pitäen omaksuvat. On siis turha enää pelottelun avulla ratkaista päihdekasvatus. Iltautisissa on nähtävissä paljon pelottavampaa katsottavaa.

Ainemaatio-kilpailun aiheena molemmissa sarjoissa (alle 18 ja yli 18-vuotiaat) oli löyhästi päiheet. Aihetta ei lähdetty rajaamaan, jotta osallistujia ei olisi ohjailtu liikaa heidän käsityksissään, mitä ovat päiheet. Ensimmäisenä vuonna kilpailutöitä tuli seitsemän, luvun kasvaessa aina viimeisen vuoden yli 40:ään kilpailutyöhön. Myös töiden taso kasvoi jatkuvasti.

Sisällöltään animaatiot käsitelivät hyvin perinteisiä ajatuskulkuja. Tarinassa joku kokeili päiheitä ja seuraukset olivat hirvittävät, lähes poikkeuksetta kuolema. Tämä kuvasti yhä päihdekasvatuksen pääviestiä: kokei-

le niin kuolet. Ainemaatio -kilpailun toteuttamisen vuosina yhteiskunnallinen keskustelu velloi nuorten päihdeasioiden tiimoilta. Ehkäisevän päihdetyön laatuksien myötä oli synnytetty ammattilaisille yhteinen kieli. Perinteisestä tiedonjakamisesta siirryttiin kohti dialogisuutta ja entistä enemmän käytettiin nuoria osallistavia päihdekasvatusmenetelmiä. Tämä uusi osallistava dialogi asetti myös nuorten parissa toimivat ammattilaiset uuden haasteen eteen; oli tunnustettava että laista huolimatta nuoret kokeilevat alkoholia alaikäisenä ja he haluavat myös keskustella siitä muutenkin kuin promilleina. Nuorten kanssa käytävät keskustelut toivat esille asioita joista 2000-luvun nuoret halusivat puhua kuten tunteet, paineet, humaltuminen, vanhempien päihdeiden käyttö ja ihmissuhteet. Tämä näkyikin vuoden 2008 Ainemaatio -kilpailutöissä, joissa valtaosa kuvasi vanhempien päihdeidenkäytön seurauksia. Myös kavereiden rooli hyvässä ja pahassa näkyi animaatioissa.

Ainemaatio vaikuttamiskanavana

Vuonna 2007 valmistui yksi pitkäaikaisemmista Ainemaation opiskelijoista Yhteisöpedagogiksi. Lopputyönään hänideoi uudenlaisen päihdekasvatusaineiston DVD muodossa. Innovaatio syntyi kun työryhmä pohti miten muuten kuin verkkosivuilla julkaisun kautta saataisiin tehty animaatiot nuorisotyön käyttöön ja ennen kaikkea nuorten tietoisuuteen. Ainemaatio DVD Tupakka ja Tobak (tekstitetty ruotsiksi) ilmestyivät peräjälkeen vuonna 2008. DVD sisälsi kuuden animaation lisäksi tukimateriaalin ohjaajalle. Tukimateriaalin tarkoituksena oli johdatella tupakkateemaan seuraavien näkökulmien kautta: 1. Mitä on tupakka? 2. Myrkyt 3. Sairaudet & Terveys 4. Riippuvuus 5. Passiivinen tupakointi 6. Sosiaalinen paine & Raha. Tukimateriaali antoi myös vinkkejä tunnelman luomiseen päihdekasvatustilanteessa ja nuorten kohtaamiseen vuorovaikutteisesti.

”Jotta nuoret saataisiin ajattelemaan tupakkaan liittyviä asioita ja ilmiöitä sekä saataisiin lisättyä nuorten päihdetietoutta, on ilmapiirin oltava:

- Erilaiset mielipiteet salliva ja huomioonottava

- Sekä ohjaajan että nuorten on kunnioitettava toistensa mielipiteitä, ajatuksia ja tietoja.
- Tasa-arvoinen - Nuoria ei katsota ylhäältä alaspäin vaan samalta tasolta.
- Osallistava ja keskusteleva - Sekä nuorten että ohjaajan on tärkeää osata myös kuunnella, mitä sanottavaa toisilla on asiasta. Osallistava keskustelu on tehokkaampaa kuin ohjaajan yksinpuhelu, koska nuoret kaipaavat aikuista, jonka kanssa voi keskustella. Anna nuorten itse vastata äläkä ole itse liikaa äänessä.” (Kärppä 2007.)

Ainemaation käytettävyys laajeni entisestään vuonna 2009 jolloin toinen pitkäaikainen Ainemaatio-opiskelija julkaisi 2. Osan DVD sarjaan Ainemaatio DVD Alkoholin. Tämä toinen osa käsitteli edeltäjänsä tavoin animaatioiden ja tukimateriaalien avulla päihdekasvatusta. Laajempaan kokonaisuutena tukimateriaali sisälsi kaksi osaa: ohjaajan tukimateriaalin ja päihdekasvatusmateriaalin draaman keinoin. Aiheena DVD:ssä olivat: Mitä alkoholi on, nuorten alkoholinkäyttö Suomessa, alkoholinkäytön terveydelliset haitat, alkoholinkäytön sosiaaliset haitat, aikuisten alkoholinkäyttö, riippuvuus, alkoholi ja liikenne.

Kaikki päihdekasvatusaineistossa olleet aiheet tarkastelivat alkoholia laajemmin kuin tiedonjaon näkökulmasta. Läsä olivat kautta linjan arvot ja asenteet. Päihdekasvatuksessa on sama päihdetietoon perustuva ydin kuin valistuksessa, mutta se on lisäksi elämäntaitoja, arvoja, vastuullista suhtautumista sekä ymmärryksen tarjoamista koko päihdeilmiötä kohtaan (Pylkkänen, Viitanen ja Vuohelainen 2009, 20). Tältä osin Ainemaation tuottamat päihdekasvatusaineistot olivat aikaansa edellä; nyt vuonna 2011 yhä jäsennellään päihdevalistuksen ja päihdekasvatuksen roolia ja eroja nuorisokasvatuksen keskusteluissa.

Ainemaatio -kilpailun enemmistö tuntee kuitenkin yleisöäänestyksestä. Aktiivisimpana vuonna 2007 yleisöäänestyksessä äänestettiin 14 000 kertaa. Äänestyksen ympärille kehitettiin käytännön menetelmä teemalla ”Näin käytät animaatiota päihdekasvatukseen – tässä ja nyt”. Ohjeistuksessa annettiin tarvittavat tiedot äänestykseen osallistumiseksi netissä ja kannustettiin erityisesti nuorten ohjaajia ja ryhmiä käymään keskuste-

lua animaatioiden aiheiden pohjalta. Myös itse kilpailuun osallistuminen, voittajien juhлагаalat MTV3 Huomenta suomi -lähetyksessä sekä Euroopan huumeiden vastaisen päivän tapahtumassa Value Lifessä olivat näyttäviä tapahtumia. Pienet rahalliset palkinnot olivat vain osa sen rinnalla että pääsi päiväksi Helsinkiin MTV3:n studiolle katsomaan uutishuoneen työtä ja tv-persoonia. Palkintopäivät rakennettiin nuorten ja heidän mukanaan tulevien vanhempien ehdoilla mukavan yhdessäolon, ruokailun ja tapahtumien ja ennen kaikkea palkintojenjaon ympärille.

Lopuksi

Ainemaatio-kilpailu oli loppuun asti ajan hermolla. Vuonna 2010 kilpailu esiintyi Suomi Areena tapahtumassa Porin Jazzien yhteydessä. Animaatioita nähtiin myös Tampereen filmifestivaaleilla. Matkan varrella Ainemaatio päihdekasvatuksen välineenä poiki myös kansainvälistä näkyvyyttä. Elämän on parasta huumetta ry esitteli International Harm Reduction IHRA:n kokouksessa Ainemaatio-kilpailuformaattia ja sen kilpailutöitä. Preventiimi järjesti verkoston tutustumismatkan Vilnaan, jossa samankaltaista työmuotoa oli kokeiltu laajemminkin paikallisen TV aseman kanssa. Pietarissa yksityiskoulun vierailulla toteutettiin tulkin avustuksella demotilaisuus, jossa Ainemaatio tupakka DVD:n aineistoa käytettiin sen koulun oppilaiden keskustelun pohjana. Menetelmänä se kiinnosti kovasti koulun opetushenkilöstöä.

Vuonna 2011 kesällä palkittiin tällä erää viimeiset Ainemaatio -kilpailun voittajat. Vuosien myötä Ainemaatio-kilpailu ei ole menettänyt suosiotaan, mutta sen järjestelyt ja muodot kaipaavat uusia toteuttamistapoja. Ainemaatio on yhä hyvä tapa herättää nuoret ja nuorenmieliset ehkäisevän päihdetyön pohdintaan ryhmissä ja tuottaa siitä laajallekin joukolle ajatuksia herättää aineistoa. Tulevaisuudessa kilpailun välineeksi voisi kokeilla valokuvia tai videoklippejä, nyt kun kamerakännykät ovat yleistyneet kaikkien ulottuville. Yhtä kaikki ehkäisevän päihdetyön menetelmiä tulisi etsiä tutun ja turvallisen sosiaali-terveys-kasvatus -alojen ulkopuolelta ja rohkeasti innovoida keskustelun avauksia 2010- luvun nuorten tarpeisiin.

Lähteet

Elämä on parasta huumetta ry verkkosivut. Viitattu 6.10.2011. <http://www.eoph.fi/yhdistys/historia/?x34545=34596>.

Jokinen, Harri 2006. Laatutähteä tavoittelemassa. Ehkäisevän päihdetyön laatukriteerit. Stakes. Helsinki ja Kuopio.

Kärppä, Mikko 2007. Manuaali Ainemaatio DVD Tupakka. Viitattu 4.10.2011. <http://www.preventiimi.fi/sites/preventiimi.juhaniemidesign.com/files/resurssipankki/Ainemaatio%20tupakka%20-DVD-Manuaali.pdf>.

Preventiimin toimintasuunnitelma 2003. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Julkaisematon lähde.

Pyökkänen, Sanna, Viitanen, Reijo ja Vuohelainen Elsi 2009. Mitä on nuorisoalan ehkäisevä päihdetyö? Laadukkaan päihdekasvatuksen tukimateriaali. Preventiimi – nuorisoalan ehkäisevän päihdetyön osaamiskeskus. Humanistinen ammattikorkeakoulu sarja C. Oppimateriaaleja.

Soikkeli, Markku 2002. Miten puhua huumeista. Stakes. Helsinki.

Heidi Odell

Selvästi HOT - Ehkäisevää päihdetyötä Espoossa

Espoon kaupungin nuorisopalveluissa on vuosien mittaan tehty ehkäisevää päihdetyötä aktiivisesti nuorille suunnattujen peruspalveluiden sisällä. Nuorisonohjaajat ovat voineet ottaa päihdeteemaa erilaisin keinoin esiin nuorisotilatyössä sekä myös tehdä esimerkiksi päihdekasvatustunteja lähikouluilla. Vuonna 2006 nuorisopalveluissa julkaistiin oma päihdetoimintamalli nuorten päihteiden käyttöön puuttumiseksi. Tämä vei ohjaajien orientaatiota entistä vahvemmin päihdekasvatustehtävää kohti. Päihteiden käyttökielto nuorisotiloilla ja niiden läheisyydessä oli mainittu jo pitkään nuorisotilojen säännöissä. Myös uuden lastensuojelulain (2007) maininta nuorisonohjaajien ilmoitusvelvollisuudesta korosti nuorisonohjaajan työkuvaan entistäkin vastuullisempana kasvattajana sekä monialaisen kasvatustyöyhteistyön edistäjänä lasten ja nuorten elämässä.

Alkoholiohjelman 2008–2011 hiljattain ilmestyneessä oppaassa on maininta ehkäisevästä päihdetyöstä nuorisotiloilla. Se mukaan nuorisotila on paikka jossa nuorella on mahdollisuus kuulua ryhmään ja tuntee kuulluksi tulemistä ja osallisuutta. Nuorisotyöntekijöihin viitataan aikuisina, jotka kannustavat, kuuntelevat ja ovat läsnä nuoria varten. Päihteiden käytön ehkäisyn osana mainitaan kuitenkin vain nuorisotilan pelisäännöt, ja niiden seurannan tärkeys. (Ehkäisevä päihdetyö peruspalveluissa. Opas kunnan ehkäisevään päihdetyöhön. Alkoholiohjelma 2008–2011). Opas ei ota kantaa siihen, millä muulla tavalla nuorisonohjaajan perustyössä voidaan nuorten kanssa ehkäisevää päihdetyötä tehdä, muussakin kuin valvojan roolissa. Päihdeteemaa voidaan kuitenkin käsitellä missä tahansa kunnallisen nuorisotyön alueella, jos niin halutaan. Ehkäisevää päihdetyötä voidaan, ja tulisikin tehdä niin nuorisotilan avoimissa illoissa, pienryh-

missä, vanhempainilloissa kuin myös lähialueen viranomaisverkoston yhteistyössä, esimerkiksi kouluympäristössä tai alueellisissa tapahtumissa.

Kehittämishanke päihdekasvatusmateriaalin siivittäjänä

Työskennellessäni Espoon nuorisopalveluissa yhteisten projektien vastaavana keväällä 2008, aloimme nuorisoneuvoaja Jenni Kortemäen kanssa pohtia, millaisen kehittämissuorituksen voisi päihdetyöstä toteuttaa Espoon nuorisopalveluissa. Kehittämissuorituksen aloite syntyi Kortemäen opiskellessa Ehkäisevän päihdetyön erikoistumisopinnoissa Humanistisessa ammattikorkeakoulussa. Halusimme, että päihdetyöstä kehittämissuoritusta saataisiin vietyä nuorisoneuvoajien työkentälle, suoraan nuorisoneuvostoille ja ohjaajien työn tueksi.

Nuorisoneuvostoilla käytettynä kehittämissuorituksen materiaali liittyisi jatkumoksi muihin Espoon nuorisopalveluissa käytyihin ehkäisevän päihdetyön muotoihin, yhteisen päihdetyöstä toteutukseen sekä koulujen ja pienryhmien kanssa toteutettaviin yleisen ja riskiehkäisyä menetelmiin sekä tilannekohtaisiin päihdeaiheisiin keskusteluihin. Pylkkänen, Viitonen ja Vuohelainen (2009) mukaan päihdekasvatus tulisikin rakentaa osaksi kuntien, seurakuntien ja nuorisoyhteisöjen perustoimintaa, johon kuuluu tavoitteellinen yhteistyö ehkäisevän päihdetyön ammattilaisten kanssa. Suunnittelussa tulisi ottaa huomioon pitkäkestoisuus ja usealla eri tasolla toteutettu päihdekasvatus. (Pylkkänen ym. 2009). Espoon nuorisopalveluissa on olemassa omat alueelliset verkostonsa kasvatusyhteistyöhön ja toiminnallisiin työmuotoihin, ja osassa verkostoja päihdekasvatustakin on jo tehty pitkään. Toistaiseksi päihdekasvatuksen materiaalit ja menetelmät nuorisoneuvostojen omassa toiminnassa olivat kuitenkin olleet sekalaisia ja myös toteutus epätasaista ohjaajien oman mielenkiinnon mukaan.

Nuorisoneuvoajat voivat saada ehkäisevän päihdetyön tekemiseen tukea ja yhteistyötä verkostostaan muun muassa koulukuraattorilta, terveydenhoitajalta tai muilta yhteistyökumppaneilta, esimerkiksi seurakuntien erityisnuorisoneuvoajilta. Silti on hyvä ylläpitää omaa osaamista esimerkiksi lisäkoulutuksella tai tutustumalla uusiin menetelmiin. Halusimme luoda Espooseen päihdemateriaalin, jonka avulla nuorten päihdeaihetta toteu-

tettäisiin tasalaatuisesti ja tasapuolisesti kaikilla nuorisotiloilla. Tämä ajatus rohkaisi meitä luomaan Selvästi HOT -materiaalin, sillä olimme itsenkin kaivanneet sellaista oman työmme tueksi. Näin ei jokaisen ohjaajan tarvitsisi keksiä pyörää alusta saakka uudestaan. Jo tieto siitä, millaisia toimintoja voisi tehdä, ja mistä löytää lisätietoa, on askel nuorisonohjaajien ehkäisevän päihdetyön orientaation vahventumiseen.

Nuorten kohtaaminen päihdeteeman tiimoilta ja virittely oivalluksiin

Yhdessä Kortemäen kanssa työstimme päihdekasvatus-materiaalia, joka antaisi nuorisonohjaajien käyttöön harjoitteita, lähde- ja taustamateriaalia ja ylipäättään lähtölaukauksia päihdeaiheisiin vuoropuheluihin avoimessa nuorisotilatoiminnassa. Materiaali olisi käytettävissä nuorten vapaa-aikana heidän ollessaan itselleen merkityksellisissä ryhmissä, jolloin päästäisiin parhaimmillaan pohtimaan myös ryhmien omia merkityksiä päihteisistä. Materiaalin suunnittelimme olevan jatkossa jokaisen nuorisonohjaajan saatavilla kansioissa, josta aiheeseen voisi aina palata kun sopivia hetkiä toimintasuunnitelman sisällä löytyy, ja johon voisi liittää ohjaajien omia uusia sovelluksia ja ideoita mukaan jatkossakin. Materiaali sisälsi avauksia, joiden avulla nuoret saadaan yksilöinä tai pienissä ryhmissä pysähtymään päihdeteeman ääreen, pohtimaan sitä ja tuottamaan myös ohjaajien tuella tuotoksia teemasta. Luonnollisena valintana materiaalin testauksen ajankohdaksi löytyi vuosittain toteutettava valtakunnallinen Ehkäisevän päihdetyön viikko.

Meille oli Kortemäen kanssa tärkeää, että kunnioitamme nuorisonohjaajien olemassa olevaa nuoren kohtaamisen osaamista. Tästä syystä Selvästi HOT -materiaali itsessään ei anna ohjeita siihen, miten puhua päihteisistä kasvattajana. Materiaalin ideana on vain antaa menetelmällisiä avauksia päihdeaiheiseen vuoropuheluun, jossa aikuisen ammatillinen tietopohja ja työ- ja elämäkokemus kohtaa nuorten ajatukset, oletukset ja mielikuvat tai kokemukset päihteisistä tasavertaisessa keskustelussa, tarjoamatta valmiita ratkaisuja tai pelkkää faktatietoa, vaan haastamalla nuoret löytämään uusia näkökulmia päihdeasioihin. Tavoittelemaamme lähestymistä-

paa voisi kuvata virittävän valistuksen käsitteellä. Virittävä valistus (esim. Soikkeli 2002) mainitaan jo Espoon nuorisopalvelujen päihdetoimintamallissa (2006) tapana käydä lasten ja nuorten kanssa päihdekeskusteluja synnyttäen heissä ”oivalluksia” aiheesta.

Nuoren elämänvalintoja ja erilaisia kokeiluja voidaan säädellä erilaisilla säädöksillä ja ikärajoilla, kuten esimerkiksi lastensuojelulain täysi-ikäisyysmääritelmällä ja alkoholilain asettamalla ikärajalalla. Rajoitukset sinällään eivät kuitenkaan välttämättä myöhennä tai estä nuoren päihdekokeiluja, vaan tarvitaan aktiivista kasvatustyötä, jossa on mukana ehkäisevän päihdetyön orientaatio. Nuoren terveitä valintoja voidaan tukea parhaan mukaan nuorisokasvatuksen keinoin, nuorisotyön arjessa virittävän valistuksen ja kunnioittavan kohtaamisen keinoin sekä oikeaa tietoa antamalla. Juha Hämäläinen (2007, 176–177) kuvaakin nuorisokasvatusta elämänsälaisuuden pohtimisena yhdessä nuorten kanssa, nuoren tukemisena hänen murrosikänsä liittyvissä kehityshaasteissaan, nuoren auttamisena minuuden rakentamiseen ja persoonalliseen kasvuun.

Espoon nuorisopalvelujen näkökulma ehkäisevään päihdetyöhön

Espoon nuorisotyössä ehkäisevä päihdetyö on sosiaalista vahvistamista, kuten itsetunnon tukemista ja ryhmätaitojen opettelua terveiden valintojen tueksi. Yhdessä herätellään nuorten pohdintoja omasta elämästään ja kannustetaan heitä luottamaan omiin valintoihinsa sekä pohtimaan ystävyyttä, harrastuksia, sekä ryhmiä joita heidän elämässään on. Näissä keskusteluissa saattaa jo vilahtaa päihteeet ilmiönä, mutta pääpaino ei ole niissä. Yleistä ehkäisevää päihdetyötä tehdään Espoossa myös harkinnan ja tilaisuuden mukaan nuorisotiloilla ja kouluilla, riippuen kulloisestakin kohderyhmästä. Ohjaajat virittelevät päihdeaiheista keskustelua tarjoamalla varsinaista päihdetietoa, mutta samalla myös pohtimalla päihdeettömiä elämänarvoja, sekä tuomalla aktiivisesti nuoren ja yhteiskunnan päihdeasenteita tietoisesti keskusteluun.

Lisäksi myös riskiehkäisy on Espoossa osa nuorisokasvatustyötä, sillä ohjaajat tekevät kohdennettua pienryhmättyötä osana työtään. Espoossa

ei ole erillistä erityisnuorisotyön tai ehkäisevän päihdetyön yksikköä vaan tämänsuuntainen työ on jalkautettu osaksi peruspalveluja. Kohdennetun nuorisotyön pienryhmissä päihdekasvatus voi asettua osaksi kulloisenkin ryhmän omaa tavoitteenasettelua ja voi sisältää myös päihteiden haittojen ja käyttötapojen muutokseen tähtäävää työtä. Päihdekasvatus on voinut olla kohderyhmän tarpeiden ja tilanteen sekä ohjaajien oman orientaation mukaan sisällytettynä pienryhmien riskiehkäisytyössä.

Pyllkkänen ym. (2009, 11) toteavatkin nuorisotyön yleisen ehkäisevän merkityksen perustuvan siihen, että nuori kokee saavansa tukea kysymyksiin, joita hänen sosiaalisen ja minuutensa kasvun kulussa tulee eteen, ja että hän tuen ohella kokee olevansa oikeutettu itse tekemään ratkaisuja omasta elämästään. Osallisuus päätöksenteossa tukee häntä näkemään ratkaisujensa perusteita ja omien valintojensa kautta on myös helpompaa sitoutua ohjeisiin tai sääntöihin, eikä synnytä tarvetta vastarintaan. Espoossa nuorten kysymyksiin ja kasvuntuen tarpeisiin vastataan monipuolisesti, ja Selvästi HOT -materiaalin ideana oli varmistaa se, että jokaisella nuorisotyön alueella voidaan tasaisesti tarjota nuorille tilaisuus myös päihdeilmiön pohdintaan aikuisen tuella. Päihitteet tulevat vääjäämättä jossain kohtaa nuorten tietoisuuteen ja ajankohtaiseksi heille lähipiirin tai oman uteliaisuuden kautta. Nuorisotila on oivallinen ympäristö kohdata nuori hänelle merkityksellisessä ryhmässä, jossa päästään keskustelemaan myös ryhmän päihteille antamista merkityksistä.

Käytännön toteuttaminen ja verkostoitumisen HOTTI voima

2008 Selvästi HOT-viikolle 45 valittiin jokaiselta nuorisotilalta vastuuhenkilöt, ja heidän kanssaan käytiin heidän toivoessa joitakin ohjauksellisia keskusteluja, joissa esiteltiin menetelmäsältöä ja korostettiin tasaver-taisen kohtaamisen ja ei-pelottelevan päihdekeskustelun ajatusta. Ohjauskeskusteluja ei tarvittu paljoa, mikä vahvisti käsitystämme siitä, että ohjaajat pystyvät soveltamaan Selvästi HOT -materiaalia omilla nuorisotiloillaan tarkoituksenmukaisilla tavoilla. Menetelmät sisältävät ryhmille ja yksilöille sopivia kädentaito- ja draamaharjoitteita, arvotyöskentelyä, kirjoi-

tus- ja tarinatehtävät, tietovisan sekä näkyvyysmateriaaleja, kuten julisteita, flyereita sekä porkkanaksi pikkupalkintoja joita voitiin arpoa osallistuvien nuorten kesken. Materiaalissa listattiin lisäksi ohjaajan tietoperustan tueksi lähde- ja julkaisuluettelo, josta saisi lisätietoa niin halutessaan. Materiaali suunniteltiin sellaiseksi, että sen yksittäisiä menetelmiä voi käyttää sekä avoimessa nuorisotilatoiminnassa että kohdennetuissa pienryhmissä.

2008 Selvästi HOT -viikon jälkeen ohjaajien palaute oli enimmäkseen positiivista. Osa oli tyytyväisiä, että saivat myös itse lisätä menetelmiä viikkoon ja käyttää omaa osaamistaan. Kokeilusta rohkaistuneena totesimme, että siitä voisi tulla pysyvä perinne, että valtakunnallisen Ehkäisevän päihdetyön viikolla materiaalia aina hyödynnettäisiin, ja miksei myös läpi vuoden. Ohjaajat antoivat hyvää palautetta siitä, että eri alueiden välillä oli tehty ”jotakin samalla tavalla toteutettua”, sekä jonkin verran myös itse konsultoivat toisiaan toteutustavoista. Ison kunnan nuorisotyön sisällä voisikin ajatella työn yhteisten muotojen kehittämisen eri alueiden välillä olevan myös eräänlainen verkostoitumisen tapa. Eri alueilla voi olla hyvin erilaisia ratkaisuja arjen työhaasteiden ratkaisemiseen, ja vuoropuhelua alueellisen nuorisotyön ohjaajien kesken pääsee lähinnä tapahtumaan vain leiritoiminnan yhteissuunnittelussa. Päihdekasvatus onkin kokonaisuus jota voisi yhä voimakkaammin oman työyhteisön verkostoitumisella ja vuoropuhelulla kehittää.

Vuonna 2009 Espoon nuorisopalveluiden kuuluminen Preventiimiverkostoon tuli Selvästi HOTin kannalta hyödyksi. Olimme saaneet Preventiimistä (Humanistinen ammattikorkeakoulu) Kortemäen kehittämisprojektin aikana jo välillisesti ohjaustukea materiaaliin. Lisäksi nyt Preventiimin vastuuhenkilö Sanna Pylkkänen ehdotti, että Selvästi HOT taitettaisiin painojulkaisuksi ja julkaistaisiin kaikkien ohjaajien vapaasti saataville Internetissä. Lisäksi Pylkkäselä nousi idea jatkokehittää materiaalia ja -päihdeviikkoa opinnäytetyöprosessien kautta yhteistyössä Humanistisen ammattikorkeakoulun kanssa. Ilman verkostoitumista Preventiimin kanssa Selvästi HOT olisi tuskin lähtenyt jäsentymään ensimmäisestä versioista kovin vahvasti, koska se tehtiin muun perustyön ohella. Emme todennäköisesti olisi itse tulleet ajatelleeksi, että muuallakin nuorisotyössä saa-

tettäisiin kaivata vastaavaa, helppoa päihdekasvatusmateriaalia työn tueksi, joka nyt verkkojulkaisuna tulisi kaikkien saataville.

Preventiimin yhteistyössä lähdettiin verkostoitumaan vuonna 2009 myös HUMAKin yhteisöpedagogi-opiskelijoiden kanssa. Sosiaalisen vahvistamisen jaksolla oleva opiskelijaryhmä lähti Selvästi HOT -viikolle 45 mukaan ohjaamaan menetelmiä Espoon nuorisotiloille. Tällaisessa yhteistyössä syntyi oiva tilaisuus yhdistää kentän ammattilaisten kokemusta ja hiljaista ammattitietoa opiskelijoiden uusien rohkeiden ideoiden kanssa. Opiskelija Sanna Lind otti työn alle materiaalin päivittämisen, sekä teki yhteistyötä allekirjoittaneen kanssa uusien materiaalien kokoamisessa. Opiskelija Jonna Farin puolestaan koordinoi opiskelijaryhmän työnjakoa ja tiedotusta, sekä tuotti opinnäytetyön, jossa kartoitettiin nuorten ja ohjaajien palautteita. Molempien opinnäytetyöt löytyvät Theseus-tietokannasta henkilönimen mukaan. Käytännön verkostoyhteistyön toteutuksessa oli luonnollisesti omia haasteitaan, kuten esimerkiksi viestien kulkeminen ja yhteisten aikataulujen sopiminen, mutta kaiken kaikkiaan tapahtumaviikko saatiin hyvässä yhteistyössä opiskelijoiden kanssa järjestettyä.

Opinnäytetyön palautteiden pohdinta ja jatkoideat

Farinin (2010) opinnäytetyön palautteista nousi kehittämissuhteeksi nuorten parempi osallistaminen Selvästi HOT -viikon suunnitteluun ja mm. vertaisohjaajien hyödyntäminen nuorten parissa. Jo materiaalin jalkauttamisessa nuorisotiloille olisi meidän suunnittelijoiden kenties ollut hyvä muistaa sosiokulttuuriseen innostamiseen liittyvä pedagoginen lähestymistapa. Leena Kurjen (2007, 212) mukaan innostaminen on kasvatus- ta, jossa työntekijä ei anna valmiita malleja, vaan osallistuu toimintaan yhdessä nuorten kanssa, päästäten nuoret mukaan toimintaan aina suunnittelusta arviointiin saakka. Kasvatussuhde perustuu aitoon dialogiin, jossa toimijat, myös nuoret ovat tasavertaisia ja vuorovaikutus kunnioittavaa.

Vaikka Selvästi HOT -materiaalilla pyrittiin juuri aitoon vuoropuhe- luun, oli haasteiden lähtökohta kenties juuri mallin suunnitteleminen valmiina nuorisonohjaajien käyttöön. Suunnittelussa olisimme jo voineet hyödyntää nuorisonohjaajien omia ajatuksia ja toiveita sitouttamisen var-

mistamiseksi. Lisäksi olisimme voineet painottaa vahvemmin osallisuuden näkökulmaa, sitä että nuoret otettaisiin tiloilla mukaan viikon suunnitteluun. Tällöin virittävä valistus lähtisi käyntiin jo alusta asti ja nuoret voisivat kokea pääsevänsä vaikuttamaan myös siihen, millaisia päihdekeskustelun tapoja haluavat toteuttaa. Vertaisvalistuksen hyödyntämisen mahdollisuutta emme olleet itse tulleet edes suunnitteluvaiheessa keksineeksi.

Jatta Herranen (2010, 28) mainitsee artikkelissaan perinteistä yksilön järkeen vetoavaa tieto-asette -valistusta olennaisempänä virittävän valistuksen lähestymistavan. Tässä kasvattaja toimii ehkäisevässä päihdetyössä nuorten parissa kiinnittämällä huomiota esimerkiksi ryhmien yhteisöllisiin toimintatapoihin ja merkityksiin päihteistä. Virittävän valistuksen vuoropuhelun tavoitteena voikin olla sosiaaliskulttuurisen muutoksen edistäminen nuorten yhteisöissä. Vuoropuhelu olisi Selvästi HOT -viikollakin kenties vielä vahvempaa, jos nuorten toiveet huomioitaisiin vahvemmin jo ennakoon. Tärkeää olisi todella varmistaa nuorten äänen kuuluminen ja omat intressit päihdekasvatuksessa. Kehittämisprojektille oli alun perin toisaalta aikaa vain rajallisesti ja koko materiaalin ideana oli juuri vapaa käyttö ja nuorisohjaajien muokkaus-oikeus omiin tarpeisiin omien asiakkaiden kanssa. Espoon nuorisohjaajilla on vahvaa osaamista tunnistaa oman kohderyhmänsä kanssa tarvittavat lähestymistavat sekä kyky soveltaa eri menetelmiä eri nuorten kanssa sopivasti yhdistellen. Tämä olikin hyvä lähtökohta Selvästi HOT -materiaalin käytölle ja jalkauttamiselle.

Farinin (2010) tuloksissa Selvästi HOT 2009 jakoi nuorten mielipiteitä ja paljon oli myös ei osaa vastata -mielipiteitä. On vaikea tulkita, kerroiko tämä sitä, että tapahtuma koettiin irralliseksi tai että päihteistä puhuminen ei kosketa itseä. Ehkä juuri oma vaikuttamisen mahdollisuuden puute tapahtumaviikon suunnitteluun vähensi mielenkiintoa. Hajontaa saattoi lisätä se, että joillakin nuorisotiloilla ohjelmaa toteutettiin koko viikon ajan, osassa vain yhtenä iltana. Opinnäytteen tulos viittasi siihen, että myös tytöille ja pojille tulisi suunnata erilaisia menetelmiä. Menetelmiä vetäneistä ohjaajista ja opiskelijoista osa oli kokenut nuorten kanssa päihteistä keskustelun haasteelliseksi. Moni vaikutti olevan tyytyväisiä itse menetelmiin. Tämä lienee persoonakohtaista, päihdekeskusteluja on yhtä monenlaisia kuin on niihin haastajiakin. Tuloksista ei voi päätellä, mitkä

vastauksista olivat opiskelijoiden tai Espoon nuorisohjaajien kokemuksia. (Farin 2010).

Palautteita hyödynnettiin vuonna 2010, jolloin uusi yhteisistä projekteista vastaava johtava nuorisohjaaja vei viestiä aktiivisesti eteenpäin. Nyt vastuuhjaajat Espoon nuorisotiloilla mahdollistivat nuorten ideat ja tekivät Selvästi HOT -viikosta yhä enemmän osallisuuteen perustuvan. Jatkossa voisi olla tarpeen tarjota ohjaajille tietoperustan päivittämistä sekä ohjeistaa viikko ja sen suunnittelu yhdessä nuorten kanssa paremmin. Kenties päihdekasvatuksen tulisi ylipäätään yhä säännönmukaisemmin näkyä nuorten arjessa ja myös nuorisotiloilla pitkäjänteisenä ja suunnitelmallisena toimintana läpi toimintakauden. Kehittämistyössä voisi myös antaa koko Selvästi HOT -materiaalin nuorten arvioitavaksi ja viedä menetelmiä palautteiden suuntaan.

Vuonna 2010 päätettiin pääkaupunkiseudulla aloittaa uusi perinne palkita vuosittain ehkäisevän päihdetyön taitaja Espoon, Helsingin, Kainiainen ja Vantaan kunnissa. Espoossa tunnustus myönnettiin ehkäisevän päihdetyön toimijoiden valitsemana Espoon nuorisopalveluille ja Selvästi HOT -työryhmälle. Valintaperustelujen mukaan:

Nuorisopalvelut on tuottanut hyvässä yhteistyössä Humanistisen ammattikorkeakoulun Preventiimin kanssa nuorten kanssa työskentelyyn sopivan Selvästi HOT -päihdekasvatusmateriaalin. Materiaalin avulla on kolmena vuonna toteutettu päihdekasvatusviikko Espoon nuorisotiloissa. Materiaali on nuoria osallistavaa ja avoimeen keskusteluun kannustavaa. (Kyösti Uotinen, asiantuntija Espoon mielenterveys- ja päihdepalvelut. 2010.)

Toivon, että Selvästi HOT -verkkomateriaali on löytänyt tiensä valtakunnallisesti nuorten kanssa työskentelevien henkilöiden pariin. Materiaali löytyy sekä Espoon kaupungin nuorisopalveluiden että Preventiimin Internet-sivuilta ja sitä saa vapaasti ottaa käyttöön ja jalostaa eteenpäin. Ehkäisevä päihdetyö nuorisotiloilla on parhaimmillaan oman työn kehittämistä ja pientenkin askeleiden ottamista yhdessä nuorten kanssa tietoisuuden heräämiseksi omiin valintoihin ja hyvään elämään. Tässä kehittämissä tulisi rohkeasti hyödyntää olemassa olevia verkostoja sekä lähteä ennakkoluulottomasti tavoittelemaan myös uusien kumppanien monialaista

osaamista. Kuka tahansa nuorisonohjaaja voi itse lähteä pohtimaan uusia toimintamuotoja omaan työhönsä. Ammatillinen ja aktiivinen ote päihdeilmiöön voi nostaa kasvatustyöntekijälle halun kehittää uutta sekä haastaa vanhaa päihdekasvatusta. Erityisesti tästä syystä on upeaa, jos Selvästi HOT -materiaali saa yhä uusia toteutusmuotoja laajemmalla tekijäjoukolla tai innostaa nuorisonohjaajat jatkossa luomaan nuorten kanssa aivan uusia ehkäisevän päihdetyön menetelmiä.

Lähteet:

Alkoholiohjelma 2008–2011. Ehkäisevä päihdetyö peruspalveluissa. Opas kunnan ehkäisevään päihdetyöhön.

Ehkäisevän päihdetyön taitajat – kilpailu 2010. Kyösti Uotinen, asiantuntija Espoon mielenterveys- ja päihdepalvelut, ehkäisevä työ. 11.11.2010. Henkilökohtainen tiedonanto sähköpostitse. Julkaisematon lähde.

Farin, Jonna 2010. Ehkäisevää päihdetyötä Espoossa – Selvästi HOT 2009. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Kansalaistoiminnan ja nuorisotyön koulutusohjelma Yhteisöpedagogi AMK Opinnäytetyö.

Herranen, Jatta 2010. Toisin tekemisen paikka? Ehkäisevää päihdetyötä nuorten silmin. Teoksessa Kylmäkoski Merja, Pylkkänen Sanna ja Viitanen Reijo (toim.) 2010. Yhteisöllisiä näkökulmia nuorten ehkäisevään päihdetyöhön. Humanistinen ammattikorkeakoulu sarja C. Oppimateriaaleja.

Hämäläinen, Juha 2007. Nuorisokasvatuksen teoria sosiaalipedagogisessa kehyksessä. Teoksessa Nivala Elina ja Saastamoinen Mikko (toim.) Nuorisokasvatuksen teoria – perusteita ja puheenvuoroja. Nuorisotutkimusseura. Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 73.

Kurki, Leena 2007. Nuorisokasvatus sosiokulttuurisen innostamisen kehyksessä. Teoksessa Nivala Elina ja Saastamoinen Mikko (toim.) Nuoriso-

kasvatuksen teoria – perusteita ja puheenvuoroja. Nuorisotutkimusseura. Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 73.

Pylkkänen, Sanna, Viitanen, Reijo & Vuohelainen, Elsi 2011. 2.painos. Mitä on nuorisoalan ehkäisevä päihdetyö? Laadukkaan päihdekasvatuksen tukimateriaali. Preventiimi – nuorisoalan ehkäisevän päihdetyön osaamiskeskus 2009.

Humanistinen ammattikorkeakoulu sarja C. Oppimateriaaleja.

Toimintamalli nuorten päihteiden käyttöön puuttumiseen ja päihteiden käytön ehkäisemiseen. 2006. Espoon kaupungin nuorisotoimi.

LUKU 3.

EHKÄISEVÄN PÄIHDETYÖN RAJAPINNOILLA

Timo Purjo

Nuoren kasvatus väkivallattomuuteen ja päihteettömyyteen

Tarkastelen artikkelissani nuorisoalan ehkäisevän työn kehittämistä sekä nuorten väkivaltaisuuden että päihteiden käytön kannalta. Pysin artikkelissani perustelemaan, miksi ehkäisevän työn näkökulmaa tulisi laajentaa kasvatukselliseen suuntaan. Tästä seuraa, että ammatillista osaamista tulisi syventää nuorten kasvatustoiminnan osaamisen suuntaan.

Hyvin yleinen uskomus on, että päihteet ovat väkivaltaisen käyttäytymisen perimmäinen syy. Käsitys lienee saanut alkunsa väkivalta-tilastoista. Erityisesti henkirikostilastoista ilmenee, että jopa 80 prosenttia tekijöistä on toiminut alkoholin vaikutuksen alaisena. Myös sairaanhoidossa kohdataan jatkuvasti ihmisiä, jotka ovat päihtyneinä käyttäneet väkivaltaa. Näissä tapauksissa päihteiden ja väkivallan käyttö korreloivat siis vahvasti toisiinsa. Parikymmentä vuotta sitten, kun aloittelin omaa toimintaani väkivaltaa käyttävien nuorten parissa, ihmettelin, kun väkivallan ehkäisyä ei mainittu missään listauksissa kohteena, jolle oli voinut hakea rahoitusta. Nyt vaikuttaa suuntauksena jälleen olevan, että päihdehoidon yhteydessä hoidetaan samalla myös väkivaltaongelma ikään kuin pois päiväjärjestyksestä. Valitettavasti suurin osa väkivallasta jäisi tällöin ilman minkäänlaista huomiota. Varsinkin nuorten tekemän väkivallan ehkäisyyn ei käytännöllisesti katsoen panostettaisi lainkaan.

Myytti väkivallan ja päihteiden syy-seuraus-suhteesta

Harhakäsitys ja yleinen myytti päihteiden ja väkivallan syy-seuraus-suhteesta syntyy virheellisestä päättelyn tavasta. Kun tutkitaan sitä pientä vähemmistöä ihmisistä, joka on käyttäytynyt väkivaltaisesti ja vieläpä jäänyt

teoistaan kiinni, on aivan totta, että jopa kaksi kolmesta tilastoihin kirjautuneesta väkivaltarikoksesta on tehty alkoholin tai jonkin muun päihteen vaikutuksen alaisena. Totta on kuitenkin myös, että monta miljoonaa ihmistä käyttää päihteitä, erityisesti alkoholia, oman kohtuutensa rajoissa pysyen tai sen silloin tällöin ylittäenkin, mutta ei yleensä sorru kannipäis-säänkään väkivallan käyttöön. Toisaalta olen joskus laskeskellut, että Suomessa tehdään vuosittain suuruusluokkaa 750.000 väkivallantekoa ja rikostilastoihin kirjautuu vastaavasti päihteen vaikutuksen alaisena tehtyjä väkivaltarikoksia runsaat 20.000. Eli suoraviivaisesti laskien alle 3 prosenttia. Näinhän ei tietysti voida laskea, koska omaan väkivallan määrän arvioon sisältyvät kaikki sellaisetkin psyykkisesti vahingoittavat teot, joista ei jää uhriin fyysisiä jälkiä. Ja jotka eivät sen perusteella ole – jostain käsittämättömästä syystä johtuen – rikostilastoihin kuuluvia. Mutta vaikka korotan tuon vajaan kolmen prosentin kymmeneksi tai jopa 20 prosentiksi, on ilmeistä, että suurin osa väkivallasta tapahtuu täysin selvin päin.

Edellä esitetty on helposti ymmärrettävissä erityisesti nuorten maailmassa. Eikä heihin liittyen noita prosenttien korotuksiakaan tarvita, vaan voi erittäin hyvällä syyllä uskoa siihen, että lähes kaikki nuorten väkivalta tapahtuu selvin päin. Ajatellaanpa vaikka kouluissa ja kotipihoilla tapahtuvaa eri-ikäisten lasten ja nuorten keskinäistä, uhriaan joko psyykkisesti tai sekä psyykkisesti että fyysisesti vahingoittavaa väkivaltaa (kaikki väkivalta vahingoittaa siis ainakin psyykkisesti uhriaan – ja itse asiassa myös teki-jäänsä). Tuskin lapset eivätkä edes nuoret ole kovin yleisesti kannissa kou-lussa tai myöskään kotipihallaan. Eivätkä edes kauppakeskuksissa tai muissa nykyisin tavallisissa kokoontumispaikoissa. Varsinkin viikonloppuisin jotkut nuorista käyttävät päihteitä ja tietysti aivan liian monikin nuori. Mutta ani harvoin päihteen käytöstä seuraa väkivaltaa.

Keskeinen väitteeni on siis, että vaikka päihteen ja väkivallan käytöllä ja muidenkin elämäntaidollisten ongelmien ilmenemisen taustalla voi olla paljon samankaltaisia tekijöitä, eivät päihteet ole nuorten väkivaltaisuuden syy. Väkivaltaa selittävää yhtä syytä ei ylimalkaan ole olemassa eikä väkival-lalle voida ehkä koskaan löytää mitään muita varsinaisia syitä kuin ihmisen olemus, johon väkivallan käytön mahdollisuus kuuluu. Väkivallantekojen perimmäinen syy on siten ihmisenä oleminen. Joten syy on meissä kaikissa

ihmisissä sillä perusteella, että olemme ihmisiä. Kaikki toimimme joskus väkivaltaisesti itseä tai muita ihmisiä kohtaan, joten ongelma on yleisinhimillinen. Syyn olemassaolo meissä kaikissa ei kuitenkaan tarkoita samaa kuin vääjäämätön kohtalo, jolle emme voi mitään, muutenhan kaikki toimisimme jatkuvasti väkivaltaisesti.

Perustelluksi lähtökohdaksi voitaneen siis ottaa, että päihteet ja väkivalta eivät ole toistensa syitä tai seurauksia. Jotta nuorten päihteiden ja väkivallan käyttöä voidaan tehokkaasti ehkäistä, on kuitenkin muodostettava selkeä kuva siitä, mitkä nuoren sisältä ja ulkopuolelta vaikuttavat tekijät aiheuttavat kyseisen toiminnan. Väitöskirjassani (ks. Purjo 2010) esitän, että kyse on yksilöllisistä, elämäntaidollisista ongelmista ja yhteisöllisistä, arvostuksiin liittyvistä ongelmista. Usein puhutaan myös geenien ja muun perimän vaikutuksista. Luonteenpiirteillä, erityisesti temperamentilla, on eittämättä omat vaikutuksensa ihmisen toimintaan ja varsinkin joidenkin piirteiden korostuneisuus altistaa päihde-, väkivalta- tai muihin ongelmiin ajautumiselle. Mielestäni asianmukainen johtopäätös tästä on, että ”riskiryhmiin” kuuluvat tarvitsevat keskimääräistä enemmän tukea ja apua elämäntaitojensa kehittämiseen sekä elämäntilanteensa järjestämiseen mahdollisimman häiriöttömäksi.

Väkivallan ja päihteiden käytön aiheuttavat tekijät

Elämäntaidollisuuden kannalta ratkaisevia ovat ihmisen kokemukset ja niistä muodostunut kokonaisuus, jota kutsutaan maailmankuvaksi. Ihmisen kokemukset ja käsitykset sekä itsestä että muusta maailmassa olevasta alkavat muodostua vasta syntymän jälkeen. Tajunnan sisältö alkaa siis kehkeytyä vähitellen maailmankuvaksi ja minäkuvaksi, joka on osa maailmankuvaa. Voidaankin sanoa, että ihminen syntyy kaksi kertaa, ensin biologisesti ja sitten kulttuurisesti. Kokemuksiin vaikuttavat sekä peritty luonne (temperamentti) että yksilöllisestä elämismaailmasta tulevat aiheet. Sekä kasvatuksessa että sen ulkopuolella kehkeytyvät kokemukset muuttavat maailmankuvaa voimakkaimmin lapsuudessa ja nuoruudessa. Kasvatuksen tehtävänä on välittää lapselle ja nuorelle tietoa ja kokemuksia, jotka lisäävät hänen ymmärrystään siitä, mikä on arvokasta ja mikä ei.

Kasvatuksen tärkeys on kaiken aikaa korostunut sen takia, että erilaisia myönteisiä, mutta erittäin paljon myös kielteisiä kasvuvirikkeitä tulee kasvatuksen ulkopuolelta. Lapsen kiinnostuksesta kilpailevia virikkeitä tarjoavat omien vanhempien esimerkki ja mallit arjessa, muut aikuiset kotipihalla ja kaikkialla missä lapsi liikkuu, vertaiset eli kaiken aikaa laajeneva ja monipuolistuva kaveripiiri sekä muut ikätoverit. Lapsen kasvaessa kilpailuun tulee yhä voimakkaammin mukaan myös lähiympäristön ulkopuoliset virikkeet, tänä päivänä perinteisten medioiden lisäksi myös sosiaalinen media virtuaalimaailmoineen ja vastaavine ilmiöineen.

Hyvä kasvatusta on ennen kaikkea lapsen ohjaamista erottamaan toisistaan hyvä ja paha tai huono, sekä toisaalta arvokas ja arvoton. Tällaisen kasvatuksen turvin lapsella on mahdollisuus huomata, mitkä elämämaailmasta tulevat kasvuvirikkeet ovat suotuisia ja mitkä epäsuotuisia. Koska lapsen arvotajunta kehittyy vähitellen, on kasvatustehtäväkin päivittäinen. Sen tulee myös jatkua keskeytymättä nuoren aikuistumiseen saakka. Omiensa lastensa vanhemmat ovat tämän päivän viriketulvassa erityisen haasteellisessa tilanteessa. Väitän jopa, että heidän on mahdotonta selviytyä yksin tästä haasteesta. Onkin syytä tiedostaa, että me aikuiset olemme kaikki yhteisesti vastuussa tulevasta sukupolvesta. Nykytilanne on kuitenkin pitkälti sellainen, että aikuiset ovat hämmentyneinä kadonneet tavoittamattomiin kiistellen siitä, kenelle kasvatustavuu kuuluu. Koska kasvatustakin on tämän seurauksena kadoksissa, luovutetaan lapsille liian paljon päätös vastuuta ja -valtaa aivan liian varhain.

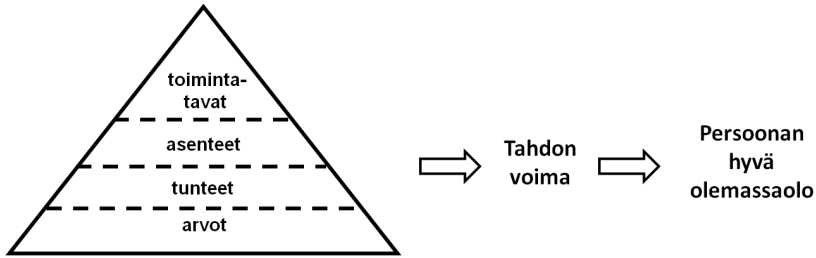
Yleistynyt hokema on, että 80 prosenttia nuorista voi hyvin ja sitten ovat ne loput, joilla on jotain ongelmia. Onkin totta, että noin 20 prosenttia eli jopa viidesosa nuorista oireilee väkivallanteoilla, päihteiden käytöllä, masentuneisuuden kokemuksella ja muilla sellaisilla tavoilla, että heidän avukseen tarvitaan erityisnuorisokasvatuksen asiantuntijoita ja osajia. Totta on omien käytännön nuorisokasvatuksesta peräisin olevien kokemusteni perusteella myös se, että vain noin 20 prosenttia nuorista pärjää saamansa kotikasvatuksen, kouluopetuksen sekä niitä täydentävän valistuksen turvin. Näköhavaintojeni perusteella peräti 60 prosenttia nuorista hapuilee murrosiässään siinä määrin, että heillä on tarvetta ennakoiwaan tai ennaltaehkäisevään nuorisokasvatukselliseen tukeen. Väitän

toisin sanoen, että 80 prosenttia nuorista hukkaa potentiaaliansa, jolla tarkoitan sitä, että he voivat huomattavasti enemmän kuin heidän olisi mahdollista voida ja heidän pitäisi saada voida ja heillä olisi oikeus voida. Kyse on siis lopulta ihmisoikeuksista, joiden toteutumisesta me aikuiset olemme vastuussa. Kaikki aikuiset ja erityisesti kasvatuksellisissa ammateissa toimivat tarvitsevat siksi uudenlaista ymmärrystä ihmisestä ja kasvatuksesta.

Elämäntaidollis-eettinen kasvatusta ehkäisevän työn lähtökohdista

Olen ollut mukana toteuttamassa, kehittämässä ja tutkimassa nuorten elämäntaidollis-eettistä kasvatusta vuodesta 1996 lähtien. Olen myös väitellyt tohtoriksi juuri tästä aiheesta. Käytännössä kasvatusta on enimmäkseen toteutettu keskusteluryhmätoimintana. Yhteen ryhmään osallistuu 4–8 nuorta ja he kokoontuvat viikoittain keskustelemaan aikuisen ohjaajan johdolla vähintään 10 viikon ajaksi. Vuosina 1999–2010 on tällaisia ryhmiä järjestetty 520 ja niihin on osallistunut 3500 nuorta. Ryhmien pääteemoja ovat olleet joko väkivalta tai huumeet, alkoholi ja tupakka. Havaitut tulokset ja vaikutukset ovat olleet rohkaisevia. Toiminnan kautta on osoitettu, että nuorten väkivallan ja päihteiden käytön vähentymiseen voidaan vaikuttaa kasvatuksella.

Väitöskirjassanikin perustelemani keskeinen näkemys on, että elämäntaidollis-eettisen kasvatuksen tulee kohdistua nuoren yksilöllisen maailmankuvan suotuisan rakentumisen kannalta keskeisiin tekijöihin, arvoihin, tunteisiin, asenteisiin ja toimintatapoihin sekä lisäksi tahdonvoimaan. Olemme nimenneet tämän käytäntöön sovelletun teorian jäävuori-malliksi (Purjo 2010, 335).

Kuva 1. Nuoren maailmassa olemisen laatuun vaikuttavat hänen subjektiivisen maailmankuvansa suotuisuuden aste ja tahdon voimakkuus.

Jäävuori-malliin perustuvan kasvatuksen tavoitteena on, että nuoren arvo-tajunta selkiytyy ja hänen arvojensa taso kohoaa, nuoren tunnetajunta sy-venee ja hänen tunnemahdollisuutensa laajenevat, nuoren asenteiden laa-tu paranee ja hänen toimintatapojensa eettisyys lisääntyy. Lisäksi tavoitteena on, että nuoren tahto toimia uudistuneen maailmankuvansa mukaises-ti vahvistuu. Mikäli kasvatusta onnistutaan, nuoren elämäntilanne kohenee hyvän elämän ihanteen suuntaisesti. Konkreettisesti tämä tarkoittaa muun muassa sitä, että nuori on vähentänyt väkivallan ja päih-teiden käyttöään tai luopunut niistä kokonaan.

Nuorten kasvatuksen päämäärät ja keinot

Koska kasvatusta käsitetään monella eri tavalla, on syytä havainnollistaa, mi-ten jäävuori-mallia pitää tulkita ja miten sitä ei pidä käsittää. Tärkeintä on, että nuori säilyy keskiössä ja jäävuori-mallia – kuten mitä muuta ta-hansa teoriaa, mallia tai menetelmää – käytetään vain apuvälineenä asioi-hin itseensä pääsemiseksi. ”Asia” on tässä yhteydessä nuori ainutkertaise-na ja ainutlaatuisena persoonana sekä hänen maailmankuvansa, tahtonsa ja elämäntilanteensa. Kyse on ennen kaikkea siitä, millaisen merkityssisäl-lön nuori antaa omaan elämänsä maailmaansa kuuluville asioille tai ilmiöil-le. Työskentelyn tulee siten kohdentua juuri näihin yksilöllisiin merkityk-siin. Tämä selkiyttäneen eron sellaiseen valistustyypiseen toimintaan, jossa nuorille luennoidaan tai kerrotaan esimerkiksi, millaisia arvoja, tunteja ja

asenteita on olemassa ja millaisina nuoret niitä yleisesti kokevat eri-ikäiselle nuorisolle tyypillisessä elämismaailmassa. Vaikka näistä keskusteltaisiinkin – edelleen samankaltaisella yleisellä tasolla – ei tilanne muutu valistuksesta tai koulutuksesta kasvatukseksi.

Elämäntaidollis-eettisen kasvatuksen keskeinen tavoite pitää olla auttaa nuorta kehittämään suhteitaan elämäntilanteeseensa vähemmän ongelmalliseksi. Koska nuoren yksilöllisyyden on oltava keskiössä, pyritään ennen keskusteluryhmää toteuttamaan haastattelu jokaisen nuoren kanssa, joka on ehdolla ryhmään osallistujaksi. Tällä pyritään paitsi varmistamaan ryhmän otollinen kokoonpano – vertaisuuden toteutuminen, jotta nuoret voisivat kokea jonkin tyyppistä samuutta ainakin joidenkin ryhmäläisten kanssa – mutta ennen kaikkea se, että kunkin nuoren elämäntilanteen lähtökohta tulee otetuksi huomioon niin täysimääräisesti kuin se on mahdollista.

Keskusteluryhmän toiminta aloitetaan vastaavasti kunkin nuoren yksilöllisen kokemushistorian jakamisesta vertaisille, joka on siis ensimmäisen kokoontumiskerran aihe. Jotta nuoren yksilöllisyys säilyy keskiössä koko ryhmän ajan, on kasvattajan myös oltava valmis joustavasti soveltamaan menetelmiään ja tarvittaessa myös hylkäämään niiden käyttö, jos kasvatustilanteesta tulee suunniteltujen teemojen ulkopuolelta esiin jotain sellaista, joka on ehdottomasti otettava lähempään tarkasteluun. Vain tällä tavalla luovasti toimien on kasvattajan mahdollista ymmärtää, millainen juuri kyseisen nuoren maailmankuva on. Tämän perusteella hän voi myös muodostaa käsityksen siitä, miten sitä tämän nuoren tapauksessa voitaisiin kehittää. Vaikka kasvattajalle muodostuisi oma tulkintansa jostain nuoreen liittyvästä, ei hänen pidä silti tarjota tai tyrkyttää tälle omia käsityksiään jonkinlaisina totuuksina tai valmiina vastauksina.

Nuori kasvatuksen keskiössä tarkoittaa myös sitä, että oikein ymmärretyn kasvatuksen pääpaino on nuoren yksilöllisten potentiaalien eli hänen omien vahvuuksien ja voimavarojen vahvistamisessa. Kantavana ajatuksena on se, että vahvistamalla nuoressa olevaa hyvää, rajaamme samalla pois hänessä olevaa kielteisesti vaikuttavaa. Ilmaisen tämän usein toimintatapana, jonka mukaisesti nuorta yllytetään hyvään sen sijaan, että hillittäisiin hänessä olevaa paha (joka on usein sitä paitsi vain aikuisten kuvitelmaa).

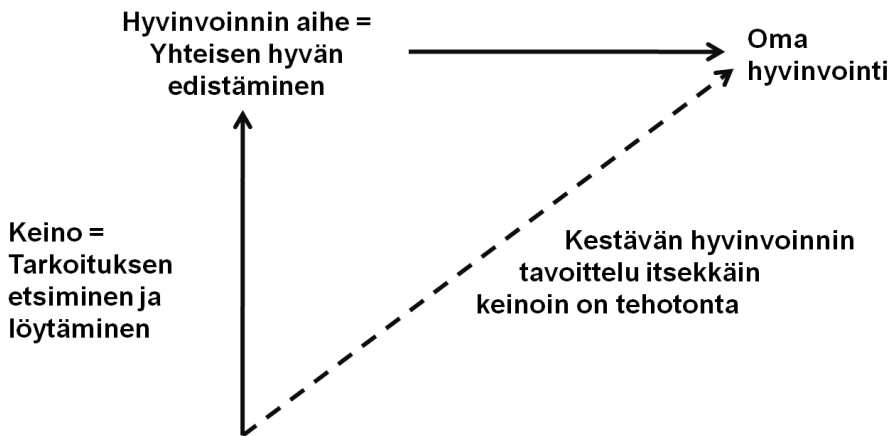
Miten nuorena olevaa hyvää vahvistetaan tai miten häntä yllytetään hyvään? Keskeisin kasvatustapa on nuorelle annettu palaute ja erityisesti sen laatu ja muoto. Nuoren saama palaute vaikuttaa erittäin syvästi ja pitkään, jopa siinä määrin, että se kantaa ja rakentaa hänen elämänsä sekä luo hänelle uskoa tulevaisuuteen. Koska palaute on tarkoitettu rakennusaineeksi, voimavaraksi ja kasvun aiheeksi, on sen oltava sävyiltään myönteistä. Kiitos sekä kannustus ja rohkaisu rajaavat nuoren käyttäytymistä kaikkein tehokkaimmin. Näin ollen väkivallan ja päihteiden ehkäisykin tehokkain keino on kaiken sen hyvän vahvistaminen, jota nuorena on.

Kontrolliin perustuvaa alkoholipolitiikkaa on kokeiltu Suomessa vuodesta 1866, eikä se ole onnistunut. Kieltolain aikana alkoholin kulutus lisääntyi räjähdysmäisesti eivätkä hinnankorotukset ole saaneet ihmisiä lopettamaan alkoholinkäyttöään meillä tai muualla. Kontrollipolitiikka ja siihen kytkeytyvä holhous, paheksunta, pelottelu ja uhkailu eivät ole auttaneet vähentämään alkoholin käyttöä ja siitä aiheutuvia haittoja. Erityisesti nuorille on kaikki kielletty, vaikeasti saavutettava ja vaarallinen erityyppisen kiinnostavaa ja kiihottavaa. Joten ehkäpä nuorten ehkäisevää päihdetyötäkin voisi ja pitäisi miettiä vähän toisin kuin eriaikaisen ehkäisyn ja puuttumisen kannalta. Toisin sanoen jostain muusta näkökulmasta kuin vain siitä, että nuoria pyritään hallitsemaan ja hillitsemään.

Ehkäisevää päihdetyötä olisi mielestäni kehitettävä kasvatukselliseen suuntaan, joka tarkoittaa sitä, että keskiöön asetetaan nuori ainutlaatuisena yksilönä. Tämä merkitsisi täyskäännöstä nykyiselle valistuspainotteiselle päihdetyölle, jossa tarjotaan samaa vakioitua sisältöä kaikille nuorille heidän henkilökohtaisesta elämäntilanteestaan ja elämäntaidoistaan riippumatta. Samalla tämä merkitsisi mahdollisuutta keskittyä kussakin nuorena piilevien yksilöllisten potentiaalien esille saamiseen sellaiseen käyttöön, joka edistää hänen hyvää ja onnellista elämäänsä.

Lopuksi

Esitän vielä lopuksi lukijan pohdittavaksi kaaviokuvan (Purjo 2010, 341) siitä, miten nuori voi kestävimmillä tavalla tavoitella elämässään hyvinvointia ja saavuttaa onnellisuudeksi kutsutun kokonaisvaltaisen kokemuksen hyvästä elämästä.

Kuva 2. Yhteisen hyvän edistäminen johtaa samalla oman hyvän lisääntymiseen. Itsekkäin keinoin ei sen sijaan voida saavuttaa kestävää hyvinvointia.

Kasvatuksen eettisenä peruspilarina oleva nuoren yllyttäminen hyvään merkitsee siten hänen kannustamista ja rohkaisemista etsimään jokin asia tai ihminen sekä niihin liittyvä arvokas päämäärä elämänsä tärkeäksi rakennetekijäksi. Tästä elämäntilanteen myönteisestä komponentista muodostuu nuoren tajunnassa suotuisia merkityssuhteita. Toisin sanoen eettisesti hyvä teko heijastuu nuoren tajuntaan oman hyvän olemisen kokemuksina. Automaattisena sivuvaikutuksena nuoren tarve väkivallan tai päihitteiden käyttöön vähenee samalla.

Lähteet

Purjo, Timo 2010. Väkivaltaisesta nuoruudesta vastuulliseen ihmisyyteen. Eksistentiaalis-fenomenologinen ihmiskäsitys elämäntaidollis-eettisen nuorisokasvatuksen perustana. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto. Tampere: Tampere University Press.

Elisa Korsoff

Yhteisenä tavoitteena hyvinvointi: ehkäisevän mielenterveys- ja päihdetyön, aktiivisen kansalaistoiminnan ja vertaistuen merkityksestä yksilöiden pahoinvointia lieventävänä vastavoimana

Mielenterveys- ja päihdeala ovat näinä aikoina murrosvaiheessa. Mielenterveys- ja päihdetyötä ollaan yhdistämässä käytännön tasolla. Yhdistyminen on iso asia, ja tulee aiheuttamaan muutoksia molemmilla toimialoilla. Tässä vaiheessa ollaan vasta luomassa malleja siitä, miten ne tulevat tulevaisuudessa muodostamaan toimivan kokonaisuuden.

Kirjoituksessani määritellään ensin käsitteitä mielenterveystyö ja ehkäisevä päihdetyö sekä pohditaan niitä haittojen ehkäisyn näkökulmasta, ennen korjaavia toimenpiteitä. Tämän jälkeen tarkastellaan Suomessa yleisesti esiintyvän masennuksen olemusta ja sen syntymisen taustalla olevia tekijöitä. Masennuksen monitahoisuuden vuoksi siitä on olemassa erilaisia näkökulmia, joista nostan esiin lääketieteellisen tulkinnan sekä tulkinnan masennuksesta elämäntautina. Masennuksen lievittämisessä voidaan muiden hoitomuotojen tukena tai yksittäisenä, ennalta ehkäisevänäkin, keinona hyödyntää vertaistukea. Kerron Mieli Maasta -yhdistyksen toteuttamasta vertaistukitoiminnasta ja avaan sen merkitystä masentuneille. Nuorten masennukseen liittyy omanlaisiaan erityispiirteitä, joista nuorisosalalla työskentelevien on hyvä olla tietoisia. Kirjoituksessani pohdin myös ehkäisevän mielenterveys- ja päihdetyön tulevaisuuden suuntauksia pääosin

Mielenterveys- ja päihdesuunnitelmassa esiteltyjen Mieli 2009 -työryhmän ehdotuksien pohjalta.

Mielenterveystyö

Mielenterveystyö ymmärretään laajaksi toimintakokonaisuudeksi. Siihen sisältyvät mielenterveyden edistäminen, häiriöiden ehkäisy, mieleltään sairastuneiden hoito ja kuntoutus sekä itsemurhien ehkäisy. EU:n tasolla mielenterveystyö on ryhmitelty 1) mielenterveyden edistämiseksi, 2) primaari- ja sekundaaripreventioksi, 3) hoidoksi ja kuntoutukseksi sekä 4) itsemurhien ehkäisyksi. (Kiikkala 2006, 32.)

Mielenterveyden edistäminen on Mielenterveyslain mukaan yksilön psyykkisen hyvinvoinnin, toimintakyvyn ja persoonallisuuden kasvun edistämistä ja tukemista. Se kuuluu kaikille ja koskettaa siten kaikkia ihmisiä yhteiskunnan eri sektoreilla ja toiminnoissa. Yhdessä väestön elinolosuhteiden kehittämisen kanssa ne ehkäisevät mielenterveyden häiriöiden syntyä, edistävät mielenterveystyötä ja tukevat mielenterveyspalvelujen järjestämistä. (Kiikkala 2006, 32, 36.)

Mielenterveystyön primaari- ja sekundaaripreventiolla pyritään vähentämään riskitekijöitä sekä vahvistamaan häiriöiltä suojaavia tekijöitä, eli edistämään mielenterveyttä. Ne kohdistuvat sellaisiin ihmisiin ja ihmisryhmiin, joilla on riski sairastua, joilla on sairauden ensioireita tai jotka ovat toipuneet sairaudesta, mutta ovat riskissä sairastua uudelleen. (Kiikkala 2006, 33.)

Häiriö- tai ongelmakeskeisten mielenterveyspalvelujen perustana on lääketieteeseen perustuva sairauden arviointi, hoito ja kuntoutus. Mielenterveyshäiriöiden hoitoon ja kuntoutukseen sisältyvät psyykkiset, sosiaaliset ja lääketieteelliset hoidot yksilötasolla. Osa hoidosta ja kuntoutuksesta toteutetaan sosiaali- ja terveydenhuollon peruspalveluissa, osa erikoissairaanhoidon piiriin kuuluvana psykiatrisena hoitona. Itsemurhien ehkäisy tähtää mielenterveydellisten ongelmien aiheuttaman kuolleisuuden vähenemiseen. (Kiikkala 2006, 33, 36.)

Ehkäisevä päihdetyö

Päihdetyön kokonaisuus muodostuu ehkäisevästä ja korjaavasta päihdetyöstä. Niitä toteutetaan seuraavilla päihdetyön muodoilla: yleinen ehkäisy, riskiehkäisy sekä päihdehoito. Nuorisotalon ehkäisevään päihdetyöhön kuuluvat eritoten yleinen ehkäisy ja riskiehkäisy sekä näitä ennakoiva sosiaalinen vahvistaminen. (Pylkkänen, Viitanen & Vuohelainen 2009, 9, 13.)

Ehkäisevä päihdetyö pyrkii edistämään ihmisten terveyttä, hyvinvointia ja turvallisuutta. Siihen kuuluvat päihdehaittojen ehkäiseminen ja vähentäminen, päihdeettömien elintapojen edistäminen sekä päihdeilmion ymmärryksen ja hallinnan lisääminen. Ehkäisevällä päihdetyöllä vaikutetaan päihteiden käyttöön ja käyttötapoihin, päihteitä koskeviin asenteisiin, tietoihin ja oikeuksiin sekä päihdehaitoilta suojaaviin tekijöihin ja niiden riskitekijöihin. Sillä tavoitellaan päihteiden haittojen, kysynnän, saatavuuden ja tarjonnan vähenemistä ja edistetään perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista päihteisiin liittyvissä kysymyksissä. (Jokinen 2006, 6.)

Ehkäisevä mielenterveys- ja päihdetyö haittojen ehkäisyn näkökulmasta

Yksilön hyvinvoinnin edistäminen sekä mielenterveys- että päihdetyössä muodostuu useista samankaltaisista asioista. Ehkäisevässä mielenterveys-työssä puhutaan yksilön psyykkisen hyvinvoinnin, toimintakyvyn ja persoonallisuuden kasvun tukemisesta, ehkäisevässä päihdetyössä hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämisestä päihdeettömiä elintapoja tukemalla sekä päihteiden käyttöä ja niiden käytöstä aiheutuvia haittoja ja riskejä ehkäisemällä. (Kiikkala 2006, 36; Pylkkänen & Viitanen & Vuohelainen 2009, 3, 8.)

Suomessa on myönteinen päihdekulttuuri, mikä vaikuttaa myös lasten ja nuorten asenteisiin sekä arvoihin. Ympäristö voi luoda sosiaalista painetta päihteiden käyttöön ja toisaalta antaa malleja siitä, minkälainen käyttäytyminen on hyväksyttävää tai jopa normaalia. Mediassa näkyvä alkoholimainonta on ollut paljon esillä julkisessa keskustelussa, ja siihen ovat ottaneet kantaa eri tahot. Mainonta voi aiheuttaa mielikuvien vää-

ristymistä ja edistää nuorten positiivista suhtautumista alkoholiin. Lisäksi alaikäisten nuorten on helpohko hankkia päihteitä, joko itse ostamalla tai pyytämällä räysi-ikäisiä välittämään niitä itselleen. Yhteiskunnassa näyttäytyy myös välinpitämättömyyden ja väkivallan ilmapiiriä. Olosuhteet perheissä vaihtelevat. Sekä kouluissa että työpaikoilla esiintyy kiusaamista. Kiusaamisella ja siitä seurausta olevalla pienyhteisöjen ulkopuolelle jäämisellä voi olla lapsen, nuoreen ja aikuiseenkin elinikäisiä vaikutuksia.

Suorituskeskeisyys ja tehokkuuden vaatimukset ovat tyypillinen osa nykypäivää, ja ne aiheuttavat muun muassa paineita ja uupumista. Monesti etenkin herkempien ihmisten on vaikeaa kestää kovaa maailmaa eheänä. Edellä mainitut ovat vain joitakin esimerkkejä riskeistä, jotka voivat edesauttaa päihteiden käyttöä ja/tai mielenterveyden heikkenemistä. Lapsiin ja nuoriin suuntautuva ehkäisevä mielenterveys- ja päihdetyö tulisikin aloittaa jo varhain useiden tahojen toteuttamana, huomioiden siinä laaja-alaisesti sekä yksilössä että ympäristössä vaikuttavat altistavat tekijät (sisäiset ja ulkoiset tekijät). Vahvistaa suojaavia tekijöitä ja minimoida riskitekijöitä. Maailman muuttaminen tuokin sitten kokonaan omat haasteensa.

Nuorisoalan ehkäisevään päihdetyöhön vahvasti liittyvä sosiaalinen vahvistaminen kytkeytyy yhtä lailla mielenterveyteen ja parhaimmillaan lisää mielen hyvinvointia. Esimerkiksi yhteisöllisyys, osallisuuden ja itsensä toteuttamisen mahdollisuudet, voimaantumisen kokemukset, mielekäs tekeminen, suotuista kasvu- ja elinympäristö, terveelliset elämäntavat sekä mahdollisuus kouluttautumiseen ja työhön tukevat hyvinvointia. Yhdistetyssä ehkäisevässä mielenterveys- ja päihdetyössä olisi monipuolisesti ja ensisijaisesti pohdittava muun muassa työn erityispiirteitä, asetettava yhteiset tavoitteet, kiinnitettävä huomiota yksilön kokonaisvaltaista hyvinvointia koskeviin kysymyksiin, panostettava riskitekijöiden varhaiseen tunnistamiseen ja puuttamiseen sekä toimittava tiedonantajana.

Sosiaali- ja terveystalouden politiikan strategiassa Sosiaalisesti kestävä Suomi 2020 peräänkuulutetaan sosiaali- ja terveyspalvelujen painopisteen keskitämistä ennalta ehkäisevään toimintaan aiempaa enemmän siten, että ennalta ehkäisevien palvelujen saatavuutta parannetaan ja kaikkien sosiaali- ja terveydenhuollon ammattiryhmien ehkäisevän työn osaamista lisätään (STM 2011, 11.)

Mielenterveyshäiriöillä ja päihdeongelmilla on suuria terveydellisiä ja taloudellisia vaikutuksia sekä huomattava yhteiskunnallinen merkitys (Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2009:3, 14). Ehkäisevää työtä on toteutettava parhaalla mahdollisella tavalla, jotta korjaavan työn, hoidon, piiriin päätyisi entistä harvempi ihminen. Myös varoja tulisi suunnata ehkäisevään työhön, mikä toisi aikaa myöten säästöjä korjaavan puolen kuluihin. Ehkäisevän työn on tultava osaksi koko yhteiskunnan rakenteita.

Masennus

Masennus on yleisin mielialahäiriö Suomessa. Se on yksi yleisimmistä sairauslomaan johtavista diagnooseista sekä yleisin ennenaikaisen eläkkeelle siirtymisen peruste. Väestötutkimusten perusteella noin 5-6 prosentilla suomalaisista on masennusta ja jopa neljänneksellä on jossakin vaiheessa elämäänsä masennuskausi. (Lämsä 2011, 19.) Joidenkin arvioiden mukaan masennusta on 6-10 prosentilla väestöstä. Masennus on niin monitahtoinen ja yksilöllinen asia, että siitä on olemassa erilaisia tulkintoja.

Lääketieteellisesti määriteltynä masennus on monimuotoinen ja moniasteinen psyykinen häiriö, joka syntyy tavallisesti pitkän ajan kulussa useiden tekijöiden yhteisvaikutuksesta. Vakava masennus heikentää toimintakykyä, hoitamattomana myös elämänlaatua. Masennus voi kätkeytyä hyvin monenlaisten oireiden ja vaivojen taakse ja jäädä siksi huomaamatta. Kyseessä on vakava sekä usein pitkäaikainen sairaus. Anna-Liisa Lämsän (2011) mukaan sairauden taustalla voi olla moniakkin psykologisia, sosiaalisia ja biologisia syitä. Yleensä sairastumiseen johtaa pitkäaikainen ylikuormitus stressitekijöiden, sosiaalisen tuen puutteen sekä psykologisen ja biologisen alttiuden kanssa. Yksilön psyykinen tasapaino järkkyy. Masennukseen taipuvaisilla ihmisillä on nähtävästi alttiutta vajaatoimintaan serotoniinin, noradrenaliinin ja dopamiinin toiminnassa. Ne ovat keskushermoston välittäjäaineita, jotka osallistuvat aktiivisuuden, mielialan, ahdistuneisuuden ja viettitoimintojen säätelyyn. Masennuksen uusiutumisen riski on suuri, mutta sairaus muuttuu alkuvaiheessa pitkäaikaiseksi vain harvoin. (Luhtasaari 2010; Lämsä 2011, 21, 25; Turtonen 2002.)

Toisenlaisessa tulkinnassa masennuksen voi nähdä eräänlaisena elämäntautina. Jukka Tontin (2008) mukaan masennus on ominaista kaikille ihmisille, sisäänrakennettu selviytymiskeino. Sitä voi tulkita elämän mitaan kasautuvina, eritasoisina ja yhteen sovittamattomina, liiallisesti koettuina vastoinikäymisinä ja ongelmina. Kokemus masennuksesta voi painottaa esimerkiksi sosiaaliseen ahtauteen tai puutteellisuuteen, tai liian tiukalle normitettuun elämäkenttään. Useimmiten elämän eri tasoilla voi olla samaan aikaan sekä liiallisia puutteita että paineita. Masennuksella osoitetaan oma ja ympäristön puutteellisuus ja samalla suojaudutaan ulkoista ja sisäistä painetta vastaan. (Tontti 2008, 38, 42.)

Voimaannuttava vertaistukitoiminta masennuksen lievittäjänä

Yleisesti masennuksen hoitokeinoina ovat erilaiset keskusteluterapiat, lääkkeet ja kuntoutus. Myös itsehoidolla, eli oman hyvinvoinnin lisäämisellä sekä vertaistuella on tärkeä merkitys. Mieli Maasta ry:n perustehtävä on ryhmämuotoisen vertaistuen järjestäminen masennusta kokeville ihmisille. Toiminta sisältää sekä ehkäisevän että korjaavan näkökulman. Pienryhmäkeskustelut masentuneiden vertaistukiryhmissä voivat toisaalta ehkäistä masennusta ja toisaalta edistää toipumista joko yksittäisenä keinona tai ammattilaisten antaman hoidon tukena. Enemmistö toiminnassa mukana olevista on masennukseen sairastuneita ihmisiä, sikäli korjaava puoli painottuu jossain määrin enemmän. Diagnooseja ei ryhmätoiminnassa kuitenkaan kysellä. Yhdistys on ainoa masennukseen keskittyvä ja masentuneille tämänkaltaista vertaistukitoimintaa järjestävä valtakunnallinen kansalaisjärjestö Suomessa. Vertaisuuteen perustuva toiminta on ainutlaatuista, koska mikään viranomainen ei pysty tuottamaan sitä samanlaisena. Ryhmien ohjaajat ovat vapaaehtoisia vertaisohjaajia, joista enemmistöllä on oma masennustausta. Mieli Maasta ry kouluttaa heidät järjestämällä ryhmänohjaajien perus- ja jatkokursseja. Koulutus ja erilaiset tukimuodot ovat hyvin tärkeitä vapaaehtoisten jaksamisen edesauttamiseksi ja toiminnan jatkuvuuden turvaamiseksi. Yhdistyksen päärahoittaja on Raha-automaattiyhdistys.

Vertaistuen merkitys yksilöille muodostuu monista asioista. Siihen liittyvät yhteisöllisyys, identiteetin rakennusaineet, tasavertaisuus, jolloin henkilö ei ole potilaan tai asiakkaan roolissa, tiedon ja kokemusten vaihtaminen muiden kanssa, uudet näkökulmat ja selviytymismallit, erilaiset osallisuuden ja vaikuttamisen kokemukset sekä omien voimavarojen tunnistaminen ja käyttöön ottaminen, voimaantuminen. (Laatikainen 2010, 12–14, 18–19.) Mieli Maasta ry:ssä on kokemuksellista tietoa vertaistuen sekä järjestössä toteutuvan vapaaehtoistoiminnan merkityksestä masennusta kokeville ihmisille. Vertaistukiryhmät ovat monelle tärkeä asia elämässä. Toiminta koetaan kuntouttavana ja voimaannuttavana. Ryhmiin ja/tai muuhun järjestötoimintaan osallistuminen voi auttaa yksilöä esimerkiksi pääsemään ylös sängyn pohjalta tai tarjota vaihtoehtoja päihteiden käytön tilalle. Toiminnan kautta on mahdollista saada muun muassa mielekästä tekemistä, uusia oivalluksia, onnistumisen kokemuksia, hyvää mieltä, sosiaalisia kontakteja, rytmitystä ja päämääriä elämään, sekä oppia tunnistamaan omia rajojaan. Useat masentuneet ovat eläkkeellä työelämästä. Aktiivisena vapaaehtoisena yhdistystoimijana voi kokea itsensä tarpeelliseksi ja saada tunteen oman panoksensa antamisesta yhteiskunnalle sitä kautta. Järjestötoiminta tarjoaa myös erilaisia kouluttautumismahdollisuuksia sekä muutenkin mahdollisuuden uusien taitojen oppimiseen, itsensä kehittämiseen ja ihmisenä kasvamiseen.

Vertaistoiminnan merkitys on yhteiskunnallisesta näkökulmasta tarkasteltuna sidoksissa moneen yhteiskunnalliseen muutokseen. Ensinnäkin on tapahtunut muutoksia asiantuntijuudessa, eli ihmiset on alettu nähdä aikaisempaa enemmän oman elämänsä subjekteina ja tuntijoina ja vähemmän pelkästään ammattilaisten hoidon tai toimenpiteiden kohteena. Toiseksi muuttuvat tekijät yksilöiden elämisen olosuhteissa aiheuttavat entistä haasteellisempia identiteetikysymyksiä ja ratkaisujen hakemista niihin. Myös hyvinvointivaltiossa ja -yhteiskunnassa tapahtuneiden muutosten seurauksena hyvinvoinnin ja hyvinvointipalveluiden monituottajuus on yleistynyt ja vapaaehtois- ja vertaistoiminta on tullut entistä enemmän palveluketjun täydentäjäksi. (Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto 2007.)

Nuorten masennus

Nuorilla esiintyvällä masennuksella on joitakin ominaispiirteitä. Altistavia tekijöitä ovat esimerkiksi ratkaisematta jääneet lapsuuden kehitystehtävät, kasvun ja kehityksen ongelmat, käsittelemättä jääneet tunnekokemukset, nuoruusiän elämänmuutokset, sosiaalisen tuen puute sekä kehittymätön identiteetti. Nuoruusikä voi kuvata eräänlaiseksi yksilönkehityksen pulonkaulaksi, tiimalasin kapeimmaksi kohdaksi. Jos siihen pakkautuu selvitettyä liikaa asioita liian lyhyellä aikavälillä, tiimalasi menee tukkoon. Kun kuormitus ylittää nuoren sietokyvyn ja saa hänet kokemaan hallitsemattomuutta omaa elämäänsä kohtaan, voi nuori sairastua psyykkisesti. (Lämsä 2011, 21, 26, 28.) Nuorella iällä alkava vakava masennustila voi olla myöhemmin aikuisuudessa vaikeampi sekä laadultaan että hoidettavuudeltaan. Nuorten vakavat masennustilat ovat usein pitkäkestoisia ja toistuvia, joten niiden varhaiseen tunnistamiseen ja tehokkaaseen hoitoon kannattaa kiinnittää erityistä huomiota. (Luhtasaari 2010.)

Nuorten depressiivisen oireilun, päihteiden käytön ja itsetuhokäyttämisen väliset yhteydet on selvästi osoitettu. Nuorena aloitettu päihteiden käyttö lisää riskiä päihderiippuvuuden kehittymiseen. Päihteiden ja lääkkeiden käyttö voivat aiheuttaa masennusta. Toisaalta niiden lisääntynyt käyttö voi olla reaktio masentuneisuuteen. Pojista kahdella kolmasosalla masennus on seurausta päihdeongelmasta, kun taas tytöillä masennus useammin edeltää päihdeongelmaa. (Luhtasaari 2010; Lämsä 2011, 21; Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2008.)

YLE Teeman esittämässä tiededokumentissa Pilvellä psykoosiin pohditaan, aiheuttaako kannabis mielenterveydellisiä sairauksia, vai pyritäänkö sen käytöllä tiedostamatta helpottamaan alkavia mielenterveysoireita; saamaan aikaan mielen tasapainoa? Teini-ikäisten todetaan polttavan pilveä tietämättä, että sen käytöstä voi aiheutua elinikäisiä mielen sairauksia. Päihteiden käyttö ja mielenterveydelliset ongelmat kytkeytyvät monesti toisiinsa ilmeten eri yksilöillä monimuotoisina ja erilaisina syy-seuraus-suhteina. Sekä ehkäisevässä että korjaavassa mielenterveys- ja päihdetyössä tulee tämä yhteys huomioida. Automaattisesti ne eivät kuitenkaan läheskään kaikilla henkilöillä esiinny yhdessä.

Päivittäin Suomessa jää viisi alle 30-vuotiasta nuorta tai nuorta aikuista työkyvyttömyyseläkkeelle mielenterveydellisistä syistä. Usein syynä on masennus tai masennus yhdessä jonkin muun mielenterveysongelman kanssa. Raimo Raitasalo ja Kaarlo Maaniemi (2009) ovat tutkineet nuoria ja nuoria aikuisia koskevia mielenterveyden häiriöiden aiheuttamia sairauspoissaoloja sekä työkyvyttömyyttä. Tutkimusotoksen mukaan vuonna 2009 kaikista masennuksen vuoksi työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneistä alle 30-vuotiaista nuorista ja nuorista aikuisista vajaalla 19 prosentilla syynä oli masennus. Vertailun vuoksi: samana vuonna lääkkeiden ja päihteiden aiheuttamien syiden takia 16–29-vuotiaita eläkkeelle siirtyneitä oli 0,3 prosenttia. (Lämsä 2011, 19; Raitasalo & Maaniemi 2009, 9.)

Yhtenä Mieli Maasta ry:n haasteena on nuorten aikuisten saaminen mukaan toiminnan piiriin. Nuoret aikuiset ovat yleisesti ottaen hankalasti tavoitettava kohderyhmä. Jos heidän elämäntilanteeseensa liittyvät vielä esimerkiksi masennus, yksinäisyys, henkinen pahoinvointi, päihteiden käyttö tai muut ongelmat, jotka muodostavat uhan syrjäytymiselle, on tavoittaminen, motivointi ja sitouttaminen vieläkin haastavampaa. On myös mahdollista, etteivät nuoret aikuiset koe pelkästään keskustelutukea tarjoavaa ryhmää tarpeeksi kiinnostavana, vaan he kaipaisivat enemmän toiminnallisuutta ja elämyksiä.

Toisaalta Liisa Kiviniemen saamien kokemusten mukaan sellaisten nuorten kohdalla, jotka osallistuivat nuorten mielenterveyspalveluiden käyttäjistä koostuvaan vertaisryhmään, toiminnallisuus ei ollut ensisijaisena tavoitteena. Nuoret pitivät tärkeänä sitä, että ryhmässä oli nimenomaan aikaa puhua ja kuunnella toisia. (Lämsä 2011, 106.) Yksi toimiva väylä myös nuorten aikuisten tavoittamiseen ympäri Suomea saattaa olla Internetissä toimiva reaaliaikainen keskusteluryhmä masennusta kokeville ihmisille. Sellainen on perustettu hiljattain Mieli Maasta ry:n ja kriisikeskus Tukinetin yhteistyönä. Esimerkiksi monelle mielenterveyskuntoutujalle verkkoryhmä, johon voi liittyä omalta kotikoneelta käsin, saattaa olla hyvinkin toimiva, helppo ja sopivan matalakynnyksinen sekä oman jaksamisen huomioon ottava vertaistuellinen osallistumismuoto.

Ehkäisevän mielenterveys- ja päihdetyön tulevaisuuden suuntaukset

Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisemassa Mielenterveys- ja päihdesuunnitelmassa esitellään Mieli 2009 -työryhmän ehdotuksia mielenterveys- ja päihdetyön kehittämiseksi vuoteen 2015 mennessä. Siinä linjataan ensimmäistä kertaa mielenterveys- ja päihdetyön kysymyksiä valtakunnallisesti. Nostan niistä esiin joitakin etenkin ehkäisevän työn kannalta olennaisimmiksi kokemiani asioita huomioiden järjestötyön näkökulmaa.

Työryhmän kolmannessa ehdotuksessa esitetään kokemusasiantuntijoiden ja vertaistoimijoiden ottamista mukaan mielenterveys- ja päihdetyön suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin. Tällä tähdättäisiin siihen, että palvelujärjestelmä voisi ottaa nykyistä paremmin huomioon asiakkaiden tarpeet. Sosiaalisesti kestävä Suomi 2020 -strategiassa ajetaan sosiaali- ja terveyspalvelujen uudistamista kokonaisuuksina, tarkoituksena huomioida palvelujen käyttäjät aktiivisena osana niiden kehittämistä. (Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2009:3, 14, 20; STM 2011, 11.) Niin sanottujen kokemusasiantuntijoiden hyödyntäminen herättää ristiriitaisia tuntemuksia osassa nuorisovaltakunnan ehkäisevän päihdetyön toimijoista. On erilaisia mielipiteitä siitä, miten tarkoituksenmukaista on päästää ensisijaisia päihdekäyttäjää kertomaan nuorille omia elämäntarinoitaan osana päihdekasvatusta. Toisaalta myös vertaistoimijat voivat osallistua päihdekasvatukseen ja heidän roolinsa ja osallistumisensa koetaan hyvänä asiana. Tässä mallissa nuoret pääsevät tuomaan esille omia ajatuksiaan päihdeistä ja päihdeiden käytöstä toisille nuorille.

Mielenterveyskentällä kokemusasiantuntijat ja vertaistoimijat nähdään pääosin positiivisena asiana. Mielenterveyden keskusliiton Timo Peltovuoren mukaan käytännöllä, jossa mielenterveyspalvelujen käyttäjät otettaisiin mukaan palvelujen suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin, saataisiin käyttöön arvokasta ja tärkeää kokemusperäistä tietoa. Tällöin palvelujen kehittämiseen tarvittavat resurssit laajenisivat ja palaute olisi nopeampaa. (Aalto & Kiljala 2001, 29.) Esimerkiksi Mieli Maasta ry:ssä pyritään hyödyntämään masentuneiden kokemustietoa. Sen kerääminen ja käyttöön ottaminen osana palvelujen suunnittelua ja toteuttamista terveydenhuol-

lossa edellyttäisi sekä tahtotilaa kunnallisilta yksiköiltä ja muilta palvelu- ja suunnittelevilta tahoilta että yhteistyön suunnitelmallista tehostamista. Julkisen ja kolmannen sektorin välisen yhteistyön toteutumisessa on monilta osin parantamisen varaa. Terveydenhuoltolain 12 § edellyttää seuraavaa: ”Kunnan on nimettävä terveyden ja hyvinvoinnin edistämisen vastuutahot. Kunnan eri toimialojen on tehtävä yhteistyötä terveyden ja hyvinvoinnin edistämisessä. Lisäksi kunnan on tehtävä yhteistyötä muiden kunnassa toimivien julkisten tahojen sekä yksityisten yritysten ja yleishyödyllisten yhteisöjen kanssa.” (Terveydenhuoltolaki 30.12.2010/1326.)

Yksi konkreettinen, ilahduttava esimerkki verkostoitumisesta ja pienimuotoisesta yhteistyöstä on, kun Sosiaali- ja terveysministeriön Kaste-hankeena toimiva Etelä-Suomen mielenterveys- ja päihdepalvelujen kehittämishanke Mielen avain tiedotti Mieli Maasta ry:tä Mielen hallinta - sekä Kokemusasiantuntija-koulutuksistaan mahdollistaen yhdistyksen jäsenille niihin hakemisen. Koulutukset ovat yksi muoto mielenterveyskuntoutujien ja terveydenhuollon henkilöstön kohtaamiselle ja tietojen vaihtamiselle.

Järjestöjen piirissä on olemassa hyödyntämättömiä voimavaroja esimerkiksi juuri vertaistoiminnan eri muodoissa etenkin nuorten ja nuorten aikuisten kohdalla. Vertaistoiminta, ihmisten omakohtaiset kokemukset sekä vapaaehtoisten kautta lisääntyvät henkilöresurssit muodostavat järjestötoiminnassa merkittävän osan ammatillisen toiminnan rinnalla.

Mieli 2009 -työryhmän kuudennessa ehdotuksessa tuodaan esiin kolme osa-aluetta mielenterveys- ja päihdeongelmien ehkäisemiseksi: alkoholiverotuksen korottaminen, mielenterveys- ja päihdeongelmien yli sukupolvien siirtymisen tunnistaminen ja ehkäiseminen sekä hyvinvointia tukevien yhteisöjen vahvistaminen ja kansalaisten vaikutusmahdollisuuksien lisääminen itseään koskeviin ratkaisuihin. (Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2009:3, 15.) Alkoholiveron korottamisesta vastaavat päättäjät. Veroa on sekä laskettu että korotettu. Korotusten pitäisi kuitenkin olla tuntuja ja pysyviä, jotta niillä voitaisiin saavuttaa tavoiteltuja hyötyjä. Mielenterveys- ja päihdeongelmien sukupolvelta toiselle siirtymisen tunnistaminen ja ehkäiseminen ovat useiden tahojen yhteinen asia. Tärkeää olisi löytää sopivimmat tukimuodot lapselle, nuorelle tai koko perheelle

mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Järjestöt voivat osaltaan toimia hyvinvointia tukevana yhteisöinä, olla mukana rakentamassa yhteisöllisyyttä ja muodostaa toimintaympäristöjä osallisuudelle. Monesti juuri järjestöt ovat ensimmäisiä tahoja, jotka nostavat omalla toiminnallaan yhteiskunnallisesti esiin asioita, joille on havaittu olevan tarvetta kentällä. Aktiivinen kansalaistoiminta on yksi väylä, jonka kautta ihmisillä on mahdollisuus tuoda ääntään kuuluviin itseään koskevilla ratkaisuilla.

On olemassa monia erilaisia järjestöjä, jotka keskittyvät joko mielenterveystyöhön tai päihdetyöhön. Tulevaisuudessa joissakin niistä on ehkä aiheellista, joskin myös haastavaa, pohtia mahdollisen yhteistyön käynnistämistä. Lähtökohtaisesti on silloin mietittävä, onko järjestön toiminnan kannalta ylipäätään tarpeellista keskittyä sekä mielenterveys- että päihdetyön kysymyksiin? Muutenkin järjestöjen ja muiden niiden kanssa toimivien tahojen välisen yhteistyön tulee olla tarkoituksenmukaista ja tarpeeseen perustuvaa, ei vain yhteistyötä yhteistyön – tai rahoittajien siihen luoman paineen – vuoksi.

Työryhmän kahdeksannen ehdotuksen mukaan palvelujen järjestämis- ja rahoitusvastuussa olevan kunnan tulee koordinoida nykyistä tehokkaammin julkiset, kolmannen sektorin sekä yksityissektorin palvelut toimivaksi palvelukokonaisuudeksi. 16. ehdotuksen mukaan ehkäisevän mielenterveys- ja päihdetyön kehittämisen kansallinen koordinaatio keskitetään Terveysten ja hyvinvoinnin laitokseen. Monet mielenterveyskuntoutajat ovat tilanteestaan johtuen useiden viranomaisten asiakkaita, muun muassa terveyskeskuksessa, sosiaalitoimistossa, mielenterveystoimistossa, Kelan toimipisteessä sekä työ- ja elinkeinotoimistossa, minkä lisäksi eri paikkakunnilla toimii erilaisia vapaaehtoisuuteen perustuvia järjestöjä ja palvelupisteitä. (Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2009:3, 15–16; Aalto & Kiljala 2001, 5.) Muun muassa sekä mielenterveys- että päihdetyön kenttien hajanaisuuden ja yhteistyön puuttumisen, erilaisten toimintatapojen sekä asiakkaiden taholta toiselle hyppyyttämisen vähene-
misen vuoksi on hyvin tarpeellista kehittää koordinointia. Koordinoinnin myötä voi odottaa työn sujuvan suunnittelun ja toteuttamisen mahdollistuvan ja järkevöityvän.

Työryhmän 10. ehdotus puhuu sen puolesta, että kuntien järjestämä lasten ja nuorten mielenterveys- ja päihdetyö toteutetaan ensisijaisesti lasten ja nuorten arkisessa elinympäristössä, kuten kodissa, päivähoitossa ja koulussa (Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2009:3, 15). Luonnollisesti sitä toteuttavat myös muut, esimerkiksi vapaa-ajan viettoon liittyvät tahot. Nuorisotyöntekijöillä on tässä roolinsa niin kunnallisessa työssä kuin muissakin ympäristöissä, samoin esimerkiksi erilaisten liikunta- ja harrastejärjestöjen vetäjillä.

Mieli 2009 -työryhmän 16. ehdotus linjaa, että kaikkien hallinnon alojen kuntatasolta valtakunnan tasolle saakka on otettava huomioon toimintansa ja päätöksensä vaikutus kansalaisten mielenterveyteen ja päihteiden käyttöön. 18.:ssa ehdotuksessa puolestaan esitetään, että sosiaali- ja terveysministeriö päivittää mielenterveys-, päihdehuolto- ja raittiustyölait sekä selvittää mahdollisuutta mielenterveys- ja päihdehuoltolakien yhdistämiseen (mt. 16–17). Mielenterveys- ja päihdetyötä ohjaavat useat eri lait, asetukset ja säädökset. Niitä molempia myös toteutetaan monien eri toimijoiden toimesta ja melko hajanaisesti. Lainsäädännön ajantasaistaminen sekä poikkihallinnollinen katsantokulma mielenterveys- ja päihdeasioihin ovat erittäin tärkeitä toimenpiteitä osana niiden yhdistämistä.

Myös Suomen Mielenterveysseura on koonnut toimenpide-ehdotuksia mielenterveysnäkökulmasta kansalaisten henkisen hyvinvoinnin tukemiseksi ja hyvän elämän varmistamiseksi. Niistä osa on yhteneväisiä edellä mainittujen Mieli 2009 -työryhmän ehdotusten kanssa. Mielenterveysseuran mukaan toimeen tulisi ryhtyä yhteiskunnan kaikilla toimintasektoreilla ja toimintatasoilla valtakunnallisesti, seudullisesti ja paikallisesti. Arvostus ja keskeinen huomio tulisi suunnata mielenterveyttä edistävään ja ongelmia ehkäisevään toimintaan ja henkisen pahoinvoinnin lievittämiseen. Valtakunnallisina toimenpiteinä ehdotusten 2., 3. ja 4. mukaan pitäisi rakentaa lainsäädännöllinen perusta poikkisektoriaalisen mielenterveystyön toteuttamiseksi, luotava rakenne, resurssit ja toimintavaltuudet mielenterveyden edistämisen poikkisektoriaalisen toiminnan toteuttamiseksi sekä otettava kaikkien hallinnonalojen päätöksenteossa huomioon päätösten terveys- ja erityisesti juuri mielenterveysvaikutukset. (Kiikkala 2006, 53.)

Lopuksi

Mielenterveys on osa jokaisen ihmisen elämää. Yksilön hyvinvointi otetaan huomioon sekä mielenterveys- että päihdetyössä edistävillä, ehkäisevillä ja korjaavilla toimenpiteillä. Yhdistetyn ehkäisevän päihde- ja mielenterveystyön toimivan kokonaisuuden muodostamiseksi on tehtävä vielä paljon työtä. Mitä useampi ihminen voi hyvin, sitä harvempi tulee päätyämään korjaavan työn piiriin.

Masennus on yleisin mielialahäiriö Suomessa ja sillä on merkittäviä vaikutuksia yksilöihin ja yhteiskuntaan. Itsestä huolehtimisella, keskusteluterapialla, lääkkeillä, kuntoutuksella sekä vertaistuella on kaikilla roolinsa masennuksen lievittäjänä ja toipumisen edistäjänä. Puhtaasti vertaisuuteen perustuvaa toimintaa eivät viranomaistahot pysty toteuttamaan. Masentuneille vertaistukitoiminnalla on voimaannuttava ja kuntouttava merkitys. Muun muassa järjestöjen toteuttamassa vertaistoiminnassa on hyödyntämättömiä voimavaroja nuorten ja nuorten aikuisten kohdalla, ja niitä olisi hyvä saada käyttöön. Nykyään vapaaehtois- ja vertaistoiminta muodostavat entistä suuremman osan palveluketjun täydentäjänä.

Nuorten ja nuorten aikuisten masennuksen syinä ovat monesti kasvuun ja kehitykseen liittyvät asiat. Nuorena alkanut masennus voi aikuisuudessa toistua ja ilmetä vakavampana. Hyvinvoinnin edistäminen, varhainen tuki sekä toimiva hoito ehkäisevät haittavaikutuksia. Nuoria ja nuoria aikuisia jää myös huolestuttavan paljon työkyvyttömyyseläkkeelle masennuksen seurauksena, millä on väistämättä suuria yhteiskunnallisia merkityksiä. Päihteiden käytön ja mielenterveydellisten ongelmien välillä on havaittavissa yhteyksiä, mutta automaattisesti ne eivät liity toisiinsa. Erilaiset ongelmat aiheuttavat syrjäytymisuhan. Nuorten aikuisten saaminen mukaan toiminnan piiriin ja heille sopivien osallistumismuotojen löytäminen ehkäisevät syrjäytymistä, mutta ovat myös monesti haasteita järjestäville tahoille. Internetissä toimivat tukimuodot ovat nykyaikaa, ja niitä tullaan varmasti kehittämään entisestään.

Mielenterveys- ja päihdetyön kehittämiseksi yhdistymisvaiheessa sekä tulevaisuutta varten on mietitty erilaisia toimenpiteitä. Kokemusasiantuntijoiden ja vertaistojien hyödyntäminen mielenterveys- ja päihde-

työn suunnittelussa, toteuttamisessa ja arvioinnissa voisi mahdollistaa entistä asiakaskeisempien ja käyttäjäystävällisempien palvelujen tarjoamisen. Kokemustiedon keräämisessä ja käyttöön ottamisessa voisivat terveydenhuolto ja muut palvelujen tarjoajat tehdä enemmän yhteistyötä järjestöjen kanssa. Alkoholiverotusta tulisi kiristää, kansalaisten vaikutusmahdollisuuksia lisätä ja hyvinvointia tukevia yhteisöjä vahvistaa. Samoin tulisi lisätä mielenterveys- ja päihdeongelmien sukupolvelta toiselle siirtymisen tunnistamisen, ehkäisemisen ja perheiden tukemisen keinoja aikaisessa vaiheessa. Lapsiin ja nuoriin suunnattavaa mielenterveys- ja päihdetyötä tulisi tehdä aktiivisesti kodeissa, kouluissa ja vapaa-ajan viettoon liittyvien tahojen toimesta. Julkisen, yksityissektorin ja kolmannen sektorin palveluita sekä mielenterveys- ja päihdetyötä kehittävän koordinoinnin keskittäminen tietyille tahoille toisi helpotusta palveluiden käyttäjille ja oletettavasti tehostaisi työn suunnitelmallisuutta, toteuttamista ja kehittämistä. Kaikkien hallinnon alojen tulisi ottaa toiminnassaan ja päätöksenteossaan huomioon niiden vaikutus suomalaisten mielenterveyteen ja päihteyden käyttöön. Poikkihallinnollinen lähestymistapa edellyttää lainsäädännön yhdenmukaistamista sekä uudenlaisten rakenteiden, resurssien ja toimintavaltuuksien luomista.

Mieli Maasta ry perustettiin vuonna 1996 lamavuosien jälkimainingeissa masentuneiden tarpeisiin. Jälleen edessä ovat kovenevat ajat, joihin liittyvät muun muassa maailmanlaajuiset heikot talousnäkömät, työttömyys, kasvava köyhyys, ihmisten eriarvoistuminen ja erilaiset ahdinkotilat sekä yleinen epävarmuus. Niiden keskellä on havaittavissa kovenuvia arvoja ja asenteita sekä ihmisten välisiä kilpailuasetelmia. Muuttuvan maailman ja nopeasti vaihtelevien tilanteiden keskellä järjestö- ja muu kansalaistoiminta puoltavat paikkansa erityisen hyvin tietynlaisena vastavoimana. Koko yhteiskunnassa tulee kiinnittää huomiota yleiseen hyvinvointiin ja nähdä myös ehkäisevien toimenpiteiden tärkeä merkitys osana sen saavuttamista.

Lähteet

Aalto, Inkeri & Kiljala, Satu (toim.) 2001. Toisin tehden. Uusia tuulia mielenterveystyöhön 2001. Mielenterveyden keskusliitto. Vantaa: Printway Oy.

Jokinen, Heikki (toim.) 2006. Laatutähteä tavoittelemassa. Ehkäisevän päihdetyön laatukriteerit. THL. Kuopio ja Helsinki: Suomen graafiset palvelut Oy Ltd.

Kiikkala, Irma 2006. Hyvä elämä – hyvä mieli. Mielenterveystyön puutteita ja parannusehdotuksia. Suomen Mielenterveysseura. Mielenterveysseuran valtakunnallinen suunnittelutyöryhmä. Lieto: Painoprisma Oy.

Laatikainen, Tanja (toim.) 2010. Vertaistoiminta kannattaa. Asumispalvelusäätiö ASPA. Anjalankoski: SOLVER palvelut Oy.

Luhtasaari, Sinikka 2010. Artikkelit: Masennus. Duodecim Terveyskirjasto. Viitattu 3.4.2011. http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=ama00001.

Lämsä, Anna-Liisa (toim.) 2011. Mieli maasta. Masentuneen nuoren kohtaaminen ja tukeminen. Juva: Bookwell Oy.

Raitasalo, Raimo & Maaniemi, Kaarlo 2011. Nuorten mielenterveyden häiriöiden aiheuttamat sairauspoissaolot ja työkyvyttömyys vuosina 2004–2009. Kela: Nettityöpapereita 23/2011. Viitattu 4.4.2011. <http://www.kela.fi/in/internet/suomi.nsf/NET/280311120606ML?opendocument>.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2009. Mielenterveys- ja päihdesuunnitelma. Mieli 2009 -työryhmän ehdotukset mielenterveys- ja päihdetyön kehittämiseksi vuoteen 2015. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2009:3. Viitattu 5.2.2011. http://www.stm.fi/julkaisut/nayta/_julkaisu/1385226.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2011. Sosiaalisesti kestävä Suomi 2020. Sosiaali- ja terveyspolitiikan strategia. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2011:1. Viitattu 8.9.2011. http://www.stm.fi/julkaisut/nayta/_julkaisu/1550874.

Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto 2007. Vertaistoiminnan perusteet. Verkkojulkaisu. Viitattu 16.5.2011. <http://www.stkl.fi/vertsi-k1.html>.

Terveysturvalaki 30.12.2010/1326. Viitattu 29.9.2011. [http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101326?search\[type\]=pika&search\[pika\]=terveydenhuoltolaki](http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101326?search[type]=pika&search[pika]=terveydenhuoltolaki).

Terveysturvan ja hyvinvoinnin laitos 2008. Nuorten depressio - tietoa nuorten kanssa työskenteleville aikuisille. Viitattu 12.3.2011. http://www.ktl.fi/portal/suomi/osastot/mao/mielensterveystietoa/nuorten_depressio.

Tontti, Jukka 2008. Monimielinen masennus. Arjen reseptejä elämäntaudin hoitoon. Tampere: Vastapaino.

Turtonen, Jukka 2002. Tietoa masennuksesta ja sen hoidosta. Lääketehtäjä Oy H. Lundbeck Ab. Viitattu 16.5.2011. http://www.coronaria.fi/www/poliklinikka/masennus/Tietoa_masennuksesta.pdf.

YLE Teema 3.2.2011. Tiededokumentti: Pilvellä psykoosiin.

Susanna Leimio-Reijonen

Hyppää jo seuraavan bussin kyytiin!

Käsitettä 'ehkäisevä työ' käytetään yleensä kuvaamaan työmuotoa tai tietynlaisia väliintuloa eli interventiotia, mutta sillä voidaan myös viitata toiminnan tavoitteeseen. Nuorten parissa tehtävän ehkäisevän päihdetyön tarkoituksena on estää alaikäisten päihdeiden käyttö ja mahdollisen päihdeiden käytön lisääntyminen. (Leimio-Reijonen 2002, 12.) Tavoitteena on edistää terveyttä, turvallisuutta ja hyvinvointia edistämällä päihdeettömiä elintapoja, ehkäisemällä ja vähentämällä päihdehaittoja sekä lisäämällä päihdeilmiön ymmärrystä ja hallintaa. Ehkäisevän työn tärkeimmät vaikutuskohteet ovat päihdeitä koskevat tiedot, asenteet ja oikeudet, päihdehaitoilta suojaavat tekijät ja niiden riskitekijät sekä päihdeiden käyttö ja käytötavat. Työtä voidaan tehdä yksilöiden, yhteisöiden ja / tai yhteiskunnan tasolla. (Jokinen, 2006.)

Ehkäisevää työtä nuorten parissa tehdään usein erottamalla se omaksi itsenäiseksi kokonaisuudekseen. Unohdetaan, että nuoria ei pitäisi sektoroida, ei edes ehkäisevän työn näkökulmasta, sillä he edustavat olemisellaan yhteisöjään ja yhteiskuntaa. Monet yhteiskunnalliset muutokset tai valinnat vaikuttavat paitsi yhteisöihin, myös lopulta yksittäisiin henkilöihin. Eduskunnassa säädely alkoholimainonta voi edistää tai estää nuorten juomista luomalla mielikuvia juomisen ja sosiaalisen menestyksen välisestä yhteydestä. Laajemmin yhteisöön kohdennettu interventio tavoittaa yksittäisen nuoren ja saattaa olla vaikutuksiltaan merkityksellisempi kuin suoraan nuorille suunnattu toimenpide. Toisaalta, nuoretkin voivat aktivoitua yhteisöllisesti tai yhteiskunnallisesti tavoitellen ympäristössään todetun tarpeen muutosta (Leimio-Reijonen 2010b).

Ehkäisevän päihdetyön asema tuntuu olevan jatkuvan murroksen ja muutosten kohteena. Työ, jota monet tekevät, näyttäytyy joukkona yksittäisiä, toisiinsa yhteydettömässä tilassa olevien toimintoja, joita ei koordinoi tai johda käytännöllisesti katsoen kukaan (henkilö tai taho) eikä mi-

kään (strategia tai suunnitelma). Hajanaisuudesta johtuen ehkäisevän työn tulevaisuus näyttää mielestäni, nykytietojen valossa ⁽¹⁾ ironista kyllä, epävarmalta. Jos tuloksia ja vaikutuksia ei kyetä osoittamaan, ajaututaan väistämättä kuntien taloudellisten karsintalistojen kärkeen. Näkemykseni mukaan tilannetta voidaan väistää vahvistamalla ja kehittämällä työn rakennetta ja koordinaatiota sekä sisältöjä ja laatua aidossa vuoropuhelussa ja yhteistyössä yhteiskunnallisten toimijoiden, yhteisöjen ja yritysten sekä yksittäisten ihmisten kanssa. Tekemisessä ja työn sisällöissä tulee keskittyä erityisesti yhteisölähtöisiin interventioihin, tutkittujen hyvien käytäntöjen ja muun muassa Pakka-menetelmien (Holmila, Warpenius, Warsell, Kesänen & Tamminen 2009) monipuoliseen soveltamiseen ja hyödyntämiseen.

Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos THL on kehittänyt ehkäisevän työn laadun turvaamisen välineeksi ns. laatutähden (Jokinen 2006), jossa laadun osatekijät on jaettu kuuteen sakaraan: arvot ja etiikka, tietoperusta, tavoitteellinen yhteistyö, tavoite, resurssit ja toteutusprosessit. Tähdessä keskiöön asettuu työn arviointi ja kriteereiden tasapainottaminen suhteessa toisiinsa. Laatutähti on osoittautunut erinomaiseksi välineeksi, jonka avulla ehkäisevän työn kokonaisuuden hahmottaminen, sen eri osatekijöiden ja niiden suhteiden kuvaaminen ja tarkastelu sekä viestintä on mahdollista.

Käsittelen tässä artikkelissa nuorten parissa tehtävän ehkäisevän päihdetyön kehittämistä sekä kehittämistyön edellytyksiä ja ehtoja. Lopuksi nostan Terveys ry:ssä koordinoimieni kehittämishankkeiden ⁽²⁾ helmiä ja onnistumisen kriteerejä yhteiseen keskusteluun nuorten parissa tehtävän ehkäisevän päihdetyön kehittämisestä. Artikkelini perustuu osin nykyisessä työssäni vuosien 2010–2011 aikana tehtyihin blogimerkintöihini osoit-

1 Mm. Alkoholijuomien kulutus on kolminkertaistunut ja naisten juominen kuusinkertaistunut viimeisen 40 vuoden aikana, raittiiden osuus on romahtanut, suurten alkoholimäärien käyttö on yleistynyt ja juomisessa on tapahtunut kulttuurinen muutos (Mäkelä, Mustonen ja Tigerstedt, 2010).

2 Nuorilta nuorille -hanke vuosina 2004–2006 ja Innostu! Innosta! – hanke vuosina 2007–2010.

teessa <http://seutukoordinaattori.mp>. Lainaukset tunnistaa nimikirjaimistani (SL-R) sekä blogimerkinnän päivämäärästä nimikirjainten perässä.

Hyvin perustettu on oiva kasvualusta

Ehkäisevän työn vahva perusta syntyy pitkälti edellä mainitun laatutähden esittämän logiikan mukaisesti. Sitä tulee määritellä, perustella, suunnitella, kehittää ja johtaa järjestelmällisesti. Ehkäisevää päihdetyötä on myös tulevaisuudessa kyettävä katsomaan laajemmin kuin vain sisällöltään päihdekeskeisenä työnä. Mieli 2009 – työryhmän laatimassa ehdotuksessa (Mieli 2009) linjataan mielenterveys- ja päihdetyön kehittämistä vuoteen 2015 asti. Selvityksessä nostetaan esiin, että ehkäisevää ja edistävää mielenterveys- ja päihdetyötä tulisi tehdä paitsi yhteisiä rajapintoja ja eri ikäryhmille sopivia toiminnan muotoja etsien, myös vahvistamalla työtä palkkaamalla alueellisia koordinaattoreita tueksi ylikunnallisten palvelujen ja strategioiden kehittämistyöhön. Tulevaisuutta lienee myös ongelmapelaamiseen ja pelihaittojen ehkäisyyn liittyvä työ, joka kiinnittyy eräiltä osin mielenterveys- ja päihdetyöhön.

Monimuotoistuva ehkäisevä työ tarvitsee teoriaan perustuvan laajemman viitekehyksen, johon nojata. Teoreettinen viitekehys perustelee työssä tehtyjä valintoja ja ratkaisuja, ja ohjaa toisaalta sitä kohti asetettuja tavoitteita. Tavoitteita taas on hyvä tarkastella lyhyemmällä ja pidemmällä aikajänteellä: mitä halutaan saada aikaiseksi vuodessa ja useamman vuoden aikana. Tavoitteiden asettelussa on tärkeätä muistaa, että ne nousevat toimintaympäristön tarpeista. Ei ole mielekäästä kehittää sellaista, johon ympäristö ei ole sitoutunut. (Viitanen 2010a, 101–103.)

”Hanketyön, kehittämistoiminnan tai arkisen pakerruksen tulisi aina nojata johonkin suurempaan tai laajempaan tietoperustaan, siihen, joka kuvaa ja perustelee sitä, miksi jotakin ollaan tekemässä. Niin myös ehkäisevän mielenterveys- ja päihdetyön tietoperustaa tulisi rakentaa esimerkiksi toimintaympäristön tuottamasta tiedosta sekä tiedosta, joka kuvaa mielenterveys- ja päihdetilannetta ko. ympäristössä, päihdetiedosta, mielenterveystiedosta, haittatiedosta, menetelmätiedosta, säädösperustasta, oh-

jaavista ohjelmista sekä tiedosta, joka antaa osviittaa laadukkaasta työskentelystä.” (SL-R 2.9.2010.)

Toimintaympäristön tarpeita ja elinoloja³⁾ voidaan kartoittaa ja selvittää hahmottamalla toiminnan kannalta keskeiset toimintaympäristön tekijät ja muutostrendit. Tämä tapahtuu arvioimalla toimintaan kohdistuvien tarpeiden kehitystä, toiminnan kohdistumista ja sen suhdetta muihin tekijöihin, kuvaamalla yhteistyö- ja verkostoitumismahdollisuuksia, määrällistä ja laadullista kehitystä ympäristössä ja kehitystarvetta toiminnassa sekä kehittämällä niiden perusteella uusia tavoitetiljoja. (Kurki 2000.) Selvitystyön perustana voidaan hyödyntää ja käyttää myös Koskinen-Ollonqvistin, Aalto-Kallion, Mikkosen, Nykyrin ja Parviaisen (2007, 72–74) ymmärrystä terveyden taustatekijöistä elinolojen määrittäjänä.

Kastelua, lannoitusta ja monta puutarhuria

”Nyt huomaaan hurahtaneeni entistä vahvemmin myös verkostoihin - virallisiin, epävirallisiin, muodollisiin ja muotoaan hakeviin. Miten se menikään... antaessaan saa ja etsiessään löytää? Verkostoyhteistyö on jotain paljon enemmän kuin vain joukko epämääräisiä ja työaika kuluttavia kokouksia ja niiden kuivakoita pullia. Se on jakamista, antamista, saamista, uusia oivalluksia ja yhdessä tehtyjä tekoja. Verkostoissa elää myös ajatus yhteisen määrittelystä ja rakentamisesta toiminnan keinoin, ei vain puhumalla. Parhaimmillaan se johtaa koko työn uudelleen organisoitumiseen sekä vallan ja vastuun uudelleen määrittelyyn. Se edellyttää kuitenkin verkoston jäseniltä omistajuussuhteensa löytämistä erilaisiin prosesseihin. Sitä, että tämä asia kuuluu myös minulle, minä voin antaa siihen osuuteni ja vaikuttaa sen etenemiseen tai tarpeen mukaan painaa jarrua, kun intuitio ei anna periksi.” (SL-R 1.10.2010.)

3 Elinoloilla tarkoitetaan sitä ihmisten arkista ympäristöä, jossa he elävät, tekevät työtä ja viettävät vapaa-aikaansa. Elinoloihin vaikuttavat monet eri tekijät, kuten sosiaaliset ja taloudelliset olot sekä fyysinen ympäristö. Elinolot vaikuttavat terveyteemme ja sitä kautta myös hyvinvointiimme. Päihteiden käyttö on yksi hyvinvoinnin mittari. (Kurki 2000; Koskinen-Ollonqvist et al 2007.)

Nuorten päihteiden käyttöä luonnehditaan monimutkaiseksi sosiaalisiksi ongelmaksi, jonka selvittämiseen ja ratkaisemiseen tarvitaan yhteisiä sopimuksia, kollektiivista ymmärrystä ja moniäänisiä hyviä käytäntöjä (Leimio-Reijonen 2002, 11–14; Leimio-Reijonen, Saarinen & Wahlsten 2011, 130). Tällaiset Masonin ja Mitroffin (1981) kuvailemat monimutkaiset ongelmat ovat usein hallittavissa, luonteestaan johtuen eivät kuitenkaan ratkaistavissa, verkottuneella tiedolla, joka edellyttää muun muassa järjestelmien yhteensovittamista sekä yhteistyöhalukkuutta ja – kykyä tiedon jakajien kesken. Lisäksi se edellyttää innovatiivisuutta sekä uusien mahdollisuuksien ja muutoksen mahdollisuuden näkemistä. (McNeill & McNeill 2005.) Verkostotyön voidaankin sanoa olevan sekä nuorten että koko väestön parissa tehtävän ehkäisevän työn keskeisin väline.

”Jokaisella on jokin suhde ihmisten päihteiden käyttöön tai pahoinvointiin. Monilla on siitä myös sanottavaa. Seuraavaksi on löydettävä heidät, jotka ovat valmiita tekemään sen asian eteen jotakin ja koottava heidän yhteen, sillä yhteistyössä on voimaa!” (SL-R 3.9.2010.)

Arjen työssä verkostoituminen merkitsee kaikkien niiden kokoamista yhteisen pöydän äärelle, jotka jollakin tavoin kokevat mielenkiintoa, halua tai tarvetta tehdä jotakin tai toimia esimerkiksi nuorten päihteiden käytön ehkäisemiseksi. Konkreettinen yhteistyö syntyy asiantuntijuuden jakamisesta, todellisuuden olosuhteiden määrittelystä useamman osajan kesken, keskusteluista, ymmärryksen, ajatusten ja kokemusten vaihtamisesta sekä yhteisen tulkinnan muodostamisesta. Ehkäisevä päihdetyö kuuluu kaikille ja näkökulmia sen tekemiseen on nyky-yhteiskunnassa syytä etsiä perinteistä laajemmista ulottuvuuksista.

”Kun puhutaan verkostoista ja ihmisten välisestä yhteistyöstä, puhutaan aina myös vuorovaikutuksesta ja sen tuottaman hyödyn jalostamisesta yhteiseksi hyväksi. Ihmisten välinen vuorovaikutus on taitolaji, minkä jokainen voi oppia, mutta mitä toisten täytyy harjoitella niitä toisia enemmän. Pohjimmiltaan kysymys on joukosta itsestäänselvyyksiä: taidoista kuunnella, arvostaa, ymmärtää tai kysyä, jos ei ymmärrä, kunnioittaa, pyrkii synteisiin - parhaaseen mahdolliseen ja oivaltaa, että osajia on muuallakin kuin vastapäätä tuijottavassa peilissä. Viisaat puhuvat aidosta vuoropuhelusta, sellaisesta, jossa ihmiset kokoontuvat yhteisen asian äärelle

keskustelemaan edustaen erilaisia näkökulmia. Jokainen heistä on yhtä oikeassa tai väärässä, jokaisen mielipide tai näkökulma on tarpeellinen, eikä huonoja vastauksia tai kysymyksiä ole edes olemassa.” (SL-R 10.11.2010.)

Hiiret tanssivat, mutta sovitussa tahdissa

”Jaetun asiantuntijuuden tila on mielestäni ihanteellinen, mutta silti saatavuttavissa. Toki se vaatii vastaan tulemisia, omasta viisaudesta tinkimistä tai ainakin sen asettamista kyseenalaiseksi sekä hyvää tahtoa avata tajuntansa sille toiselle, jonka puhe vaikuttaa aluksi vähintäänkin... mielenkiintoiselta. Vaikka en mestari olekaan, tiedän, että kokeileminen kannattaa ja yhteistyöllä, rajoja rikkomalla, näkökulmia vaihtamalla ja rohkeudella tehdä jotakin toisin löydetään usein jotakin uutta, edellistä parempaa.” (SL-R 10.11.2010.)

Ihanteelliset verkostot toimivat sektoreiden ja monialaisten osaajien kohtaamispaikkana, jossa mielipiteiden ja ajatusten vaihtaminen on sallittua, jopa toivottavaa, ja jossa paras tulos syntyy kokemusten jakamisesta ja jalostamisesta. Parhaimmillaan verkostot toimivat oma-aloitteisesti, tulevaisuuteen orientoituen ja muihin verkostoihin tukeutuen. Niiden kommunikaatio on toisia arvostavaa ja kunnioittavaa, ja kilpailua työn laadusta käydään hymyssä suin toisten onnistumisista iloiten ja heitä yhä parempaan kannustaen. Kun puhun jakamisesta, puhun samanaikaisesti myös nuorten ottamisesta mukaan keskusteluun. Nuorilla on yhtäläinen oikeus olla mukana suunnittelemassa, toteuttamassa ja arvioimassa itseensä kohdistuvaa ehkäisevää päihdetyötä. (Leimio-Reijonen 2010; Viitanen 2010b, 51–52.)

”(– -) toivon myös nuorison, tulevaisuuden rakentajiemme äänen kuulemista. Heissä elää viisaus. He ovat kuin hiomaton timantti karkeine kommentteineen, mutta niissä piilee jotakin paljon näkyvää enemmän. Toivon, että osaisimme nähdä nuoruuden palon taakse, tarttua siihen kiinni, keskustella ja vaihtaa ajatuksia pelkäämättä, arvostelematta tai ahdistumatta. Ne ovat meidän nuoriamme, jotka haluavat tulla kuulluksi, ja tehdä yhteistyötä aikuisten kanssa ilman vähättelyn tunnetta.” (SL-R 18.12.2010.)

Kehittämistyö edellyttää aina johtamista, yhteyttä perustyöhön, erilaisia osaamista ja tietoa sekä monikanavaista rahoitusta (Rousu 2010, 129–131). Nuorten ehkäisevän työn ympärille syntyneiden, moninaisten verkostojen ja niiden tekemän kehittämistyön koordinointi on nousseena yhä merkityksellisempään rooliin, kun kuntien odotetaan tuottavan palveluja laajojen yhteistoiminta-alueiden ja seutukuntien kesken. Tilapäiset tai pysyvät, avoimet tai suljetut verkostot luovat kaikki omat haasteensa erityisesti yhteistoiminnan sekä tiedon ja osaamisen jakamisen näkökulmasta. Toisaalta, parhaimmillaan verkosto on enemmän kuin osiensa summa, mikä merkitsee siis sitä, että jokainen verkoston jäsen saa matkaansa enemmän kuin tuo tullessaan. Verkostojen synnyn tukeminen, niiden osaamisen ja vuorovaikutuksen vahvistaminen sekä avoimuuteen, jakamiseen ja yhdessä tekemiseen kannustaminen ovatkin koordinaation tärkeimpiä tehtäviä.

Täysillä. Tässä ja nyt. Pää edellä.

”Pää edellä – toimintamalli tarjoaa mahdollisuuden tarttua ajankohtaisiin lähiyhteisön muutostarpeisiin myönteisesti ja tulevaisuuteen katsoen. Se haastaa perustelemaan valitut menetelmät, keinot ja interventiot jo etukäteen. Se tarjoaa tilan yhteistyölle ja –toiminnalle, on kyseessä sitten nuori ja aikuinen, hoitaja ja hoidettava tai kasvattaja ja kasvatettava. Se on väline keskustella yhteisesti kiinnostavista asioista yhteisen tekemisen avulla.” (Leimio-Reijonen 2010b, 23.)

Eräänlaisten heikkojen signaalien tunnistamisesta oli varmasti kyse, kun Terveys ry vuonna 2003 tarttui ideaan nuorista ehkäisevän päihdetyön kehittäjinä. Terveys ry:n hallinnoimat ja Raha-automaattiyhdistyksen rahoittamat hankkeet Nuorilta nuorille ja Innostu! Innosta! toimeenpantiin vuosina 2004–2006 ja 2007–2010. Hankkeet toteutettiin viidellätoista paikkakunnalla seitsemän vuoden aikana. Niiden aktiivisia toimijoita olivat kymmenet ja taas kymmenet nuoret ja nuorten parissa toimivat tai elävät aikuiset, joita osallistui kehittämistyöhön hankkeen toimitavuusien aikana yhteensä yli kaksisataa.

Hankkeiden tavoitteena oli kehittää toimintamalli nuorten parissa tehtävään ehkäisevään päihdetyöhön. Kehittämistyö oli vaiheittaista. Ensimmäisessä hankkeessa rakennettiin toimintamallin runko ja jälkimmäisessä hankkeessa testattiin, hiottiin ja viimeisteltiin se julkaistavaan kuntoon. Toiminnasta vastasi projektikoordinaattori yhdessä järjestön työntekijöistä muodostuneen työryhmänsä kanssa. Paikallisesti vastuuta kantoivat eri puolilla Suomea käynnistyneet paikallishankkeet. Käytännön kehittämistyötä tehtiin viemällä toimintamallin mukainen prosessi läpi kullakin hankepaikkakunnalla ja arvioimalla sen eri vaiheita koko prosessin keston ajan. Hankkeiden päättyessä joulukuussa 2010 tavoite oli saavutettu. Käsisissä oli viimeistely toimintamalli, Pää edellä (www.paaedella.fi), valmiina käyttöön otettavaksi, sovellettavaksi ja ”parastettavaksi” uusissa ja erilaisissa yhteyksissä.

Nuorilta nuorille ja Innostu! Innosta! -hankkeiden kehittämistyö perustui kolmen ideologisen, sosiaalipedagogiikasta ja sosiokulttuurisesta innostamisesta nousevan periaatteen varaan, osallisuus, yhteisöllisyys ja yhteistoiminta. Käsitteet sisälsivät paljon teoriaa, arvoja ja ajatuksia, joita vuosien aikana tulkittiin, tarkennettiin ja selitettiin niin, että niihin pääsivät käsiksi paitsi kaikki hankkeessa toimineet, myös siihen vihkiytymättömät tahot. Työn ytimessä oli nuorten ja aikuisten välinen aito vuoropuhelu, keskinäinen kunnioitus ja toisiaan arvostava asenne sekä usko siihen, että kaikilla oli hanketyölle jotakin annettavaa.

Mainitut valinnat sekä työn tiivis yhteys toimintaympäristöön olivat, mikä tuli jo hankkeiden aikana ilmi, omiaan lisäämään toimijoiden motivaatiota ja innostusta. Sitoutumisen lisääntyessä myös kokemus osallisuudesta vahvistui ja johti haluun jakaa kokemuksia toisten kanssa sekä kykyyn innostaa muita mukaan toimintaan. Ajatus yhteiskunnallisesta ja yhdessä tuumin tehdystä kehittämistyöstä, vaikuttamisesta omaan ja muiden nuorten arkeen sekä terveyden ja päihitteettömyyden edistämisestä puhkesi vähitellen kukkaansa ja alkoi levitä pieninä ituina ympäri maata.

Pitkää ja onnistunutta kehittämishanketta arvioitiin koko prosessin ajan sekä sisäisesti että ulkoisesti, minkä johdosta myös tarpeellisia korjausliikkeitä oli mahdollista tehdä prosessin aikana. Arvioinnin ohella keskeinen onnistumisen kriteeri oli toiminnan ideologia eli ajatus nuorten ja

aikuisten aidosta vuoropuhelusta ja yhteistyöstä, luottamuksesta, jaetusta asiantuntijuudesta, osallisuudesta ja yhteisöllisyydestä. Onnistumiseen vaikuttivat myös yhteisöjen (paikallishankkeiden) muotoutuminen sillä tavalla reflektiivisiksi, että ne kykenivät huomaamaan kehittämistarpeita ympäristössään sekä se, että prosessin aiemmin kokeneille tarjottiin mahdollisuutta jatkaa hanketta innostajina, henkilöinä, jotka innostavat muita toimintaan ja toimimaan sekä muistuttavat ja huolehtivat ideologisten periaatteiden toteutumisesta hankkeen eri vaiheissa.

Lähteet

Holmila, Marja & Warpenius, Katariina & Warsell, Leena & Kesänen, Minna & Tamminen, Irmeli 2009. Paikallinen alkoholipolitiikka. Pakka-hankkeen loppuraportti. Jyväskylä: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 5/2009.

Kurki, Leena 2000. Sosiokulttuurinen innostaminen. Tampere: Vastapaino.

Koskinen-Ollonqvist, Pirjo & Aalto-Kallio, Mervi & Mikkonen, Nella & Nykyri, Päivi & Parviainen, Heikki & Saikkonen, Paula & Tamminiemi, Kaarina 2007. Rajoilla ja ytimessä. Terveiden edistämisen näyttäytymisen väitöskirjatutkimuksissa. Terveiden edistämisen keskuksen julkaisuja 2/2007.

Mason, Richard & Mitroff, Ian 1981. Challenging Strategic Planning Assumptions. Theory, Cases and Techniques. John Wiley & Sons.

Leimio-Reijonen, Susanna 2002. Valistuksesta vastuunottoon. Tutkimus sosiokulttuurisesta innostamisesta, ehkäisevästä päihdetyöstä ja sen toteuttamisesta nuorten parissa. Helsinki: Stakes 27/2002.

Leimio-Reijonen, Susanna 2010a. Nuorten päihdeettömyyden edistäminen – vuoropuhelua ja yhteistoimintaa. Teoksessa Kylmäkoski, Merja

& Pylkkänen, Sanna & Viitanen, Reijo (toim.) Yhteisöllisiä näkökulmia nuorten ehkäisevään päihdetyöhön. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu – HUMAK, 115–131.

Leimio-Reijonen, Susanna 2010b. Pää edellä! Innostu! Innosta! Selvästi innostaja-ainesta -hankkeen (2007–2010) loppuraportti. Raportti on luettavissa osoitteessa www.ehyt.fi

Leimio-Reijonen, Susanna & Saarinen, Tiina & Wahlsten Silja 2011. Hyvinvoimaa Hämeessä! Teoksessa Moring, Juha, Martins Anne, Partanen, Airi, Bergman, Viveca, Nordling, Esa & Nevalainen, Veijo (toim.) Kansallinen mielenterveys- ja päihdesuunnitelma 2009–2015. Toimeenpanosta käytäntöön 2010. Helsinki: THL 6/2011, 130–134.

McNeill, William H. & McNeill, John R. 2005. Verkottunut ihmiskunta: Yleiskatsaus maailmanhistoriaan. Tampere: Vastapaino.

Mieli 2009. Mielenterveys- ja päihdesuunnitelma. Mieli 2009 – työryhmän ehdotukset mielenterveys- ja päihdetyön kehittämiseksi vuoteen 2015. Selvitys on luettavissa osoitteessa: <http://www.stm.fi/Resource.php/publishing/store/2009/02/pr1233819605898/passthru.pdf>.

Mäkelä, Pia, Mustonen, Heli & Tigerstedt, Christoffer 2010. Suomi juo. Suomalaisten alkoholinkäyttö ja sen muutokset 1968–2008. Helsinki: Yliopistopaino, THL.

Rousu, Sirkka 2010. Kehittämisen kehittymisestä lasten, nuorten ja perheiden palveluissa. Teoksessa Pihlajamäki, Eini & Kinnunen, Petri & Laiho, Kristiina (toim.) Tahdolla tuloksia sosiaalialalla. Vaasa: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto, 123–133.

Jokinen, Heikki 2006. Laatutähteä tavoittelemassa. Ehkäisevän päihdetyön laatukriteerit. Helsinki: Stakes.

Viitanen, Reijo 2010a. Tutkivan oppimisen soveltaminen ehkäisevän päihdetyön opetuksessa. Teoksessa Kylmäkoski, Merja & Pylkkänen, Sanna & Viitanen, Reijo (toim.) Yhteisöllisiä näkökulmia nuorten ehkäisevään päihdetyöhön. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu – HUMAK, 92–105.

Viitanen, Reijo 2010b. Nuorten päihdevalistuksen sokeat pisteet ja päihdekasvatuksen mahdollisuudet. Teoksessa Kylmäkoski, Merja, Pylkkänen, Sanna & Viitanen, Reijo (toim.) Yhteisöllisiä näkökulmia nuorten ehkäisevään päihdetyöhön. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu – HUMAK, 45–66.

Hannu Penttinen

Ehkäisevän päihdetyön haasteet tulevaisuudessa

Nuorten tupakointi ja päihteiden käyttö on kouluterveystutkimusten mukaan vähentynyt tasaisesti 2000-luvun alusta lähtien. Laskeva suunta päättyi kuitenkin vuosikymmenen lopulla. Tällöin koko maan peruskoulun 8-9 luokkalaisista päivittäin tupakoi 15 %, tosihumalaan vähintään kerran kuussa juovien määrä oli 17 % ja laittomia huumeita oli kokeillut 6 %. Lukion 1.–2.-luokkalaisista 11 prosenttia oli kokeillut laittomia huumeita ja ammatillisten oppilaitosten vastaavan ikäisistä oppilaista osuus oli 17 prosenttia. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, kouluterveyskysely 2010.) Uutena ilmiönä 2000-luvulla on tullut ns. teknokulttuuriin liittyvä huumeiden viihdekäyttö. Huumekuolemat ovat kuitenkin lisääntyneet huolestuttavasti koko 2000-luvun. Vuonna 2008 maassamme kuoli 247 huumeiden käyttäjää, joista lähes puolet oli 15 – 29 -vuotiaita. (Huumausainepolitiikan kertomus v. 2008 Valtioneuvostolle, STM:n selvityksiä 2009:21.) Päihteiden käytön tasot ovat WHO:n luokituksen mukaan seuraavat: 1. päihdekokeilut, 2. toiminnallinen käyttö, 3. dysfunktionaalinen käyttö, 4. haitallinen käyttö ja 5. riippuvuus. Päihteiden käytöstä koituvat haitat lisääntyvät tason noustessa. Riippuvuus on pakonomaista käyttöä. Mitä nuorempana käyttö alkaa, sitä suurempi on riski myöhemmille päihde- ja muille ongelmille.

Ehkäisevä päihdetyö

Primaaripreventiolla (yleinen ehkäisy) tarkoitetaan yleisellä tasolla median välityksellä koko väestöön suuntautuvaa tiedottamista päihteistä ja niiden aiheuttamista haitoista. Tupakan ja alkoholin saannin alle 18-vuotiaille kieltävä lainsäädäntö ja koulun terveystiedon oppisisältö toimivat myös

yleisehkäisevällä tavalla. Asenteita päihteiden käyttöön pyritään pitämään kielteisinä, vaikka tiedetään, että ihmiset ovat niitä aina käyttäneet kaikkialla ja kaikkina aikoina. Ainakin pyritään siihen, että päihdekokeilut aloitettaisiin mahdollisimman myöhään, mieluiten vasta aikuisiässä.

Sekundaaripreventiossa (riskiehkäisy) kohteena ovat riskiryhmät, joilla on vaara ajautua päihteiden ongelmakäyttöön. Tutkimustiedon ansiosista meillä on käytettävissä lisääntyvässä määrin tietoa päihteiden ongelmakäytölle altistavista tekijöistä. Tällöin on mahdollista pyrkiä tunnistamaan tähän riskiryhmään kuuluvia ja vahvistaa heitä siten, että voisivat välttyä ajautumasta päihteiden pariin. Tämä ryhmä tulee olemaan tärkein ehkäisevän päihdetyön kohde, koska käytettävät resurssit voidaan hyödyntää parhaiten.

Tertiäripreventiossa (korjaava työ) toimenpiteet kohdistuvat päihteiden ongelmakäyttäjiin ja niiden tarkoituksena on ehkäistä käytön lisääntyminen sekä vähentää terveyshaittoja. Tällainen haittojen minimoimiseen tähtäävä toiminta suojelee ja helpottaa päihdeongelmaisten läheisten elämää ja vähentää päihteiden käytön leviämisen riskiä. Käytännössä kaikki päihdeongelmaisten hoito kuuluu tähän toimintaan. Opiaattiriippuvaisten korvaus- ja ylläpitohoito sekä iv-huumeiden käyttäjille tarkoitettu puhtaiden neulojen ilmainen vaihtopalvelu ovat myös tertiäripreventiota.

Tupakointi

Huono koulumenestys ala-asteella on riskitekijä myöhemmin alkavalle tupakoinnille. Jo ala-asteella aloitetut tupakkakokeilut lisäävät riskiä tupakkariippuvuuden kehittymiselle myöhemmin. Vanhempien tupakointi on myös nuoren tupakointiin altistava tekijä samoin kuin tovereiden tupakointi, joskaan ei niin merkittävässä määrin kuin vanhempien antama malli. Geneillä on osoitettu olevan merkitystä nikotiiniriippuvuuden kehittymiselle ja puolet tupakointikäyttäytymisen eroista voisi selittyä perintötekijöillä. Tupakointi yleistyy voimakkaasti 13 – 15 ikävuoden välillä ja nuorena aloitettu tupakointi ennustaa voimakkaasti sen jatkumista aikuisenakin. On myös todettu, että monet aloittavat tupakoinnin vasta aikuisiällä.

Lapsuusiän elämäolosuhteet vaikuttavat voimakkaasti päihdekäyttämiseen. Rikkinäiset kotiolot, huonot suhteet vanhempiin, vanhempien väliset ristiriidat ja vanhempien riittämätön kontrolli aiheuttavat lapselle ja nuorelle turvattomuuden ja välittämisen puutteen tunnetta. Tällöin nuori hakee helposti pahan olon tunteeseen ja hermostuneeseen oloonsa hetken lievitystä tupakasta. Lapsen ja nuoren ankeus ja yksinäisyyden tunne johtaa usein myös masennukseen, joka puolestaan on myös riskitekijä tupakoinnin aloittamiselle. Ylivilkkaus ja käytöshäiriöt korostuvat myös eräinä varhaisen tupakoinnin taustatekijöinä.

Alkoholin käyttö

Nuorten päihteidenkäyttöä koskevat tutkimukset osoittavat selvästi, että varhainen tupakkakokeilu ja tupakointi edeltävät myöhemmin aloitettavaa alkoholin kokeilua, joka voi johtaa sen säännölliseen käyttöön. Kun tupakasta nuori ei enää saa riittävää lohtua ja helpotusta ”hermostuneeseen oloonsa”, hän alkaa kaivata järeämpää apua, jota alkoholi riittävästi nautittuna antaaakin. Alkoholi vähentää ahdistusta ja jännitystä sekä antaa rohkeutta solmia sosiaalisia kontakteja. Lapsilla ja nuorilla esiintyy myös sosiaalisten tilanteiden pelkoa ja osa huomaa alkoholin helpottavan siihen liittyvää ahdistusta ja johtaa siten itselääkitykseen alkoholilla, josta seuraa helposti ikäviä haittavaikutuksia. Hoitamattomana sosiaalisten tilanteiden pelko johtaa helposti nuorilla masennukseen, jonka tiedetään edelleen altistavan alkoholin ja muiden päihteiden käytölle.

Yleistyksenä voidaan todeta, että nuorten alkoholin käyttöön altistavat samat tekijät kuin tupakointiinkin. Lisäksi geenit lisäävät riskiä sairastua alkoholismiin ja vaikuttavat juomatapoihin. Suotuisat ympäristötekijät voivat kuitenkin vähentää kyseistä riskiä, joten turvallinen lapsuuden kiintymyssuhde ja hyvät kotiolot vähentävät tätä riskiä. Koululääkärinä toimissani olen huomannut, että peruskoulun 8. luokan terveystarkastuksessa oppilaan ilmoittama tupakointi ja alkoholin kokeilu tai käyttö liittyvät lähes saumattomasti yhteen. Tupakointiin liittyy lähes aina myös alkoholin käyttöä. Solja Niemelä on tehnyt ansiokasta tutkimusta poikien päihdeongelmien kehittymisestä. Hänen tuloksensa osoittavat, että 8-vuotiaiden

poikien ylivilkkaus ja käyttöhäiriöt ennustivat runsasta humalajuomista, päivittäistä tupakointia ja päihderikoksia varhaisaikuisuudessa. Lapsen ilmoittama masentuneisuus ennusti päivittäistä tupakointia. Neljällä prosentilla pojista oli sekä käytös- että tunne-elämän häiriöitä ja he muodostivat erityisen riskiryhmän. Merkittävä havainto oli, että opettajan arvio lapsen käyttäytymisestä ennusti parhaiten myöhempää humalajuomista.

Huumeet ongelmaksi

Tärkein huumeekokeiluille altistava tekijä nuorilla on hyvän kaverin ehdotus kokeilla kivaa oloa aiheuttavaa ainetta. Kannustusta kokeiluun ja aineiden vaarattomuutta todistellaan vielä Internetistä haetuilla huumemyönteisillä tutkimustuloksilla. Tyttöillä houkutus tulee usein poikaystävän kautta ja pojilla pitkäaikaisen ja luotettavaksi koetun kaverin välittämänä. Kun samalla vielä tarjotaan tilaisuus ilmaiseen kokeiluun, on houkutus monelle vastustamaton. Samalla tarjoutuu mahdollisuus rikkoa lakia, protestoida yleistä asennetta vastaan ja saada kokemus, että tämän päätöksen juuri minä enkä toteuta kenenkään aikuisen toiveita. Osa saa huumeekokeilusta kovin kielteisen ja pelottavan elämyksen, mikä ehkäisee kokeilujen jatkamisen. Osalle nuorista taas kokeilusta tuleeikin myönteinen kokemus ja silloin riski jatkaa kokeiluja on suuri. Ilmeisesti perintötekijöillä on vaikutusta myös huumeriippuvuuden syntymisessä. Sikiöaikana päihteille altistunut lapsi on myös suuremmassa vaarassa ajautua päihdeongelmiin.

Nuori kokee usein epävarmuutta, jännitystä ja erilaisia pelkoja ja näiden tunteiden keventämiseen ja olotilan helpottamiseen psykoaktiiviset aineet tuovat lievitystä. Mielialaan vaikuttavat lääkkeet ovat varsinkin tyttöjen suosiossa yhdessä alkoholin kanssa. Yleisin teini-ikäisten kokeilema huume on kannabis, jota myös lisääntyvissä määrin kasvatetaan itse kotona. Jos nuorella on jo taustalla säännöllinen tupakointi ja alkoholin käyttö, madalta se kynnystä kokeilla muita huumeita. Nuoren aivot ovat jo totuneet saamaan mielihyvää ulkoa tuotettujen kemiallisten aineiden avulla ja silloin muutkin psykoaktiiviset aineet helpommin toimivat samansuuntaisesti vahvistaen kiintymystä kemialliseen mielihyvään. Pääsääntöi-

sesti laittomat huumeet saadaan järjestäytyneen kansainvälisen rikollisuuden välityksellä.

Huumeiden kokeilu jää onneksi suurimmalle osalle vain tilapäiseksi ilmiöksi. Osa kuitenkin jatkaa kokeilua ja voi ajautua säännölliseksi käyttäjäksi. Keskeisenä tekijänä tällaisessa kehityksessä on nuoren omaksuma uusi elämäntyyli, joka alkaa osoittaa syrjäytymisen oireita. Vähitellen nuorelle voi muodostua hänen ja läheisten elämää haittaava päihdehäiriö, joiden esiintyvyys on 5 – 10 % luokkaa. Päihteiden käyttö tässä ryhmässä on alkanut yleensä 12 – 13 vuoden iässä. Varsinainen päihdehäiriö ilmenee sitten 14 – 15 vuoden iässä ja tällöin todetaan 60 – 80 %:lla myös samanaikainen psykiatrinen häiriö. Suonen sisäisten huumeiden kokeilu ja käyttö alkaa useimmiten vasta teini-ään lopulla tai sen jälkeen. Kovin nuorena päihdekäytön aloittaneilla ja vaikeissa elämänolosuhteissa kamppailevilla nuorilla iv-huumeet voivat ilmaantua jo peruskouluikässä. Helsingissä toimii alle 18-vuotiaille tarkoitettu päihdepsykiatrian poliklinikka.

Ehkäisevän päihdetyön kohdentaminen

Eittämättä tupakointikokeilujen ja nuorten tupakoinnin aloittamisen viivyttäminen mahdollisimman myöhäiseen ikään on varmasti tehokas tapa vähentää ja torjua nuorten päihdekäyttöä. Koulussa on mahdollista toteuttaa sosiaalisten taitojen harjoitteluohjelmia ja näillä on osoitettu voitavan ehkäistä tupakoinnin aloittamista useita vuosia. Yhteiskunnalliset lainsäätäjät ovat saaneet jo paljon hyvää tupakoinnin rajoittamisessa yleisissä tiloissa, mutta tupakoimattomuuteen tähtäävää toimintaa on jatkettava määrätietoisesti eteenpäin. Tupakoinnin vastaiseen toimintaan voi osallistua jokainen omassa toimintaympäristössään. Koska vanhempien tupakointi on suurin riskitekijä nuoren tupakoinnin aloittamiselle, tulee aikuisten tupakoinnin vähentämiseen kohdistaa lisää resursseja ja uusia menetelmiä.

Lapsuudessa jo ennen kouluikää alkavat keskittymis- ja tarkkaavaisuushäiriöt tulee tunnistaa samoin kuin puheen kehityksen viivästyminen ja käytöshäiriöt. Nämä lapset tulee saattaa heti epäilyn herättyä tarkempaan tutkimukseen ja tarvittavan kuntoutuksen pariin. Jo ennen kouluikää aloi-

tettu määrätietoinen hoito ja kuntoutus ehkäisevät kouluuyhteisössä huonomuuden tunteen syntymistä ja kielteistä itsetuntoa, jotka toimivat helposti siemenenä syrjäytymisen polulle. Päivähoito ja lastenneuvola ovat avainasemassa näiden lasten tunnistamisessa ja hoitoon saattamisessa.

Lapsuuden epäsuotuisat elinolot, huono koulumenestys, köyhyys ja harrastusten puute, vanhempien päihde- ja mielenterveysongelmat sekä lapsuuden traumaattiset kokemukset, kuten perheväkivalta ja vaikeat avioerot ovat altistavia tekijöitä myöhemmälle päihdekäytölle. Tällaiset lapset ovat usein lastensuojelun avohuollon asiakkaita, joten heille tulisi tarjota erityisesti kodin ulkopuolisten aikuisten myönteistä ja kannustavaa tukea. Pitkäjänteinen tukihenkilö- ja tukiperhetoiminta voivat olla tehokkaita keinoja vähentää nuoren riskiä ajautua päihteiden käyttöön. Lastenneuvolan ja koulutoimen on mahdollista tunnistaa nämä lapset ja ohjata heidät riittävän hoidon ja avun pariin. Tähän velvoittaa vuoden 2011 alussa voimaan astunut Valtioneuvoston asetus neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta.

Koska lapsen ja nuoren ahdistushäiriö ja masennus ovat merkittävä riskitekijä tupakointiin, humalajuomiseen ja nuuskan ja huumeiden käytölle, on koulutettava henkilökuntaa ja kehitettävä edelleen menetelmiä, joilla lastenneuvolassa ja koulussa voidaan tunnistaa lapsen masennus mahdollisimman varhain. Lapsi ilmaisee pahan olonsa usein levottomuutena, toisten kiusaamisena, aggressiivisuutena tai sulkeutuneisuutena, joita ei aina osata yhdistää masennuksen oireiksi. Varhainen hoitoon ohjaaminen ehkäisee lapsen psyykkisen ja sosiaalisen tilanteen vaikeutumisen ja tuo helpotusta lapsen ja hänen perheensä elämään. Kouluissa on saatu maassamme hyviä kokemuksia lasten ja nuorten ahdistusta ja masennusta ehkäisevällä WHO:n suosittelemalla FRIENDS-ohjelmalla, jonka toivuudesta on tieteellistä näyttöä. Ohjelmasta saa lisätietoja Aseman Lapset ry:stä. Kouluterveydenhuollon ja oppilashuollon resurssien lisääminen ja masennuksen tunnistamisen ja tehokkaan hoidon kehittäminen ovat keskeinen haaste nuorten syrjäytymisen ehkäisyssä.

Päihteiden kokeilua ja käyttöä voidaan ehkäistä käyttämällä varhaisen puuttumisen mallia. Tämä toimintamuoto soveltuu hyvin kouluterveydenhuollon erääksi työvälineeksi 14 – 18 -vuotiaiden terveystarkastusten

yhteydessä. Tällä ADSUME-kyselyllä saadaan selville, onko nuoren kohdalla syytä olla huolissaan päihteiden käytöstä ja jos, niin missä määrin. Kyseinen testi voi antaa myös viitteitä siitä, milloin on syytä ryhtyä välittömiin toimiin nuoren päihteiden käytön vuoksi. Toinen lyhyempi ja vain 6 kysymystä sisältävä CRAFFT-kysely (ks. alla) toimii hyvin nuorten päihteidenkäytön seulontamenetelmänä. Mikäli kysymyksiin tulee yksikin kyllä-vastaus, on ryhdyttävä lisäselvityksiin nuoren päihderiskin arvioimiseksi. Alkaviin päihdekokeiluihin ja orastavaan käyttöön voi hyvinkin auttaa lyhytinterventio, jossa opetetaan nuorta tunnistamaan päihteiden käyttöön liittyviä vaara- ja ongelmatilanteita. Päihteiden kokeiluvaiheessa kodin ja koulun oppilashuollon yhteistyöllä voitaisiin ehkäistä hyvinkin päihdeongelman syntyminen. Nuoren jatkuvan päihteidenkäytön hoitoon tarvitaan alan ammattiapua yhteistyössä kodin kanssa. Turussa on kehitetty nuorille tarkoitettu lyhytinterventio-ohjelma, joka sisältää arviointikäynnin ja 12 strukturoitua seurantakäyntiä.

CRAFFT-kysely päihdeongelmien seulontaan

Lisäselvittelyn tarve, mikäli on yksikin kyllä-vastaus.

1. Oletko ollut auton kyydissä, jossa kuski (itsesi mukaan lukien) on ollut päihtynyt?
2. Oletko käyttänyt päihteitä rentoutuaksesi, voidaksesi paremmin tai sopeutuaksesi paremmin joukkoon?
3. Oletko käyttänyt päihteitä yksin tai itseksesi?
4. Unohdatko asioita käyttäessäsi päihteitä?
5. Ovatko muut, kuten perheenjäsenesi tai ystäväsi sanoneet sinulle, että sinun pitäisi vähentää päihteiden käyttöäsi?
6. Oletko joutunut vaikeuksiin käyttäessäsi päihteitä?

Ehkäisevän työ merkitys

Nuorten päihteenkäytön ehkäisyyn käytetty resurssi ei mene hukkaan, vaan tuo yhteiskunnalle valtavan säästön sosiaali- ja terveystoimissa. Lisäksi päihdesairaudet aiheuttavat asiaomaiselle itselleen ja kaikille läheisille suunnatonta huolta ja kärsimystä, jota on mahdotonta edes mitata. Päihteen ongelmakäyttöön liittyy läheisesti väkivalta- ja omaisuusrikkokset, jotka aiheuttavat tuskaa ja taloudellista vahinkoa. Päihdesairaudet ovat myös merkittävä opiskelu- ja työkyvyttömyyden aiheuttaja ja johtavat usein syrjäytymiseen yhteiskunnan normaalitoiminnoista. Yhden nuoren pysyvän elinikäisen työkyvyttömyyden on arvioitu aiheuttavan yhteiskunnalle 1,6 miljoonan euron kustannuksen. Tuloksekas nuorten päihteenkäytön ehkäisy vähentää suurella määrällä inhimillistä kärsimystä kuin yhteiskunnan taloudellista rasitustakin. Nuorten päihdeongelmien ehkäisy on monen eri toimijan määrätietoista yhteistyötä, jossa julkisen ja kolmannen sektorin saumaton yhteistyö tuottaa parhaan tuloksen.

Taustakirjallisuus

Adsume Nuorten päihdemittari. Viitattu 15.12.2011. <http://www.preventiimi.fi/node/49>.

Barrett, PM & Farrell, LJ & Ollendick, TH & Dadds, MR. 2006. Long-term outcomes of an Australian universal prevention trial of anxiety and depression symptoms in children and youth: An evaluation of the Friends program.

J Clin Child Adolesc Psychol 2006; 35:403-1.

Barrett, PM & Duffy, AL & Dadds, MR & Rapee, RM. 2001. Cognitive-behavioral treatment of anxiety disorders in children: Long-term (6-year) follow-up. J Consult Clin Psychol 2001; 69:35-41.

Broms, Ulla 2008. Nicotine Dependence and Smoking Behaviour - A genetic and epidemiological study. (Nikotiiniriippuvuus ja tupakointikäyttäytyminen - geneettinen ja epidemiologinen tutkimus). Helsingin yliopisto, Väitöskirja.

Hallikainen, Tero 2009. Serotoniinin ja dopamiinin aiheenvaihduntaa koodaavien geenien vaikutus alkoholinkulutukseen. Kuopion yliopisto, Väitöskirja.

Huumausainepolitiikan kertomus v. 2008 valtioneuvostolle, Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2009:21.

Jonsson, Sari 2005. Alaikäiset päihteidenkäyttäjät - varhaisen puuttumisen toimintamalli. Suomen Lääkärilehti 23/2005.

Karvonen, Rimpelä, Helakorpi, Rimpelä, Matti 2002. Nuorten tupakointia selittävät maakunnalliset tekijät, Suomen Lääkärilehti 8 / 2002, s. 911 – 916.

Kempainen Ulla 2007. Ninth-Grade Adolescents' Health Behavior in Pitkäranta District (Russian Karelia) and in Eastern Finland: a Comparative and Predictive Cross-Cultural Study. Kuopion yliopisto. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, Väitöskirja.

Kestilä, Laura 2008. Determinants of health, health behaviour and health inequalities in early adulthood. Helsingin yliopisto, Väitöskirja.

Niemelä, Solja 2008. Predictors and Correlates of Substance Use Among Young Men. The Longitudinal "From Boy to a Man Birth Cohort Study. Väitöskirja, Turun yliopisto 2008.

Niemelä, Solja & Poikolainen, Kari & Sourander, André 2008. Miten nuorten päihteidenkäyttöön voi puuttua? Suomen Lääkärilehti 40/2008.

Pennanen, M & Joronen, K. 2007. Koulupohjaisen Syrjäytymiskehityksen ehkäisy (SYKE) - pilottihankkeen loppuraportti. Kansanterveyslaitoksen julkaisuja B23/2007.

Pirskanen, Marjatta 2007. Nuorten päihitteettömyyden edistäminen. Varhaisen puuttumisen malli koulu- ja opiskeluterveydenhuoltoon. Kuopion yliopisto, Yhteiskuntatieteet, Väitöskirja.

Ranta Klaus &, Kaltiala-Heino, Riittakerttu & Marttunen, Mauri 2011. Sosiaalisten tilanteiden pelko ja sen hoito eri ikäkausina. Suomen Lääkärelehti 4/2011 s. 261–268.

Sihvola, Elina 2010. Early-onset depressive disorders, related mental health disorders and substance use-A prospective: longitudinal study of Finnish twins born 1983-1987. Helsingin yliopisto, Väitöskirja.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2011. Kouluterveyskyselyn valtakunnalliset tulokset, <http://info.stakes.fi/kouluterveyskysely/FI/tulokset/valtak.htm>.

Vartiainen, Pennanen, Haukkala, Tossavainen ja Lehtovuori 2004. Tupakoinnin ehkäisyohjelman vaikutukset Helsingin yläasteilla, Suomen Lääkärelehti 49–50/2004 s. 4831–4835.

Väänänen, Juha-Matti & Ranta, Klaus & Fröjd, Sari & Marttunen, Mauri & Kaltiala-Heino, Riittakerttu 2010. Sosiaalisten tilanteiden pelon ja masennuksen yhteys nuoruusiässä. Suomen Lääkärelehti 47/2010 s. 3889–3894.

Kirjoittajat

Kati Blomqvist, sosionomi (YAMK), päihdetyöntekijä Lohjan kaupungin nuorisopalvelut

Virpi Koivisto, sosionomi (YAMK), kehittäjä HUMAK Preventiimi

Nina Konttinen, LTO, verkkokoordinaattori Helsingin kaupungin sosiaalivirasto

Elisa Korsoff, yhteisöpedagogi (AMK), järjestökoordinaattori Mieli Maasta ry

Katri Lahtinen, Bachelor of Arts, raittiusshiiteeri Kirkkonummen kunta

Susanna Leimio-Reijonen, YTM, ehkäisevän mielenterveys- ja päihdetyön seutukoordinaattori Sosiaalialan osaamiskeskus Verso

Laura Nurminen, yhteisöpedagogi (AMK)

Heidi Odell, sosionomi (YAMK), kehittäjä HUMAK Preventiimi

Minna Partanen, sosiaalikasvattaja, erityisnuorisotyöntekijä Kirkkonummen kunta

Immo Parviainen, ylitarkastaja opetus- ja kulttuuriministeriön nuorisoyksikkö

Riitta Pakaslahti, markkinointimerkonomi kehittämisspäällikkö Elämäntapaliitto ry

Hannu Penttinen, Lääketieteen ja kirurgian tohtori, terveyskeskuslääkäri Helsingin terveyskeskus, Koulu- ja opiskeluterveydenhuolto

Petra Pohjonen, yhteisöpedagogi (AMK), toiminnanjohtaja YAD Youth Against Drugs ry

Anki Pulliainen, suunnittelija Raittiuden ystävät ry

Timo Purjo, FT, toiminnanjohtaja Non Fighting Generation ry

Sanna Pylkkänen, sosionomi (YAMK), kehittämisspedagogi HUMAK Preventiimi

Tuomas Tenkanen, TM, kehittämisspäällikkö THL Alkoholiohjelma 2008–2011

Reijo Viitanen, YTM, lehtori HUMAK Järjestö ja nuorisotyön yksikkö

Elsi Vuohelainen, KTM, kehittäjä HUMAK Preventiimi